

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

ELENA KODYTĖ

**LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS DRAUDIMO
SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Prof. habil. dr. A. Buračas

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

**LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS DRAUDIMO
SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

**Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110**

Vadovas

_____ prof. habil. dr. A. Buračas
2009 11

Recenzentas

2009 11

Atliko

FRmn8-02 gr. studentė

_____ Elena Kodytė
2009 11 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

IVADAS	6
1. DRAUDIMO SISTEMA: TEORINIAI ASPEKTAI IR TYRIMO RODIKLIAI	9
1.1. Draudimo samprata ir vieta šalies ekonomikoje.....	9
1.2. Draudimo sistema: dalyviai ir jų funkcijos.....	11
1.2.1. Draudimo sistemos sandara ir vartotojų vaidmuo	11
1.2.2. Draudimo įmonės ir jų veiklos specifika.....	12
1.2.3. Kiti draudimo dalyviai ir jų vaidmuo	18
1.3. Draudimo sistemos analizės rodiklių pagrindimai	21
1.3.1. Draudimo sistemų raidos analizavimo kryptis	22
1.3.2. Draudimo sistemos išsivystymo lygį atspindintys rodikliai	25
1.3.3. Draudimo sistemos efektyvumo įvertinimo rodikliai	28
1.3.4. Draudimo sistemų pranašumų, trūkumų, grėsmių ir galimybių nustatymo ypatumai.....	30
2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS DRAUDIMO SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ.....	33
2.1. Šalių pristatymas: ekonomikos apžvalga, aktualijos ir perspektyvos.....	33
2.1.1. Baltijos šalių ekonomikų raidos ir kainų stabilumo analizė	33
2.1.2. Socialiniai rodikliai ir jų dinamika Baltijos šalyse.....	37
2.1.3. Baltijos šalių valstybinių finansų patikimumas	38
2.1.4. Tarptautinių reitingų agentūrų pozicijos Baltijos šalių atžvilgiu.....	40
2.2. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų evoliucija ir raidos tendencijos	44
2.2.1. Baltijos šalių draudimo rinkų vystymosi apžvalga.....	44
2.2.2. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo tendencijos Baltijos šalyse.....	46
2.2.3. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo portfelių lyginamoji analizė Baltijos šalyse	49
2.2.4. Baltijos šalių draudimo rinkų dalyviai: konkurencija ir koncentracija.....	53
2.3. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų išsivystymo lygio analizė.....	57
2.3.1. Draudimo prasiskverbimo analizė Baltijos šalyse.....	57
2.3.2. Lyginamoji draudimo tankio analizė Baltijos šalyse.....	60
2.4. Lyginamoji draudimo sistemų efektyvumo analizė Baltijos šalyse	64
2.4.1. Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyvybės draudimo sektoriaus efektyvumo tyrimas.....	64
2.4.2. Baltijos šalių ne gyvybės draudimo sektoriaus efektyvumo analizė	67
2.5. Baltijos šalių draudimo sistemų pranašumai, trūkumai ir vystymosi perspektyvos.....	71
IŠVADOS	74
LITERATŪRA	76
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	82

LENTELĖS

1 lentelė.	Draudimo įmonės veiklos rizikos.....	15
2 lentelė.	Draudimo agentų ir draudimo brokerių veiklos palyginimas.....	19
3 lentelė.	Pranašumų, trūkumų, grėsmių ir galimybių nustatymo taisyklės.....	31
4 lentelė.	Reitingų agentūros „Fitch Ratings“ Baltijos šalių skolinimosi reitingai.....	41
5 lentelė.	Reitingų agentūros „Moody’s Investors Service“ Baltijos šalių reitingai.....	42
6 lentelė.	Reitingų agentūros „Standard & Poor’s“ Baltijos šalių kredito reitingai.....	42
7 lentelė.	Gyvybės draudimo sektorių tarpusavio pranašumai ir trūkumai Baltijos šalyse.....	71
8 lentelė.	Ne gyvybės draudimo sektorių tarpusavio pranašumai ir trūkumai Baltijos šalyse.....	72

PAVEIKSLAI

1 pav.	Draudimo sistemos sandara	11
2 pav.	Draudimo įmonės dilema.....	14
3 pav.	Lietuvos, Latvijos ir Estijos BVP augimo tempai 2005 – 2009 metais.....	33
4 pav.	BVP tenkančio vienam gyventojui kitimo dinamika 2005 – 2009m. Baltijos šalyse	35
5 pav.	Suderinto vartotojų kainų indekso kitimas Baltijos šalyse 2004 – 2009 metais	36
6 pav.	Baltijos šalių pagrindiniai socialiniai rodikliai 2004 – 2009m.....	37
7 pav.	Baltijos šalių valstybės finansinės padėties tvarumo rodikliai 2005 – 2010 metais.....	39
8 pav.	Baltijos šalių draudimo rinkų nominalus augimo tempas 2004 – 2008 m.	44
9 pav.	Draudimo įmokų ir išmokų dinamika 2004 – 2006m. Baltijos šalyse (mln. eurų)	45
10 pav.	Baltijos šalių draudimo sektorių struktūra 2004, 2006 ir 2008 m.	46
11 pav.	Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmokų augimo tempai 2005 – 2008m.....	47
12 pav.	Baltijos šalių gyvybės draudimo portfelių struktūra 2008m. pagal draudimo įmokas.....	50
13 pav.	Baltijos šalių ne gyvybės draudimo portfelių struktūra 2008m. pagal draudimo įmokas	52
14 pav.	Kiekvienoje Baltijos šalyje registruotų draudikų skaičiaus kitimas 2002 – 2008m.....	54
15 pav.	Trijų didžiausių draudikų koncentracija Estijos ir Lietuvos draudimo rinkose.....	55
16 pav.	2004 – 2008m. Baltijos ir ES šalių draudimo prasiskverbimo rodikliai	57
17 pav.	Draudimo prasiskverbimas Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektoriuose.....	58
18 pav.	Lietuvos, Latvijos ir Estijos 2004 – 2008 metų draudimo tankio rodikliai (eurais).....	60
19 pav.	Draudimo tankumas Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektoriuose (eurais)....	61
20 pav.	Baltijos šalių gyvybės draudimo įmonių mokumo, pelno maržos ir išmokėjimų rodikliai....	64
21 pav.	Baltijos šalių gyvybės draudikų turto, nuosavybės ir investicijų gražos rodikliai	66
22 pav.	Lietuvos, Latvijos ir Estijos ne gyvybės draudimo sektoriaus pelningumo rodikliai	67
23 pav.	Baltijos šalių ne gyvybės draudikų sąnaudų, nuostolingumo ir sudėtiniai rodikliai	69

IVADAS

Po kelerius metus trukusio itin spartaus draudimo plėtimosi – augimą draudimo rinkose pakeitė smukimas. Dar visai neseniai augusios ir stiprėjusios šalių ekonomikos, didėjantis žmonių pasitikėjimas finansinėmis institucijoms, kylančios pajamos, gerėjantis pragyvenimo lygis, lėmė pastoviai didėjanti susidomėjimą draudimo siūlomomis paslaugomis. Spartų draudimo plėtimąsi lėmė bendro ekonomikos vystymosi su augančia pajamų, paskolų, vartojimo ir investicijų apimtimi, skatinamas didėjantis tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo paslaugų poreikis. Tuomet buvo ne tik draudžiamasi nuo galimų rizikų, bet ir vis daugiau lėšų skiriama kaupimui – itin paklausios tapo investicinio gyvybės draudimo paslaugos. Visose Baltijos šalyse ekonomikų klestėjimo metais buvo fiksuojami rekordiški draudimo rinkų vystymosi tempai, tam įtakos turėjo ne tik palankiai besiklostanti ekonominė situacija šalyse, bet ir didėjantis vartotojų sąmoningumas, demografinių problemų suvokimas, kylantis bendras gyventojų ekonominis išprusimas, draudimo rinkos dalyvių kvalifikacijos didėjimas ir jų aktyvi veikla rinkoje siūlant tikslines draudimo paslaugas, orientuotas į atitinkamus potencialių draudėjų segmentus. Tačiau pastaruoju metu išryškėjusios neigiamos pasaulinės tendencijos ir šalies ekonominės aplinkos pokyčiai turėjo itin dideli poveikį tolimesniam draudimo rinkų vystymuisi. Lėtėjančios šalių ekonomikos, užsitęsusi sudėtinga situacija tarptautinėse finansų rinkose, mažėjantis ekonominių veiklų aktyvumas, itin pakitusios verslo aplinkos sąlygos, pesimistiniai gyventojų lūkesčiai ir neužtikrintumas dėl ateities pajamų bei vartojimo galimybių lėmė ženklų draudimo paslaugų paklausos mažėjimą – Baltijos šalių draudimo rinkos perėjo į traukimosi periodą. Nors iki ekonomikos nuosmukio draudimo plėtimasis buvo itin spartus, išsivystymo mastu, Baltijos šalių draudimo sistemos neprilygsta ES šalių lygiui.

Baltijos valstybės neretai tapatinamos, teigiant, kad jų raida panaši, tačiau ekonominiu požiūriu šios šalys tampa itin skirtingos. Palyginamoji analizė leis nustatyti, kokie buvo Baltijos šalių draudimo sistemų vystymosi tarpusavio panašumai ir skirtumai, kurios šalies draudimo sistema pasiekusi aukštesnį išsivystymo lygį, kuri veikia efektyviau, kokios yra tolimesnes draudimo sistemų vystymosi galimybės, atsižvelgiant į skirtingas šalių ekonomines prognozes.

Tyrimo objektas. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemos.

Magistriniame darbe nagrinėjamos Baltijos šalių draudimo sistemos, siekiant įvertinti ir palyginti tarpusavyje Baltijos valstybių draudimo sistemų vystymąsi ir jų augimo potencialą.

Tyrimo tikslas. Įvertinti ir palyginti Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų vystymąsi, dabartinę situaciją, ateities tendencijas ir galimas plėtros perspektyvas.

Uždaviniai.

1. Pateikti draudimo sampratą, nusakyti draudimo poveikį šalies ekonomikai, pristatyti draudimo sistemą, dalyvius ir jų veiklos specifiką;
2. Apibūdinti analizuojamų šalių ekonomikų aktualijas ir numatomas perspektyvas;
3. Palyginti Baltijos šalių draudimo sistemų evoliuciją ir raidos tendencijas;

4. Atlikti Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų išsivystymo lygio analizę;
5. Nustatyti ir palyginti Baltijos šalių draudimo sistemų efektyvumą;
6. Įvertinti ir palyginti Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų ateities galimybes.

Informacijos rinkimo metodai.

➤ **Statistinių ir verbalinių dokumentų analizė.** Analizuojami statistiniai dokumentai, kurie atspindi draudimo rinkų rezultatus. Tai draudimo dalyvių statistika – draudikų pelningumo, mokumo, turto dydžio kaita ir draudimo rinkų statistika – pasirašytų ir uždirbtų įmokų, išmokų dydis ir kita. Taip pat analizuojami verbaliniai dokumentai. Tai draudimo rinkoje veikiančių įmonių, draudimo federacijų analitinės ataskaitos, draudimo priežiūros komisijų periodinės pokyčių draudimo rinkoje apžvalgos, kitų institucijų leidiniai apimantys analizuojamų šalių ekonomikos ir draudimo rinkų raidos vertinimus. Verbaliniuose dokumentuose pateikiami ne tik statistiniai duomenys, bet išskiriami ir draudimo rinkos rezultatų pokyčius įtakojantys ir lemiantys veiksniai. Pagrindiniai statistiniai ir verbaliniai šaltiniai:

- Plačiai žinomos, vienos iš pirmaujančių pasaulyje perdraudimo kompanijos – Swiss Re (Swiss Reinsurance Company Ltd.) leidžiami leidiniai apimantys statistinius įvairių šalių draudimo rinkų duomenis, taip pat gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkų vystymosi ir perspektyvų analizę tam tikrose šalių grupėse ir pasaulyje. Vienas jų – World Insurance in 2008: life premiums fall in the industrialised countries – strong growth in the emerging countries, Sigma No 3 / 2009; ir ansktesnių metų leidiniai.
- Europos draudimo ir perdraudimo federacijos (CEA – Insurers of Europe) pateikiami statistiniai europos draudimo rinkų duomenys, šalių draudimo rinkų palyginimo ir vertinimo informacija, pvz. „CEA Statistics N° 36, European insurance in figures, October 2008“ ir kiti šios institucijos leidiniai.
- Europos komisijos (European Commission) pateikiama informacija įtraukianti Europos Sąjungos šalių ekonomines prognozes ir pokyčių ekonomikoje vertinimus. Vienas leidinių – Directorate General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast Spring 2009, European Economy 3/ 2009.
- Lietuvos respublikos draudimo priežiūros komisijos įvairių metų ataskaitos – Draudimas Lietuvoje – apie esminius pokyčius šalies draudimo rinkoje; Lietuvos banko metinės ataskaitos ir Lietuvos banko pateikiamos prognozės, kuriomis remiamasi analizuojant šalies ekonominę raidą ir ateities tendencijas.
- Estijos finansų priežiūros komisijos (Finantsinspektsioon) pateikiami agreguoti draudimo įmonių statistiniai duomenys ir įvairių metų leidiniai, į kuriuos įtraukiama pokyčių Estijos draudimo rinkoje apžvalga, pvz.: „Financial Supervision Authority Yearbook 2008“; taip pat Estijos centrinio banko (Eesti Pank) finansinio stabilumo ataskaitos apie Estijos finansų, tame tarpe ir draudimo, rinkų raidą.
- Latvijos finansų ir kapitalo rinkų komisijos (Finanšu un kapitāla tirgus komisija) pateikiami įvairių periodų statistiniai Latvijos draudimo rinkas ir jų dalyvius apibūdinantys duomenys, pvz.: „Operation of insurance companies in 4 Quaters of 2008“; ekonominės raidos analizei naudojamos Latvijos banko (Latvijas Banka) leidžiamos metinės ataskaitos ir šalies rinkų finansinio stabilumo apžvalgos.

➤ **Neoficialių dokumentų analizė.** Analizė apima įvairių autorių, tiek ekonomikos specialistų, tiek ir draudimo rinkos ekspertų straipsnius, kuriuose išsakomos jų nuomonės ir vertinimai, apimantys

draudimo sistemos vystymąsi ir plėtros perspektyvų prognozavimą. Keli šaltiniai: Theory and Practice of Insurance (Outreville J. F., 1998); Handbook of Insurance (Dionne G., 2000); Insurance in the Baltic States (Leonard A., 2000); Lietuvos ne gyvybės draudimo rinka ir jos raidos perspektyvos (Baranauskas M., Kinduryš V., 2003); Draudimo įmonių finansinio stabilumo vertinimas (Linartas A., 2003); Insurance in the Baltic Countries (OECD, 2004); The Relationship of Insurance and Economic Growth (Haiss P., Sümegi K., 2006); Insurance Market Maturity: A Comparative Study in Poland and Lithuania (Bernat T., Grundey D., 2007); Measuring underwriting profitability of the non-life insurance industry (Swiss Re, 2007); Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos (Lezgovko A., Lastauskas P., 2008); New Paradigm for International Insurance Comparison: With an Application to Comparison of Seven Insurance Markets (Zheng W. et al., 2008) ir kiti literatūros šaltiniai.

Tyrimo metodai.

➤ **Analizės metodas.** Šis metodas taikytinas analizuojant draudimo sistemą, nes analizė padeda išskirti dalį iš visumos ir nagrinėti ją atskirai. Kaip žinia, draudimo sistema turi daug dedamųjų dalių. Pati draudimo rinka yra skaidoma į gyvybės ir ne gyvybės draudimą, o šios draudimo šakos taip pat skaidomos į grupes pagal draudimo rūšis. Tačiau draudimo sistema nėra visuma, ji – šalies finansų sistemos dalis, todėl tiriant draudimo rinką dera atsižvelgti į ją veikiančius išorinės aplinkos veiksnius.

▪ **Palyginamoji analizė.** Kadangi analizė daug tikslingesnė, kai analizuojama ne tik vienos šalies padėtis ar tendencijos, o lyginama su kitų šalių situacija, magistro darbui renkuosi palyginamąją analizę įtraukiant ne tik Lietuvos, bet ir kitų Baltijos šalių draudimo sistemų raidos, rezultatų ir plėtros perspektyvų analizę. Draudimo sistemos analizė, papildyta kitų šalių draudimo rinkų informacija, padės konkrečiau suvokti Lietuvos draudimo sistemą ir jos vystymosi perspektyvas.

▪ **Kiekybinės analizės metodas.** Kiekybinės analizės metodas, grindžiamas priešišios institucijų metinėmis ataskaitomis, padeda įvertinti draudimo sistemų vystymąsi ir tendencijas.

➤ **Lyginimo metodas.** Naudojant lyginimo metodą, galima suderinti informaciją gautą įvairiais istorinio vystymosi laikotarpiais. Kadangi aktualu nagrinėti ne tik dabartinę Baltijos šalių draudimo sistemų padėtį, bet ir jų raidą, lyginimo metodo naudojimas įgalina iširti draudimo sistemų evoliuciją, įvertinant jų raidos etapus, išryškinant jų vystymosi ypatumus ir kitimą.

▪ **Riboto šalių skaičiaus lyginimas.** Turint omenyje, kad magistro darbe bus tiriama ne tik Lietuvos, bet ir kitų Baltijos šalių, draudimo sistemų evoliucija, dera naudoti lyginamojo tyrimo tipą vadinamą – riboto šalių skaičiaus lyginimas. Kadangi Baltijos šalys visumoje yra panašios savo ekonomine raida, draudimo rinkų vystymasis taip pat turėtų būti panašus. Todėl šis metodas padės išryškinti bendru požūriū panašiū šaliū draudimo sistemū raidos skirtumus.

➤ **Loginiai metodai.** Tai metodai, kuriais remiantis interpretuojami gauti lyginamosios analizės rezultatai. Pagrindiniai jų: abstrakcija – mažiau reikšmingų draudimo sistemų pokyčius įtakojusių veiksniū ignoravimas, siekiant atskleisti tyrimo esmę; analogija – remiantis draudimo rinkū vystymosi ar kitimo tendencijū panašumais, lemiamos išvados apie bendrą tiriamųjų objektū panašumą; indukcija – lemia pavieniū tyrimo sričių rezultatū pritaikymą apibendrinančioms išvadoms suformuoti.

1. DRAUDIMO SISTEMA: TEORINIAI ASPEKTAI IR TYRIMO RODIKLIAI

1.1. Draudimo samprata ir vieta šalies ekonomikoje

„Draudimas – tai žmogiško proto pergalė prieš grubias gyvenimo jėgas, mąstančios logikos pergalė prieš nelogiškas formas, su kuriomis mes turime kovoti.“¹

Draudimas tai kūrinys, kurio istorija prasideda taip pat senai, kaip ir mąstančios visuomenės atsiradimas. Esminiai draudimo veiklos požymiai ir dabartinė draudimo rinkos struktūra susiformavo reaguodama ir prisitaikydama prie naujų, globalių poveikį turinčių, įvykių. Draudimo plėtimąsi įtakojo tarptautinių mainų, globalizacijos, urbanizacijos ir katastrofinių įvykių, tokių kaip gaisrai, potvyniai ar industrinės revoliucijos, reikšmingumas visuomenėje.² Pasaulinę tendenciją įgavusi ekonominės aplinkos evoliucija lėmė draudimo veiklų išsivystymą. Dabar draudimas itin reikalingas nacionalinių ekonomikų funkcionavimo elementas, prisidedantis tiek prie ekonomikos augimo, tiek prie finansinio stabilumo užtikrinimo. Draudimas užima reikšmingas pozicijas ir atlieka svarbų vaidmenį kiekvienos pažengusios šalies ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime.

Siekiant įvairiapusiškiau pristatyti draudimą, pridera pateikti šio ekonominio termino sąvoką. Tačiau analizuojant literatūros šaltinius neteko aptikti vieningo draudimo apibrėžimo, pagrinde dėl to, kad draudimas savyje inkorporuoja aibę įvairių funkcijų. Viena jų – resursų paskirstymas tarp žemą ir aukštą ribinį pajamų naudingumą turinčių dalyvių,³ pagal tai draudimą galima apibrėžti taip:

Draudimas – tai tokia priemonė, kurios pagalba vieno individo katastrofa yra padalinama tarp daugelio, o vienos bendruomenės katastrofa padalinama tarp kitų; taip didelių katastrofų padariniai yra sušvelninami ir gali būti atitaisyti.

Atsižvelgiant į šį apibrėžimą, galima teigti, kad žmonės siekia apsidrausti, nes nori išvengti neigiamų nežinomos „katastrofos“ padarinių, tokių jų elgesį lemia pagrindinė priežastis – jų jautrumas rizikai. Būdas išmatuoti žmogaus jautrumą rizikai yra paklausti: kiek jis yra linkęs sumokėti už tai, kad išvengtų nešališkos rizikos? Kuo daugiau žmogus linkęs mokėti, tuo didesnis to žmogaus jautrumas rizikai – tuo labiau jam reikalingas draudimas.⁴ Tuo tarpu draudimo įmonės siekia perimti vartotojo riziką mainais į tam tikrą pinigų sumą (draudimo įmoką), nes sukaupdamos didelį kiekį homogeniškų, bet nepriklausomų rizikų draudimo įmonės tampa neutralios rizikai.⁵

Todėl, neabejotinai, draudimas nėra tik resursų paskirstymo įrankis, jis taip pat suteikia ir rizikos valdymo galimybę, kuri reikalinga tiek verslo, tiek kasdieniniame pasaulyje. Todėl draudimą, kaip rizikos ir resursų perskirstymo mechanizmą tikslinga būtų apibrėžti taip:

¹ Čepinskis ir kt. Draudimas. 1999. p. 4.

² Outreville J. F. Theory and practice of insurance. 1998. p. 27.

³ Cutler D. M., Zeckhauser R. Extending the Theory to Meet the Practice of Insurance. 2004.

⁴ Hillman A. L. Public Finance and Public Policy – responsibilities and limitations of government. 2003. p. 311.

⁵ Environmental Risks and Insurance. Policy Issues in Insurance. No 6. OECD. 2003. p. 14.

Draudimas – tai procesas, kurio metu vieno asmens rizika pasidalinama su kitais asmenimis. Apsidraudusieji moka draudimo įmokas draudimo įmonei, ir jei apsidraudęs asmuo patiria draudiminį įvykį, kitų apsidraudusiųjų asmenų sumokėtų įmokų dalis naudojama draudimo išmokoms mokėti.

Tad rizikai jautrus žmogus pajamų padidėjimą, tapatų draudimo įmokos dydžiui – atsirandantį nesirenkant draudimo, vertina mažiau negu galimai pasitaikysiančius pajamų praradimus, kurie išliktų nekompensuoti neturint draudimo. Todėl galima teigti, kad draudimo paklausa, remiantis laukiamo naudingumo teorija, yra žinomybės paklausa, nes žmonės įsigydami draudimą renkasi užtikrintus praradimus, draudimo įmokos pavidalu, vietoj neužtikrintų – galimai atsirasiančių nuostolių. Todėl draudimo paklausos teorija neretai vertinama kaip paprasčiausio ekonominio elgesio pavyzdys nežinomybės sąlygomis.⁶ Atsižvelgiant į tai, galima apibrėžti draudimo paskirtį:

Draudimo paskirtis – paversti nežinomus, bet galimai didelius praradimus, į žinomus, mažesnius praradimus.⁷ Draudimas labiausiai efektyvus, kaip praradimai yra pakankamai bendri, kad į juos būtų atkreipiamas dėmesys, bet ne tiek dažni, kad taptų rutina.⁸

Tad draudimas padeda išvengti nežinomų, bet tikėtina galinčių atsirasti praradimų, kitaip tariant, draudimas netikrumą dėl ateities ir paslėptos baimės jausmą leidžia pakeisti saugumo jausmu,⁹ kas tampa svarbu suvokiant, kad dabartinių ir būsimų poreikių tenkinimas priklauso tik nuo sukaupto turto, esamų ir būsimų pajamų, o tai bet kuriuo metu gali būti paveikta kylančių pavojų. Todėl draudimas atlieka ir apsaugos funkciją, tenkindamas saugumo poreikį, draudimas padeda išvengti neigiamų galimai įvyksiančio įvykio pasekmių. Pagal tai draudimą būtų galima apibrėžti taip:

Draudimas – tai apsisaugojimas nuo galimų turto nuostolių, mokant įmokas draudimo įmonei, kuri sutinka išmokėti draudėjui iš anksto sutartą nuostolių padengimo sumą atsitiktinio įvykio atveju.

Kaip atspindi apibrėžimas, būtent galimų turto nuostolių padengimu – tam tikra pinigine išmoka išreiškiama draudimo teikiama apsauga vartotojui. Draudimu siekiama atkurti situaciją buvusią iki atsitiktinio įvykio įvykimo, t.y. draudimo įmonė atlyginą materialinę žalą, kurią patiria apsidraudęs asmuo. Tokiu atveju, draudimo turėjimas lemia buvusio pajamų lygio atstatymą. Tokia ir yra draudimo esmė – apsaugoti nuo nežinomų praradimų, išlaikant gerovę tokiame pačiame lygyje.

Tačiau, kaip jau minėjau, draudimo teikiama nauda jaučiama ne tik konkretaus vartotojo, kuriam kompensuojami dėl atsitiktinių įvykių patirti praradimai, bet ir visos šalies mastu. Todėl ekonomine prasme draudimas – viena iš ekonominio stabilizavimo sistemų – rizikos perskirstymo sistema. Nesumažindama rizikingų situacijų įvykimo tikimybės, ji perskirsto turtinę atsakomybę už riziką. Taip nedaugelio sistemos dalyvių patirta žala perskirstoma visiems dalyviams, todėl sistema išlieka stabili.¹⁰

⁶ Schlesinger H. The Theory of Insurance Demand. Handbook of Insurance. 2000. p. 131.

⁷ Nyman A. J. The Demand for Insurance: Expected Utility Theory from a Gain Perspective. 2001. p. 3.

⁸ Cutler D. M., Zeckhauser R. Extending the Theory to Meet the Practice of Insurance. 2004 p. 6, 7.

⁹ Vasiliauskas A. Verslo draudimas. 2003. p. 6.

¹⁰ Pragarauskas H. Draudos matematika. 2007. p. 4.

Apibendrinant pristatysiu tris požiūrius apibūdinančius draudimo naudingumą:

Socialinis. Draudimas vertinamas, kaip žmonių gerovės, prisitaikymo ir turinių skirtumų tarp atskirų visuomenės sluoksnių mažinimo priemonė. Draudimo teikiama apsauga užtikrina praradimų kompensavimą, o tai lemia prieš tai įgyto asmeninės ir visuomeninės gerovės lygio išsaugojimą.

Ekonominis. Draudimo paslaugų prieinamumas būtinas ekonomikos stabilumo elementas.¹¹ Todėl draudimas – būtina ūkio vystymosi ir klestėjimo sąlygų. Draudimas mažindamas ūkio subjektų veiklos riziką, didina ekonominį ūkio subjektų aktyvumą, kartu skatina šalies ekonomikos lygio augimą. Draudimas, kaip rizikos perkėlimo mechanizmas, suteikia galimybę dirbti rentabiliai.

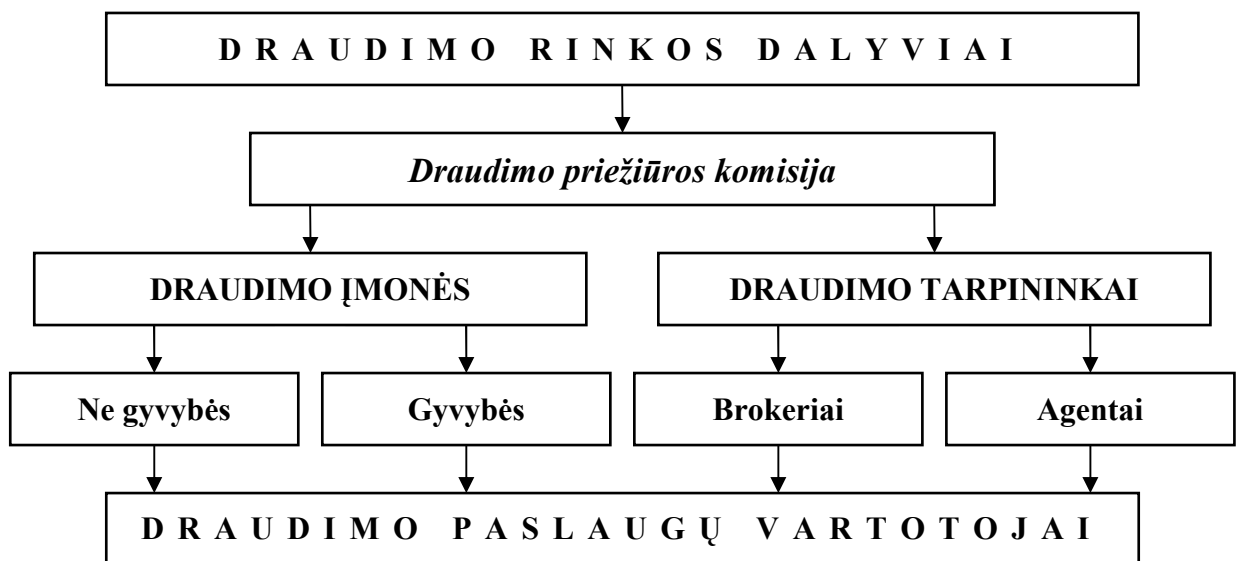
Makroekonominis. Draudimas gali būti efektyviai pritaikomas siekiant taupyti ar investuoti lėšas, be to draudimo teikiama apsauga padeda išsaugoti kapitalą, pajamas ir kreditą.¹²

Todėl draudimo sistemos užimamos pozicijos konkrečios šalies ekonomikos vystymosi ir visuomenės pragyvenimo lygio užtikrinimo požiūriu yra itin reikšmingos. Draudimo teikiami rizikos valdymo pranašumai,¹³ galimybės išvengti nežinomybės sąlygų nulemtų nuostolių, padeda išsaugoti tiek asmeninę, tiek visuomeninę gerovę ir prisideda prie šalies ekonomikos gyvybingumo.

1.2. Draudimo sistema: dalyviai ir jų funkcijos

1.2.1. Draudimo sistemos sandara ir vartotojų vaidmuo

Draudimo sistema – tai itin svarbi šalies finansų sistemos grandis. Draudimo sistema – tai būtina šalies vystymosi ir klestėjimo sąlyga. Draudimo sistema – tai efektyvi šalies ekonominio stabilizavimo priemonė. Pati draudimo sistema – tai visuma, kuri apima visus draudimo rinkoje veikiančius asmenis, įskaitant draudimo rinkos priežiūrą bei kontrolę vykdančią instituciją ir rinkoje sukurtų draudimo paslaugų vartotojus. Grafiškas draudimo sistemos dedamųjų dalių interpretavimas pateikiamas 1 pav.

1 pav. Draudimo sistemos sandara

¹¹ Haiss P., Sūmegi K. The Relationship of Insurance and Economic Growth. 2006. p. 3.

¹² Vasiliauskas A. Verslo draudimas. 2003. p. 24.

¹³ A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008. p. 142.

Kaip atspindi 1 pav. draudimo sistemą sudaro trys pagrindinės rinkos dalyvių grandys: draudikai, draudimo tarpininkai ir draudimo paslaugų vartotojai, dėl kurių sąveikos susiformuoja pasiūlos ir paklausos pusiausvyra. Svarbiausi draudimo rinkos dalyviai – vartotojai, kurių norai ir finansinės galimybės leidžia draudimo verslui egzistuoti.¹⁴ Potencialus draudimo paslaugų vartotojas – turi itin didelę reikšmę draudimo įmonei, todėl sėkmingą draudikų veiklą lemia gebėjimas orientuotis į atitinkamus draudėjų segmentus ir sumaniai tenkinti jų draudimo paslaugų poreikius ir lūkesčius. Tad draudimo įmonės siekdamas efektyvios ir pelningos veiklos, privalo pasitelkti sudėtingus tyrimo metodus, kuriais remiantis būtų pajėgios įvertinti draudėjų lūkesčius ir nustatyti jų elgsenos motyvus.

Draudėjų elgsena – tai draudėjų arba jų giminingos grupės (segmento) protiniai samprotavimai ir fiziniai veiksmai, kuriais siekiama patenkinti atsiradusius draudimo paslaugų vartojimo poreikius ir išspręsti iškilusias problemas, susijusias su atitinkamų draudimo paslaugų produktų paieška, vertinimu, pasirinkimu, pirkimu, vartojimu arba atsisakymu.¹⁵

Kaip atspindi apibrėžimas, draudėjų elgsena gan sudėtingas procesas, todėl siekis išsiaiškinti jų motyvus – gan komplikotas ir reikalauja nemenkų profesinių ir psichologinių žinių. Tai lemia itin kompetetingų specialistų poreikį ir didelius kaštus, tačiau įvertinus draudėjų elgsenos motyvus ir pritaikius rinkodaros priemones, galima tikėtis draudimo paslaugų vartotojų skaičiaus didėjimo.

Bendru požiūriu vartotojo, kuris turi konkretų poreikį draudimo paslaugai, draudiko pasirinkimą lemia draudimo kainos, draudimo padengimo sumos, nusakančios rizikos padengimo dydį, draudiko teikiamų paslaugų, draudiko reputacijos (mokumo, patikimumo, atsiliepimų) ir kitų aspektų visuma.¹⁶

1.2.2. Draudimo įmonės ir jų veiklos specifika

➤ **Draudimo įmonė** (*insurance company*) – tai įmonė, vykdanči draudimo, taip pat su draudimu susijusią veiklą ir įsipareigojanti draudėjui draudimo sutartyje numatytų draudiminių įvykių atvejais mokėti draudimo išmokas. **Skiriami draudimo įmonių tipai:**

- **Ne gyvybės draudimo įmonė** – tai draudimo įmonė, atliekanti turtinių interesų, susijusių su turtu arba veikla, draudimą, kai draudimo išmokos dydis priklauso tik nuo patirtų nuostolių sumos.
- **Gyvybės draudimo įmonė** – tai draudimo įmonė atliekanti turtinių interesų, susijusių su fizinio asmens gyvybe ir kapitalo kaupimu, draudimą, kai dėl draudiminių įvykių (apdraustojo mirties, nustatyto termino pabaigos, ar kitokio draudiminio įvykio) mokamos vienkartinės arba periodinės draudimo išmokos.¹⁷ Gyvybės draudimo įmonės turi teisę vykdyti pensijų kaupimo veiklą.

Draudimo įmonių veikla paprastai skirstoma į šias sudėtines dalis:

➤ **Draudimo veikla.** Sėkmingos draudimo veiklos rezultatas – draudiminės apsaugos vartotojui sukūrimas. Tai nematerialus produktas, kurį sudaro šių veiklų visuma:

¹⁴ Vasiliauskas A. Verslo draudimas. 2003. p. 34.

¹⁵ Kinduryš V. Teoriniai draudėjų elgsenos tyrimo aspektai ir apraiškos Lietuvos gyvybės draudimo rinkoje. 2008. p. 53, 54.

¹⁶ Lezgovko A., Lastauskas P. Draudimo verslo plėtra: teoriniai aspektai ir rinkos plėtros prielaidos. 2008. p. 127.

¹⁷ Draudimo Priežiūros Komisija. Pagrindinių terminų žodynas. <http://www.dpk.lt/zodynas.php> [žiūrėta 2009 04 15]

- **Rizikos veikla.** Kadangi draudikai teikia rizikos perdavimo galimybės ir kontroliuoja rizikos paskirstymo mechanizmą, vienas iš svarbiausių jų veiklos objektų – rizikos valdymas ir įvertinimas.¹⁸ Todėl rizikos veikla – esminė draudiko veikla, kuri yra ne tik draudimo veiklos, bet ir visos draudimo įmonių veiklos pagrindas. Ši veikla apima potencialių vartotojų rizikos analizę, įvertinimą ir paskirstymą, be kurio draudimo įmonės negalėtų teikti draudimo paslaugų ir vykdyti pelningos veiklos.

Rizikos veiklos metu draudikas perima iš draudėjo riziką, t.y. nuostolių atsiradimo tikimybę. Atsižvelgiant į objektyvius (nepriklausomus nuo draudėjo) ir subjektyvius (priklausomus nuo draudėjo poelgių) rizikos požymius – draudžiamosios rizikos savybes ir tikimybei, kad ši rizika taps realiais praradimais – nustatomas draudimo įmokos dydis – draudiminės apsaugos kaina.¹⁹ Draudikas perimdamas didelį skaičių rizikų sugeba jas išdėstyti laike ir paskirstyti visai draudimo grupei, taip sumažindamas asmeninių nuostolių atsiradimo tikimybę ir pats tapdamas neutralus klientų rizikai.

- **Kapitalo kaupimo ir atpalaidavimo veikla.** Kapitalo kaupimo veikla pasireiškia draudikui iš vienkartinių ar daugkartinių draudimo įmokų sukaupiant kapitalą, kurį su palūkanomis, draudikas pasižada išmokėti tam tikru laiku pagal nustatytas sąlygas. Atpalaidavimo veikla pasireiškia draudėjui perleidžiant draudikui kapitalą, kurį draudimo įmonė su palūkanomis, anuitetų forma apibrėžtu arba neapibrėžtu laiko periodu išmokės draudėjui.²⁰ Šią veiklą paprastai atlieka gyvybės draudimo įmonės.

- **Paslaugų tiekimas.** Nei rizikos, nei kapitalo kaupimo ir atpalaidavimo veikla nėra įmanoma be paslaugų tiekimo. Draudimo įmonių teikiamos paslaugos dažniausiai skirstomos į konsultacines ir operacines. Konsultacinio tipo paslaugos apima atskirų subjektų supažindinimą su draudimo įmonės atliekama veikla. Konsultavimo metu dėmesys skiriamas draudiminės apsaugos poreikio nustatymui ir šio poreikio tenkinimo galimybių išsiaiškinimui. Tuo tarpu operacines paslaugas tiesiogiai susiję su draudimo veiklų atlikimu, kurios apima individualių rizikų įvertinimą, draudiminės apsaugos kainos nustatymą, draudimo sutarčių sudarymą ir tolesnį jų valdymą bei administravimą.²¹

Ypatingą svarbą draudimo įmonės veikloje turi tiekiamų draudimo paslaugų kokybė. Dėl didelės konkurencijos draudimo rinkoje, įmonės sėkmė priklauso nuo to, ar jos paslaugos gali sudominti ir išlaikyti vartotoją. Todėl draudimo įmonės vykdomos paslaugų rinkodaros uždavinys – išaiškinti klientui asmeniškai jam siūlomų draudimo produktų naudingumą ir garantuoti paslaugų kokybę.

- **Investicinė veikla.** Tikslinga atskirti draudikų vykdoma tipinę draudimo veiklą nuo kapitalo investicinės veiklos. Draudimo įmonių atliekama investicinė veikla įgauna ypatingą svarbą dėl itin didelių investuojamo kapitalo apimčių, susidarančių tiek dėl išankstinių draudimo įmokų mokėjimo, tiek dėl draudimo įmonių vykdomos kapitalo kaupimo ir atpalaidavimo veiklos. Tad draudimo įmonių

¹⁸ Haiss P., Sūmegi K. The Relationship of Insurance and Economic Growth. 2006. p. 5.
<http://www.ecomod.org/files/papers/1454.pdf> [žiūrėta 2009 08 01]

¹⁹ Čepinskis ir kt. Draudimas. 1999. p. 95, 96.

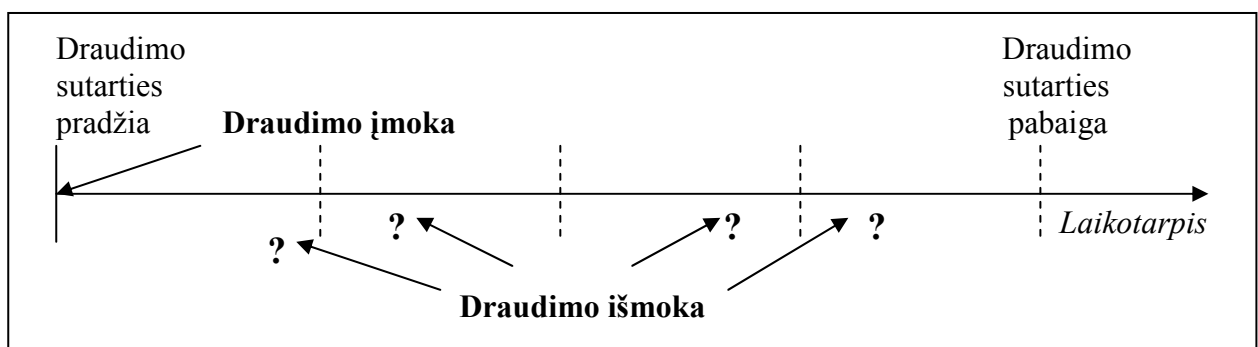
²⁰ Vasiliauskas A. Verslo draudimas. 2003 p. 51.

²¹ Čepinskis ir kt. Draudimas. 1999. p. 116.

investicinei veiklai keliami aukšti reikalavimai, pagrindinis jų – kapitalas turi būti investuotas taip, kad bet kuriuo metu jo rinkos vertė būtų lygi bent jau rezervų, techninių atidėjimų dydžiui, kuris tenkintų įsipareigojimus prieš draudimo sutartis.²² Atsižvelgiant į tai, draudimo įmonių atliekamos investavimo veiklos užduotis – profesionaliai valdyti kapitalo fondus, kurie yra sukaujami vykdant draudimo veiklą, parinkti veiksmingą investavimo politiką, kuri palaikys mokumą, uždirbs graža proporcingą kapitalui ir leis užtikrinti tolimesnę tipinės draudimo veiklos vykdymą.²³ Todėl reikšmingas pozicijas užima draudimo įmonių pasirenkamos kapitalo investavimo strategijos, kurios dažniausiai kuriamos vadovaujantis įvairiais rizikos paskirstymo principais. Priklausomai nuo taikomos investavimo politikos pasirenkami priimtinausi investiciniai vienetai, atsižvelgiant į jų pelningumo ir rizikos laipsnį, plačiai taikant investicijų diversifikacijų metodus, sudaromas investicinis portfelis.

➤ **Kita veikla.** Be minėtų veiklų draudimo įmonės taip pat užsiima ir kitų finansinių paslaugų teikimu. Dažniausiai išskiriamos: draudimo įvykių administravimas ir likvidavimas, tarpininkavimas sudarant draudimo sutartis, konsultavimas draudimo klausimais, draudimo ir perdraudimo specialistų mokymas, kvalifikacijos kėlimas, nekilnojamojo turto nuoma, draudžiamo turto vertinimas ir kita.

Draudimo įmonės veiklos specifika. Pagrindinis draudimo įmonės skirtumas nuo įprastos verslo įmonės yra tas, kad galutinės draudimo sąnaudos paaiškėja tik praėjus ilgam laiko tarpui po pajamų gavimo, o prisiimamų įsipareigojimų suma priklauso nuo atsitiktinių įvykių, nurodytų draudimo sutartyse, įvykimo tikimybės. Todėl draudimo įmonėms keliami aukšti kapitalo reikalavimai, nes jų veikla susisijusi su tam tikru neapibrėžtumu – dilema, kaip iš reguliariai gaunamų pajamų (draudimo įmokų pavidalu) padengti išmokas, kurios gali atsirasti bet kuriuo momentu ir žymiai didesne suma nei esamu momentu gaunamų įmokų suma. Šią draudimo įmonės veiklos ypatybę vaizduoja 2 pav.

Šaltinis: A. Linartas. Finansų rinkos ir institucijos. Paskaitų konspektai. 2007.

2 pav. **Draudimo įmonės dilema**

Kaip atspindi 2 pav. minima draudimo įmonės dilema atsiranda dėl įmokų gavimo ir išmokų mokėjimo laikotarpių nesutapimo. Siekiant išlyginti šį skirtumą draudimo įmonėms yra taikomi itin

²² Zartman L. W. The Investments of Life Insurance Companies. 2008. p. 9, 10.

²³ Investment Management – a Creator of Value in an Insurance Company. Zurich Financial Services. 2009. p. 5. http://zdownload.zurich.com/main/Insight/InvestmentManagement_ValueCreation.pdf [žiūrėta 2009 08 25]

aukšti reikalavimai finansiniam stabilumui – t.y. gebėjimui bet kuriuo momentu padengti atsiradusias išmokas, užtikrinti. Draudimo įmonės finansinio stabilumo užtikrinimo priemonės:

- Pakankamas draudimo techninių atidėjinių dydis;
- Draudimo techninių atidėjinių padengimas tinkamos kokybės turtu;
- Nuosavas kapitalas viršija reikalaujamus minimalius mokumo reikalavimus;
- Kiti įvairūs rodikliai ir vertinimai, padedantys nustatyti draudimo įmonės veiklos efektyvumą.

Draudimo įmonės finansinis stabilumas garantuojamas: nuosavu kapitalu ir techniniais atidėjimais, kurie savo prigimtimi yra atidėtos išmokos ir atspindi su draudimo veikla susijusius draudimo įmonės įsipareigojimus. Techninių atidėjinių paskirtis – užtikrinti draudimo prievolių, kylančių iš draudimo sutarčių, vykdymą, išlaikyti stabilią finansinę padėtį ir parodyti kiek gali tekti išmokėti ateityje.

Vykdydamos draudimo veiklą tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo įmonės ne tik suteikia galimybę savo klientams valdyti riziką, bet ir pačios savo veikloje susiduria su įvairiomis rizikos rūšimis. Nors rizika tam tikru požiūriu yra ekonominės pažangos stimulatorius ir svarbus progreso veiksnys,²⁴ vis dėl to ji kelia pavojų ne tik draudimo įmonių klientams, bet ir pačioms draudimo įmonėms. Didžioji dalis rizikų, su kuriomis susiduria draudimo įmonės – tos pačios kaip ir kitų vienokio ar kitokio verslo dalyvių, tai – bendrosios verslo rizikos, tačiau dalis rizikų kyla ir iš specifinės draudimo įmonių veikos – darbo su kitų asmenų rizika.²⁵ Draudimo įmonių riziką galima klasifikuoti įvairiai, priklausomai nuo to, iš kokių pozicijų yra žvelgiama į tam tikrą rizikos rūšių pasireiškimą ar atsiradimo galimybes. Apie rizikos, ypač bendrosios, klasifikaciją, būtų galima parašyti ne vieną mokslo darbą, būtent todėl, kad rizikų yra be galo daug, o jų skirstymas į tam tikras kategorijas, grupes, pogrupius ar pagal atitinkamus požymius gali būti itin įvairus. Todėl nesigilinsiu į galimą rizikų, su kuriomis susiduria draudimo įmonės, klasifikaciją, o tiesiog pateiksiu vieną paprasčiausių rizikos klasifikavimo būdų, kuris apima tik esmines draudimo įmonės rizikos rūšis. Išskiriamos pagrindinės draudimo įmonės rizikos pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. **Draudimo įmonės veiklos rizikos**

BENDRA VERSLO RIZIKA		DRAUDIMO TECHNINĖ RIZIKA	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kredito ▪ Operacinė ▪ Likvidumo 	Investicinė rizika <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nuosavybės ▪ Palūkanų ▪ Valiutos 	Ne gyvybės draudimo <ul style="list-style-type: none"> ▪ Įmokų ▪ Atidėjinių ▪ Katastrofų 	Gyvybės draudimo <ul style="list-style-type: none"> ▪ Biometrinė ▪ Nutraukimų ▪ Kaštų

Šaltinis: CEIOPS klasifikacija Mokumas II projekte. A. Linartas. Finansų rinkų ir institucijų paskaitų konspektas. 2007.

²⁴ Girdzijauskas S. Draudimas: Kiekybinė finansinė analizė. 2002. p. 9.

²⁵ Insurance Core Principles and Methodology. International Association of Insurance Supervisors. 2003. p. 4.
http://www.iaisweb.org/_temp/Insurance_core_principles_and_methodology.pdf [žiūrėta 2009 08 10]

Kaip atspindi 1 lentelė, draudimo įmonės savo veikloje susiduria su aibe įvairių rizikos rūšių. Dalis jų – tos pačios rizikos su kuriomis susiduria dauguma verslo įmonių, kitos – specifinės su draudimo veikla susijusios rizikos. Toliau apibūdinsiu kai kurias iš lentelėje nurodomų rizikos rūšių:

➤ **Bendra verslo rizika.** Tai tokia rizikos rūšis, kuri kelia pavojų praktiškai bet kurios įmonės veiklos efektyvumui. Ši rizika neturi tiesioginės priklausomybės nei su verslo forma, nei su veiklos specifiška.²⁶ Bendrosios rizikos padidėjimą ar sumažėjimą taip pat įtakoja nuolat besikeičianti rinka, teisinė ir ekonominė sistemos, o tai sudaro realią grėsmę priimti neteislingą sprendimą, tiek įmonės viduje, tiek bendraujant su įmonės paslaugų vartotojais. Pagrindinės šios kategorijos rizikos:

- **Kredito rizika** – tai rizika patirti nuostolius dėl sandorio šalies mokestinių įsipareigojimų, kurie buvo numatyti sutartyje, nevykdymo. Draudimo įmonės kredito rizika dažniausiai siejama su draudimo paslaugų vartotojų finansiniu gebėjimu sutartu laiku mokėti draudimo įmokas.
- **Operacinė rizika** – tai rizika patirti nuostolius dėl netinkamų arba neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, atsitiktinių įmonės darbuotojų klaidų ar tyčinių neteisėtų veiksmų, taip pat informacinių sistemų veiklos sutrikimų arba dėl susijusių ir galinčių turėti įtakos išorinės aplinkos įvykių.
- **Likvidumo rizika** – tai einamųjų įsipareigojimų neįvykdymo arba mokumo rizika. Draudimo įmonių atveju likvidumo rizika reiškia, kad netinkamai valdydamos likvidumą, draudimo įmonės neturėtų pakankamai lėšų padengti išmokoms, kurios atsiranda tam tikru laiko momentu.

➤ **Investicinė rizika.** Apima riziką susijusią su draudimo įmonių vykdoma kapitalo investicine veikla. Tai rizika, kurios nevaldymo pasekmės lemtų pavojų, kad nebus išlaikyta kapitalo investicijų nominali ar reali vertė, kad nebus įvykdytas keliamas investicijų rentabilumo tikslas ir kad kapitalo investicijos negalės būti planingai realizuojamos.²⁷ Investicijų veikla generuoja klasikinę sistemine riziką, kylančia iš palūkanų normų ir kapitalo rinkos kaitos. Todėl pajamos gaunamos iš investicijų – jautrios rinkos nepastovumui, kuris gali įtakoti investicijų veiklos rezultatus ir netgi lemti dalies kapitalo praradimus.²⁸ Investicinė rizika dažniausiai tampa reali dėl netinkamų sprendimų priimamų susijusioje investicinėje aplinkoje, taip pat dėl nenumatytų ar nepakankami įvertintų rinkos pokyčių, lemiančių aktyvų vertės sumažėjimą. Dažniausiai išskiriamos investicinės rizikos rūšys:

- **Selektyvioji rizika.** Šią riziką lemia atsakingų asmenų profesinės kompetencijos stoka arba priimami klaidingi sprendimai, dėl kurių neteislingai pasirenkami kapitalo investavimo būdai.²⁹
- **Nuosavybės rizika** – tai pasirinktų investicinių vienetų, pvz. akcijų, kainos svyravimo įtaka.
- **Valiutos rizika** – tai rizika, susijusi su tarptautinėmis ekonominėmis, kreditinėmis ir kitokiomis valiutinėmis operacijomis, galinčiomis turėti neigiamą įtaką, nepalankiai kintant valiutų kursui.

²⁶ Lezgovko A. Finansinis perdraudimas: efektyvi draudimo kompanijos stabilumo valdymo priemonė. 2008. p. 114.

²⁷ Čepinskis ir kt. Draudimas. 1999. p. 125.

²⁸ Calandro J. et al. Enterprise Risk Management – an Insurance Perspective and Overview. 2008. p. 118.

²⁹ Girdzijauskas S. Draudimas: Kiekybinė finansinė analizė. 2002. p. 14.

➤ **Draudimo techninė rizika.** Tai rizika su kuria susiduria išimtinai tik draudimo įmonės. Šios rizikos atsiradimą lemia draudimo įmonės vykdoma rizikos veikla.³⁰ Techninė draudimo rizika sukelia pavojų, kad per tam tikrą laiką draudimo išmokų suma visam tam tikros draudimo rūšies portfeliui viršys rizikos įmokų sumą, gautą iš šio portfelio ir rizikos kapitalo.³¹ Nors draudimo veiklos techninė rizika gali būti skaidoma pagal rizikos sritis, kylančias atskirai ne gyvybės ir gyvybės draudimo veiklą vykdančioms įmonėms, bendru požiūriu draudikų techninė rizika apima dvi ypatybes:

- **Draudimo premijų rizika.** Tai rizika susijusi su pagrindiniu draudimo įmonės pajamų šaltiniu ir jų gavimo nulemiamais įsipareigojimais prieš draudimo sutarčių turėtojus. Priskirtina:
 - Įkainojimo rizika – tai reali galimybė, kad nustatyta įmokos kaina nebus adekvati nuostoliams generuojamiems tos rūšies draudimo per tam tikrą laikotarpį.
 - Mokumo rizika – tai rizika, kad draudikas negalės įvykdyti priimtų įsipareigojimų ateityje.
- **Išmokų rizika.** Didžiąją dalį draudimo įmonėse patiriamų išlaidų sudaro pretenzijų kylančių iš įsipareigojimų prieš draudimo sutartis apmokėjimas. Išmokų rizika apima šias rizikos rūšis:
 - Katastrofų rizika – tai ekstremalaus įvykio, kuris lemtų didelę sveikatos ar turto žalą t.y. dideles draudimo išmokas ir kurio atsiradimas negalėjo būti numatytas ir įkainotas, rizika.
 - Rezervų rizika – tai galimybė, kad draudimo įmonės nustatyti ir suplanuoti mokėjimai ateityje bus neadekvatūs išmokėjimų dydžiui, kuris ilgainiui atsiras.³²
 - Koncentracijos rizika – tai koreliuojančios draudėjų rizikos atsiradimo pavojus. Draudimo mechanizmas veikia geriausiai, kai susiduriama su nepriklausomomis rizikomis, t.y. atsirandančios draudimo išmokos nėra įtakojamos fakto, kad atsirado kitas poreikis išmokai. Koncentracijos rizika atsiranda daugelyje formų, ją lemia sisteminė, šališkumo, sutapimų ir kita rizika.³³

Visgi, akivaizdu, kad išvardintas galimos rizikos sąrašas, su kuriomis susiduria ar gali susidurti draudimo įmonės, nėra baigtinis. Veikdamos itin rizika apsuptoje aplinkoje, siekdamos sėkmingos veiklos draudimo įmonės turi įvykdyti svarbų uždavinį – veiksmingai ir efektyviai valdyti riziką.

Rizikos valdymas – tai metodų, būdų ir priemonių visuma, leidžianti atitinkamai prognozuoti rizikos realizavimosi atvejus ir imtis priemonių juos likviduojant ar sumažinant neigiamas jų pasekmės. Efektyvus rizikos valdymas reikalauja gilaus išprusimo veiklos srityje, sprendimų optimizavimo metodų, psichologinių ir kitų žinių.³⁴ Rizikos valdymo kokybė, lemia įmonės veiklos efektyvumą.

Vienas iš galimų, kai kurių, draudimo įmonės rizikų valdymo būdų – tai perdraudimo įmonių paslaugų naudojimas. Apie šias įmones ir perdraudimo veiklą plačiau sekančioje darbo dalyje.

³⁰ Vasiliauskas A. Verslo draudimas. 2003. p. 49.

³¹ Lezgovko A. Finansinis perdraudimas: efektyvi draudimo kompanijos stabilumo valdymo priemonė. 2008. p. 114.

³² Calandro J. et al. Enterprise Risk Management – an Insurance Perspective and Overview. 2008. p. 118, 119.

³³ Fisher W. Enterprise Risk Management for Insurance Companies: Risk in Non-life Insurance Underwriting. 2008. p. 2. <http://www.ermii.org/meeting/EERM%20for%20Insurance%20Companies%20by%20Fisher.doc> [žiūrėta 2009 08 21]

³⁴ Jašina N. Pagrindiniai rizikos valdymo principai. 2006. DRVI. <http://www.draudimas.com/?id=402134> [žiūrėta 2009 07 30]

1.2.3. Kiti draudimo dalyviai ir jų vaidmuo

Šioje darbo dalyje pristatysiu perdraudimo įmonių, draudimo tarpininkų ir draudimo priežiūros institucijų esminius veiklos aspektus ir jų užimamas pozicijas šalies draudimo sistemoje.

Draudimo rinkoje greta gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmonių taip pat veikia ir perdraudimo įmonės, kurios tuo pačiu gali vykdyti ne tik perdraudimo, bet ir įprastinę draudimo veiklą.

➤ **Perdraudimo įmonė** (*reinsurance company*) – tai draudimo ir perdraudimo veiklą vykdančioms įmonėms suteikianti galimybę naudotis draudimo paslaugomis kitai draudimo veiklą vykdančiai įmonei.

Tačiau iš čia kyla klausimas: kam draudimo įmonei, kuri pati vykdo draudimo veiklą ir teikia draudimo paslaugas, būtų tikslinga apsidrausti įsigyjant draudimo paketą? Atsakyti į šį klausimą nėra sudėtinga: draudimo įmonei vykdan draudimo veiklą, prisiimant kitų asmenų riziką ir įsipareigojant padengti galimai atsiradusius jų nuostolius, tam tikru laikotarpiu galimai mokėtinų draudimo išmokų dydis gali tapti didesnis nei draudiko finansinis pajėgumas įsisavinti tokius mokėjimus, o tai, savaime suprantama, apribotų draudimo įmonės veiklos efektyvumą. Tuomet, finansiniu požiūriu draudikai iš rizikai neutralių patys taptų jautrūs klientų rizikai.³⁵ Šiame kontekste perimti dalį rizikos iškeičiant ją į premijos dalį pasiruošusios perdraudimą vykdančios įmonės. Todėl pagrindinė perdraudimo, kaip ir draudimo, funkcija – draudimo rizikos perėmimas ir jos paskirstymas. Perdraudimo atveju, draudimo įmonė, perdavusi rizikos dalį kitai draudimo įmonei tampa perdraudėju (cedentu), o riziką perimanti įmonė atlieka perdraudiko (cesionieriaus) funkcijas. Todėl perdraudimą galima apibrėžti taip:

➤ **Perdraudimas** – tai draudikų interesų draudimas, kurio paskirtis – apsaugoti draudiką nuo galimų turtinių nuostolių, jeigu pastarasis juos patirtų vykdydamas įsipareigojimus draudėjams.³⁶

Kalbant apie perdraudimą būtina paminėti, kad egzistuoja įvairios perdraudimo formos ir rūšys. Temos pajavairinimui pristatysiu tradicinį ir finansinį perdraudimo būdus:

- **Tradicinis perdraudimas** – tai rizikos perdavimo procesas, kuris apibrėžiamas kaip draudimo atmaina, kai už įmoką prisiimama draudiko draudimo išmokos išmokėjimo ar kitokių nuostolių rizika, sąlygota to draudiko vykdomos draudimo veiklos.³⁷
- **Finansinis perdraudimas** – tai specifinės perdraudimo operacijos, turinčios apribotą draudimo techninės rizikos perdavimą, ir ilgalaikį pobūdį, kurių tikslas išlyginti finansinius rezultatus ir pagerinti draudimo kompanijos finansinę padėtį.³⁸

Kaip atspindi apibrėžimai, finansiniame perdraudime, skirtingai nei tradiciniame, dėmesio centre atsiduria ne patikimos perdraudimo apsaugos pirkimas, t.y. cedento rizikos perdavimas cesionieriui, o finansiniai ir ekonominiai draudimo įmonių motyvai.

Apibendrinant galima teigti, kad perdraudimo veiklos svarba pasireiškia padedant užtikrinti draudimo įmonių finansinį stabilumą, o tai turi ženkliai įtaką draudimo įmonių veiklos efektyvumui. Todėl perdraudimo veiklos užimamos pozicijos šiuolaikinėje draudimo sistemoje yra reikšmingos.

³⁵ Environmental Risks and Insurance. Policy Issues in Insurance. No 6. OECD. 2003. p. 15.

³⁶ Pragarauskas H. Draudos matematika. 2007. p. 129.

³⁷ LR draudimo priežiūros komisija. Pagrindinių terminų žodynas. <http://www.dpk.lt/zodynas.php> [žiūrėta 2009 04 07]

³⁸ Lezgovko A. Finansinis perdraudimas: efektyvi draudimo kompanijos stabilumo valdymo priemonė. 2008. p. 115.

Draudimo tarpininkų veikla.

Kaip žinia, draudimo rinka – tai ypatingų santykių sfera, susijusi su specifinės prekės – draudimo paslaugos – pirkimu ir pardavimu.³⁹ Tad ir procesas, kurio metu draudikas randa potencialų draudimo paslaugos pirkėją nėra tradicinis, jis reikalauja ir kitų rinkos dalyvių, kurie būtų pajėgūs iširti draudėjų poreikius, atsižvelgiant į rinkoje veikiančių draudimo įmonių galimybes, parinktų geriausias rinkos dalyvių kombinacijas, indėlio.⁴⁰ Tai įgyvendinti padeda draudimo tarpininkai:

➤ **Draudimo tarpininkai** – tai draudimo rinkos dalyviai, kurių vaidmuo – tarpininkauti tarp draudėjo ir draudiko, palengvinant draudimo, geriausiai atitinkančių draudėjo poreikius, pasirinkimą.⁴¹ Draudimo tarpininkai taip pat teikia konsultacijas rizikos valdymo ir modeliavimo klausimais.

Tačiau ne visų draudimo tarpininkų veiklos specifika apima vienodo pobūdžio funkcijų atlikimą. Draudimo tarpininkai paprastai skirstomi į draudimo agentus ir draudimo brokerius. Draudimo agentų ir brokerių veiklos ypatybių palyginimas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. **Draudimo agentų ir draudimo brokerių veiklos palyginimas**

Veiklos ypatybės	Draudimo agentas <i>(insurance agent)</i>	Draudimo brokeris <i>(insurance broker)</i>
Atstovavimas	Atstovauja draudimo bendrovės (draudiko) interesams;	Atstovauja draudimo paslaugų vartotojo (draudėjo) interesams;
Priklausomybė	Priklausomi draudimo tarpininkai – veikia draudimo įmonės vardu;	Nepriklausomai draudimo tarpininkai;
Santykiai su klientu	Verbuoja klientą pasirinkti jo atstovaujamos draudimo įmonės siūlomą draudimo produktą;	Pristatydami įvairius draudikus ir produktus, brokeriai padeda klientams pasirinkti priimtinausią draudimo produktą.
Veiklos užduotis	Įtikinti potencialų draudimo produktų vartotoją įsigyti draudimo agento „platinamus“ draudimo produktus;	Profesionaliai pagelbėti klientui, parenkant adekvačią draudimo apsaugą – atlikti išsamią rinkoje siūlomų ir kliento lūkesčius galimai atitikiančių draudimo produktų analizę;
Žinių lygis	Draudimo agentai turi gerai išmanyti tik atstovaujamos draudimo įmonės siūlomus draudimo produktus;	Turi gerai išmanyti įvairių draudikų siūlomus draudimo produktus ir padėti klientams iš jų gausos pasirinkti tinkamiausią variantą;
Kompetencijos ir kvalifikacijos reikalavimai	Kvalifikacijos reikalavimus draudimo agentams nustato juos samdanti draudimo įmonė.	Aukšti žinių reikalavimai, kurias tikrina draudimo priežiūros institucijos draudimo brokerių kvalifikacinių egzaminų metu.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2006. p. 30.; Draudimas Lietuvoje 2007 p. 46; Draudimo brokerių rūmai: Draudimo tarpininkų vaidmuo. <http://www.dbr.lt/draudimo-tarpininkai> [žiūrėta 2009 04 02]

³⁹ Vasiliauskas A. Verslo draudimas. 2003. p. 43.

⁴⁰ Lezgovko A., Lastauskas P. Draudimo verslo plėtra: teoriniai aspektai ir rinkos plėtros prielaidos. 2008. p. 127.

⁴¹ Draudimas Lietuvoje 2006. Draudimo priežiūros komisija. p. 30.

Atlikus draudimo tarpininkų – draudimo agentų ir brokerių veiklos palyginimą, galima daryti išvadą, kad jų veiklos skirtingumą lemia priklausomybės forma. Minėtina, kad nors mūsų šalyje draudimo agentai įvardinami priklausomais tarpininkais, kurie palaiko santykius su vienu draudiku ir ieško potencialių šio draudiko siūlomų draudimo produktų vartotojų, kai kurių šalių draudimo rinkose draudimo agentai įgyja nepriklausomų draudimo tarpininkų statusą, jeigu dirba su keliomis draudimo įmonėmis. Kalbant apie draudimo tarpininkų priklausomumą – būtina paminėti, kad šiuo metu Lietuvoje galiojanti praktika lemia, kad komisinį atlygį už tarpininkavimą sudarant draudimo sutartis iš draudimo įmonių gauna tiek priklausomi, tiek nepriklausomi draudimo tarpininkai – o tai gali turėti neigiamos įtakos draudimo brokerių, kaip nepriklausomų draudimo tarpininkų statusui. Susidariusioje situacijoje draudimo priežiūros komisija siūlo kitokį nepriklausomo draudimo tarpininko veiklos etaloną, apibrėždama jį kaip finansinį draudėjo konsultantą, sprendžiantį ne tik dabartinius draudėjo saugumo poreikius, bet ir sugebantį numatyti konkretaus draudėjo poreikį ateityje, toks tarpininkas už nepriekaištingą aptarnavimą ir poreikių identifikavimą – atlygį gautų tiesiogiai iš draudėjo.⁴²

Visgi, nepaisant draudimo tarpininkų – draudimo brokerių ir agentų priklausomumo statuso, jų atliekama veikla konkrečios šalies draudimo sistemoje yra itin reikšminga. Draudimo tarpininkai siūlydami savo paslaugas didina draudimo ir kitų rizikos valdymo produktų prieinamumą verslui ir visuomenei, o tai lemia didėjančią teigiamą draudimo poveikį vartotojams ir visai šalies ekonomikai.

Draudimo priežiūros institucijų veikla.

Kaip jau minėjau, konkrečios šalies draudimo sistemą sudaro ne tik draudimo rinkoje veikiantys, tarpininkaujantys ir draudimo produktus vartojantys asmenys, bet ir draudimo rinkos dalyvių priežiūrą vykdanči institucija. Sparčiai vystantis draudimo rinkoms, populiarėjant draudimo paslaugoms, didėja ir priežiūrą vykdančių institucijų vaidmuo. Nuo rinkos priežiūros veiksmingumo priklauso visos šalies draudimo sistemos stabilumas ir rinkos dalyvių veiklos efektyvumas, kuris skatina šalies draudimo rinkos plėtrą. Veiksminga reguliavimo ir kontrolės sistema būtina tam, kad palaikytų efektyvią, saugią, teisingą ir stabilią draudimo rinką ir tam, kad skatintų vystymąsi ir konkurenciją sektoriuje. Efektyvios draudimo rinkos duoda naudos ir saugo vartotojus.⁴³ Todėl tikslinga draudimo priežiūros institucijų veikla – vienas svarbiausių veiksnių siekiant užtikrinti sėkmingą visos draudimo sistemos funkcionavimą.

Būtent tai ir atspindi Lietuvos draudimo priežiūros komisijos veiklos siekyje: užtikrinti valstybės draudimo sistemos patikimumą, veiksmingumą, saugumą ir stabilumą, taip pat draudėjų, apdraustųjų, naudos gavėjų ir nukentėjusių trečiųjų asmenų interesų ir teisių apsaugą.⁴⁴ Esminės draudimo priežiūros institucijos funkcijos susiveda į šias sritis: teisės teikti draudimo paslaugas nustatymas ir teikimas (institucija vykdo draudimo rinkų dalyvių veiklos teisinį reglamentavimą, išduoda draudikų ir

⁴² Draudimas Lietuvoje 2007. Draudimo priežiūros komisija. p 46.

⁴³ Insurance Core Principles and Methodology. International Association of Insurance Supervisors. 2003. p. 4.

⁴⁴ Veikla: pagrindinės funkcijos. Draudimo priežiūros komisija. <http://www.dpk.lt/apie.funkcijas.php> [žiūrėta 2009 04 30]

brokerių licencijas), monitoringas (komisija stebi, analizuoja, tikrina ir kitaip prižiūri, kaip draudimo ir draudimo brokerių įmonės, vykdo veiklą, laikosi įstatymų ir teisės normų), kontrolė (taiko poveikio priemones, nagrinėja draudėjų – draudikų ginčus), ir informacijos atskleidimas (užtikrina informacijos prieinamumą, informuoja visuomenę apie reikšmingus pasikeitimus draudimo sistemoje).⁴⁵

Tačiau veiksmingai draudimo rinkų priežiūrai turi egzistuoti atitinkamos sąlygos, pagrindinės jų: pažangi teisinės sistemos bazė draudimo sektoriaus priežiūrai; išvystyta draudimo rinkų infrastruktūra; produktyvi draudimo rinka.⁴⁶ Šių sąlygų buvimas sudaro galimybes draudimo priežiūros efektyvumui.

Būtina paminėti, kad kai kuriose valstybėse, pvz. Latvijoje ir Estijoje, už finansų įstaigų, tame tarpe ir draudimo įmonių, priežiūrą atsakingos institucijos buvo sujungtos į vieną tarnybą.⁴⁷ Tuo tarpu Lietuvoje vyrauja specializuotas finansų įstaigų priežiūros modelis, kai nevienoda finansine veikla užsiimančias finansų įstaigas prižiūri skirtingos priežiūros tarnybos. To pasekoje Lietuvos draudimo rinkoje veikia specialiai šiai specifinei veiklos sričiai pritaikyta draudimo priežiūros komisija.

Daugumos šalių draudimo priežiūros institucijos yra Tarptautinės draudimo priežiūros institucijų asociacijos (IAIS) narės. Ši asociacija derina ir leidžia tarptautinius draudimo priežiūros principus ir standartus, taip pat rekomendacinio pobūdžio taisykles susijusias su draudimo veiklos priežiūra – todėl prisideda prie efektyvios draudimo priežiūros konkrečioje valstybėje vykdymo užtikrinimo.

1.3. Draudimo sistemos analizės rodiklių pagrindimai

Šiame darbo poskyryje pateiksiu rodiklių, kuriuos naudosiu Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų lyginamajai analizei pagrindimus. Atsižvelgiant į tai, kad nėra nustatytos vieningos metodikos taikytinos siekiant įvertinti ir tarpusavyje palyginti šalių draudimo sistemų vystymąsi, o prieinamuose literatūros šaltiniuose draudimo sistemos nagrinėjamos įvairiais pjūviais, akcentuojant ne tapačius aspektus, analizuotinų sričių pasirinkimą lemia asmeninė nuomonė, susidariusi nagrinėjant draudimo rinkų raidą vertinančių autorių straipsnius, draudimo priežiūros institucijų metines ataskaitas apie esminius pokyčius draudimo rinkoje, kitą reikšmingą informaciją apie draudimo rinkų vystymąsi ir prieinamus statistinius Baltijos šalių draudimo rinkų duomenis, kurie suteikia tyrimui sąlygines ribas.

Norėdama tinkamai reprezentuoti kiekvienos valstybės draudimo sistemą, palyginti jų vystymąsi, dabartinę situaciją, ateities tendencijas ir galimas plėtros perspektyvas ir atsižvelgdama į tai, kad šalių draudimo rinkos nėra izoliuotos ir veikia itin jautrioje aplinkoje, draudimo sistemų lyginamąją analizę pradėsiu nuo šalių ekonominės situacijos ir perspektyvų įvertinimo – tai leis susidaryti nuomonę apie tolimesnį šalių vystymąsi ir taps aiškiais išeities taškais draudimo sistemų vertinimui, lyginimui ir jų kitimo numatymui. Tolimesnėse analizėse susikoncentruosiu ties reikšmingiausių draudimo sistemų

⁴⁵ Draudimas Lietuvoje 2007. Draudimo priežiūros komisija. p. 50.

⁴⁶ International Association of Insurance Supervisors. Insurance Core Principles and Methodology. 2003. p. 6.

⁴⁷ D. Raškinis, V. Raškinis. Finansų įstaigų priežiūra: tendencijos ir alternatyvos. 2002. p. 46.

vystymąsi ir tolimesnę raidą atspindinčių rodiklių vertinimu, todėl Baltijos šalių draudimo sistemų lyginamąją analizę tikslinga suskirstyti į keturias pagrindines dalis: tai draudimo sistemos evoliucijos ir raidos tendencijų lyginamoji analizė; šalių draudimo sistemų išsivystymo lygio nustatymo analizė; draudimo rinkų dalyvių efektyvumo įvertinimo tyrimas; tarpusavio pranašumų bei trūkumų išskyrimo ateities tendencijų ir perspektyvų numatymo analizė. Šių išvardintų analizių techniką ir pagrindinius analizuotinus rodiklius aiškinu sekančiuose šio poskyrio dalyse.

1.3.1. Draudimo sistemų raidos analizavimo kryptis

Siekiant apibūdinti draudimo sistemų evoliuciją, įvertinti ir palyginti atskirų šalių draudimo sistemų raidą, nusakyti jų tarpusavio skirtumus ir panašumus, taip pat paaiškinti veiksnius lėmusius raidos pasikeitimus ir nustatyti potencialias draudimo sistemų vystymosi kryptis. Lyginamąją analizę tikslinga pradėti ir plėtoti įvertinant šiuos aspektus:

➤ **Draudimo rinkų vystymosi tempai.**

Draudimo rinkos vystymosi tempų analizė padeda įvertinti vieną svarbiausių draudimo sistemų raidą charakterizuojančių rodiklių – draudimo rinkos plėtrą, kuri nusakoma metiniu draudimo įmoku – dydžio, kuris matuoja visą šalies draudimo rinkų aktyvumą,⁴⁸ pasikeitimu. Tikslinga analizuoti tam tikro periodo draudimo rinkos kitimo tempus, tuomet tampa įmanoma nusakyti pagrindines tendencijas ir plėtros kryptis, taip pat palyginti su kitų šalių draudimo rinkų vystymosi apimtimis. Analizės metu būtina išskirti pagrindinius veiksnius lėmusius raidos pasikeitimus.

➤ **Draudimo įmoku ir išmoku dinamika.**

Draudimo įmoku ir išmoku dinamikos tyrimas atspindi draudimo rinkų raidą charakterizuojančių rodiklių pasikeitimus ir jų kitimo tendencijas. Draudimo įmoku ir išmoku augimo tempų lyginimas leidžia daryti plėtros galimybių ir efektyvios veiklos vykdymo prielaidas. Tikslinga nustatyti kokią draudimo įmoku dalį sudaro draudimo išmokos, skirtingų šalių šio rodiklio dydžio lyginimas iš dalies atspindi draudikų gebėjimą tikslingai įvertinti klientų riziką.

➤ **Draudimo rinkos struktūra.**

Šios analizės metu nustatoma gyvybės ir ne gyvybės draudimo dalis visoje šalies draudimo rinkoje. Draudimo rinkos struktūra – svarbus draudimo sistemos rodiklis, kuris vertinant pagal atskirų sektorių užimamą draudimo rinkos dalį, atspindi išsivystymo lygį. Tradiciškai labiau išvystytose draudimo rinkose draudikų surenkamos draudimo įmoku dalys pasiskirsto abiejose draudimo šakose beveik tolygiai,⁴⁹ itin gerai išvystytose draudimo rinkose vyrauja gyvybės draudimas, tuo tarpu mažiau išvystytose rinkose ne gyvybės draudimo srityje surenkama didžioji dauguma įmoku. Draudimo rinkos

⁴⁸ W. Zheng et al. New Paradigm for International Insurance Comparison. 2008.

⁴⁹ Bagdonavičius K. Lietuvos draudimo rinka: struktūra, aktualijos, problemos. 1998.

struktūros rodiklis – palyginamasis dydis. Lyginant kelių šalių atskirų draudimo sektorių užimamas rinkos dalis, galima daryti prielaidą apie labiau ar mažiau išvystytą draudimo rinką, kitų šalių atžvilgiu. Tuo tarpu draudimo struktūros skirtingų laikotarpių dinaminis tyrimas, leidžia palyginti šalies draudimo sektorių vystymosi ypatumus ir daryti prielaidas apie greitesnį ar lėtesnį vieno iš draudimo sektorių plėtimąsi –šios prielaidos yra grindžiamos atskirai analizuojant gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkų augimo tempus. Analizė leidžia nustatyti draudimo sektorių paklausos pasikeitimus – lėmusius ir visos draudimo rinkos raidos kitimą, taip pat palyginti skirtingų sektorių vystymosi tempus ir nustačius tendencijas prognozuoti sektorių pasikeitimus ateityje, o atsižvelgus į struktūros analizės išvadas – užimamą sektoriaus dalį visoje draudimo rinkoje, galima tikslingiau numatyti bendras draudimo rinkos kitimo kryptis.

➤ **Gyvybės ir ne gyvybės draudimo portfelių struktūros analizė.**

Surinktų gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmokų skaidymas pagal atitinkamuose sektoriuose siūlomus draudimo produktus padeda išskirti paklausiausius, o kartu leidžia palyginti skirtingų šalių gyventojų polinkius įsigyti tam tikros rūšies draudimą. Rizikos, nuo kurių draudžiamasi, taip pat iš dalies atspindi ir šalies draudimo rinkų išsivystymo lygį, nes paklausiausi draudimo produktai sudaro maždaug apylyges dalis labiau pažengusiose šalyse, kai tuo tarpu mažiau išvystytose šalyse draudimo sektoriuose vyrauja po vieną ar du draudimo produktus.⁵⁰ Dinaminis draudimo portfelių struktūros tyrimas padeda nusakyti atskirų draudimo produktų paklausos kitimo tendencijas, išskirti draudimo produktus, kurių įsigyjama daugiau ir nustatyti tokius, kurių paklausa silpsta. Tad skirtingų periodų draudimo sektoriaus struktūros lyginimas padeda įvertinti, kaip keičiasi rizikos nuo kurių verslas ir gyventojai siekia apsidrausti. Esamoje ekonominėje situacijoje draudimo portfelių struktūros analizės naudingumas pasireiškia ir tuo, kad leidžia tikslingiau nusakyti rinkos elgsenos kryptį, nes šalies, kurios gyvybės ar ne gyvybės draudimo rinkos struktūroje didesnę dalį sudaro labiau ekonominei raidai jautrus produktai, bendra draudimo rinką, tikėtina kris labiau, nei šalių, kuriose šis produktas yra mažiau populiarus – tai lemia draudimo portfelių struktūros analizės būtinumą, nes gauti analizės rezultatai, tampa reikšmingi siekiant numatyti atskirų draudimo sektorių, o kartu ir visos draudimo rinkos kitimo perspektyvas.

➤ **Konkurencijos ypatumai draudimo rinkose.**

Siekiant įvertinti konkurencijos sąlygas ir stiprumą, taip pat konkurencines galimybes šalies gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkose dera analizuoti draudimo rinkų dalyvių skaičiaus kitimo tendencijas, vidutinį draudimo prieinamumą ir draudikų koncentracijos rodiklius pagal didžiausių draudikų užimamas draudimo rinkos dalis.

- **Draudikų skaičiaus kitimo tendencijos.** Analizuojant gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektoriuose veikiančių draudikų skaičiaus kitimo dinamiką, galima nustatyti pagrindines kitimo

⁵⁰ Bernat T., Grundey D. Insurance Market Maturity: A Comparative Study In Poland and Lithuania. 2007. p. 187.

tendencijas, o pokyčius lemiančių veiksnių išsiaiškinimas padeda susidaryti tam tikrą pagrindą konkurencijos įtemptumo sąlygų konkrečiame draudimo sektoriuje vertinimui, kurios padeda ne tik apibūdinti draudikų veiklos ypatybes, bet taip pat yra vienas iš draudimo sistemos funkcionavimo efektyvumą charakterizuojančių rodiklių. Sudėtingos konkurencijos sąlygomis draudikai paprastai, kaip ir įprastinės verslo įmonės, siekia įgyti konkurencinį pranašumą manipuliuodami dviem paslaugų veiksniais: kaina ir kokybe. Žvelgiant iš vartotojo pozicijų – kuo didesnė konkurencija rinkoje tuo prieinamesni, kainos atžvilgiu, toje rinkoje siūlomi produktai, arba tuo tikslingesnis vartotojų poreikių tenkinimas, sudarant galimybę jiems įsigyti aukštos kokybės paslaugas.

▪ **Vidutinis draudimo prieinamumas.** Kitas su draudimo rinkos dalyviais susijęs ir konkrečios šalies draudimo rinkoje susiklosčiusią situaciją apibūdinantis rodiklis, leidžiantis spręsti apie konkurencijos įtemptumą rinkoje – vidutinis draudimo prieinamumo rodiklis, t.y. vidutinis vienai draudimo įmonei tenkantis potencialių vartotojų skaičius.⁵¹ Šis rodiklis gaunamas įvertinant valstybės gyventojų ir draudimo įmonių skaičių. Tačiau galimų vartotojų skaičių draudimo įmonei nurodančio rodiklio reikšmingumas – ganėtinai menkas, nes įmonės turi skirtingus konkurencinius pranašumus, veikia nevienodu efektyvumu, todėl užima skirtingas rinkos dalis. Todėl reali tampa galimybė, kad didesnę potencialių vartotojų skaičių tenkančio vienai draudimo įmonei turinčios valstybės draudimo rinkoje, konkurencija gali būti daug labiau arši, nei mažesnę rodiklio dydį turinčioje šalyje. Atsižvelgiant į tai, praktinėje darbo dalyje apsiribosiu minimalia šio rodiklio dydžio palyginamąja analize ir nenagrinėsiu potencialių vartotojų skaičiaus tenkančio atskirai gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmonėms, teigdama, kad platesnė šio rodiklio analizė ir jo dydžio interpretacija yra nereikšminga, o be to gali būti klaidinanti.

▪ **Koncentracija.** Tai svarbiausias rinkos struktūros rodiklis, kuris atspindi tam tikro draudikų skaičiaus užimamą dalį visame draudimo sektoriuje. Stebima tendencija, kad draudimo veikla visose šalyse yra gan koncentruota, – tai argumentuojama siekiu suburti kuo daugiau rizikų pas vieną draudiką, kas jam leidžia sumažinti kapitalo kiekį reikalingą rizikai dengti. Todėl draudimas tampa vis labiau regionine veikla, o tai leidžia sumažinti kaštus ir plėsti reikalingas specifines žinias apie regiono įmones ir gyventojus, draudimo paslaugų pirmenybę ir kylančius poreikius. Šie veiksniai lemia draudimo įmonių susiliejumus ir susijungimus, nes tai padeda pasiekti masto ekonomiją.⁵² Nors gyvybės ir ne gyvybės draudikų koncentracijos vertinimui draudimo rinkose dažniausiai renkamasi penkių ar, itin didelėse rinkose, net dešimties didžiausių draudikų užimamos rinkos dalys, atsižvelgiama į nedidelę draudimo rinkose veikiančių draudikų skaičių, Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudikų koncentracijos vertinimui pasirenku rodiklį CR 3, kuris nurodo trijų didžiausių draudikų užimama rinkos dalį atitinkamame draudimo sektoriuje.

⁵¹ Insurance in the Baltic Countries. Policy Issues in Insurance. No 7. OECD. 2004. p. 12.

⁵² A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008. p. 134, 139.

1.3.2. Draudimo sistemos išsivystymo lygį atspindintys rodikliai

Draudimo sistemos išsivystymo lygio rodikliai – tai globaliai naudojami pagrindiniai vienos ar kelių valstybių draudimo rinkų indikatoriai. Rodiklių dydis padeda nusakyti ir palyginti draudimo veiklos efektyvumą ir reikšmingumą šalies ekonomikai, o tikslinga ir nuosekli rodiklių dydžio kitimo tendencijų interpretacija leidžia spręsti apie nagrinėjamos draudimo sistemos brandos lygį⁵³ ir galimą plėtros potencialą. Pripažinta, kad šių rodiklių reikšmės ir jų kitimo kryptys svarbios dimensijos draudimo rinkos ateities galimybėms įvertinti ir prognozėms atlikti.⁵⁴ Skiriami pagrindiniai rodikliai:

➤ **Draudimo tankis.**

Tai vienas iš pagrindinių draudimo rodiklių padedančių įvertinti draudimo sistemos išsivystymo lygį ir nustatyti draudimo rinkos plėtros potencialą. Šis rodiklis tinkamas naudoti tiek tam tikros šalies mastu, analizuojant draudimo tankio kaitą per tam tikrą laikotarpį ir vertinant jo dinamiką, tiek siekiant palyginti skirtingų šalių draudimo tendencijas ir atsižvelgiant į gautus rezultatus spręsti apie galimą draudimo sektoriaus plėtros potencialą. Rodiklis apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\text{Draudimo tankis (€)} = \frac{\text{Pasirašytos draudimo įmokos (€)}}{\text{Šalies gyventojų skaičius (vnt.)}} \quad (1)$$

Draudimo tankio rodiklis matuoja šalies draudimo įmokų kaitą atsižvelgiant į gyventojų skaičių t.y. rodiklis įgalina nustatyti kiek vidutiniškai vienas šalies gyventojas per tam tikrą laikotarpį išleidžia pinigų su draudimų susijusiems produktams įsigyti.

Rodiklio naudingumas taip pat grindžiamas ir jo informuotumu, būtent dėl to, kad daugumos šalių populiacija per vidutinės trukmės periodą išlieka daugmaž pastovi ir analizuojant vidutinio ilgumo laikotarpį, galima naudoti pastovų gyventojų skaičiaus dydį, todėl rodiklis atspindi būtent draudimo įmokų vienam gyventojui kaitą, o ne tarkim gyventojų skaičiaus kaitos lemtą įmokų dalies kaitą,⁵⁵ tačiau, analizuojamų valstybių atveju, gyventojų populiacija šalyse pastaruju metu nuolatos mažėjo, todėl nustatant draudimo tankio rodiklius, negalima naudoti pastovaus gyventojų skaičiaus dydžio, būtina atsižvelgti į jo kitimą, ir įvertinti ar draudimo įmokų dalies kitimas iš tiesų buvo nuosaikus, ar jų pasikeitimą lėmė besikeičiantis gyventojų skaičius.

Privalu paminėti, kad lyginant skirtingų šalių draudimo tankio rodiklius, norint išvengti klaidingo interpretavimo būtina atsižvelgti iš šiuos aspektus:

- **Šalių pragyvenimo lygio skirtumai.**⁵⁶ Atsižvelgiant į šalių turtines disproporcijas įvairių valstybių gyventojai turi nevienodą perkamąją galią, tad skiriasi ir šalyse siūlomų draudimo produktų įsigijimo

⁵³ Bernat T., Grundey D. Insurance Market Maturity: A Comparative Study In Poland and Lithuania. 2007. p. 187.

⁵⁴ A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008. p. 132.

⁵⁵ Insurance in the Baltic Countries. Policy Issues in Insurance. No 7. OECD. 2004. p. 52.

⁵⁶ A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008. p. 133.

kainos. Todėl galima daryti prielaidą, kad gali pasitaikyti atveju, kai žemesnio pragyvenimo lygio šalyje draudimas gali būti net ir labiau išplitęs nei kiek aukštesnio pragyvenimo lygį turinčioje valstybėje, nors draudimo įmokos tenkančios vienam gyventojui rodiklis ir teigtų priešingai. Todėl būtina atsižvelgti ir į draudimo produktų prieinamumą jų kainos skirtingose šalyse atžvilgiu.

- **Valiutų kursų kitimo įtaka.** Draudimo tankumo rodiklis yra subjektyvus valiutų kursų svyravimams. Todėl norint palyginti skirtingų šalių draudimo tankumą, būtina pasitelkti tokią valiutą, kurios kurso svyravimas buvo daugmaž pastovus visų šalių nacionalinių valiutų atžvilgiu. Nagrinėjamų valstybių atveju, kurių draudimo tankio rodiklis bus lyginamas ne tik tarpusavyje, bet ir su Europos sąjungos ir Euro zonos šalių vidutiniais draudimo tankio rodikliais, gautų rezultatų interpretavimas išvengs valiutų kursų svyravimo įtakos, nes apskaičiavimui pasirinkta vieninga valiuta – euras, o Lietuva, Latvija ir Estija taiko tokius valiutų valdybos modelius, pagal kuriuos yra įsipareigojusios palaikyti fiksuotą nacionalinės valiutos ir euro kursą.

- **Draudimo pirkėjai.** Draudimas gali būti įsigytas, o tuo pačiu ir draudimo įmokos sumokėtos, ne tų šalių, kuriose išrašyta draudimo sutartis, gyventojų.

Draudimo tankio metodas, nustatantis draudimo įmokų dydį tenkantį vienam šalies gyventojui, geriau atspindi tikrąjį draudimo augimo lygį šalyje, nei tarkim vien draudimo įmokų augimo tempo rodiklis, tačiau šis metodas vertina tik draudimo išsivystymą ir neatsižvelgia į ekonomikos vystymąsi, tad neatspindi ryšio tarp draudimo industrijos ir šalies ekonomikos.⁵⁷ Todėl siekiant atlikti prasmingą analizę, būtina draudimo įmokas vertinti atsižvelgiant į šalies ekonominių indikatorių kaitą. Būtent draudimo prasiskverbimo rodiklis į vertinimą įtraukia ir vieną esminių ekonominių indikatorių – bendrąjį vidaus produktą, todėl rodiklis, lyginant jį su kitų šalių prasiskverbimo rodikliu, padeda susidaryti tikslingesnę nuomonę apie draudimo rinkos išsivystymo lygį ir plėtros galimybes.

➤ **Draudimo prasiskverbimas.**

Draudimo prasiskverbimo rodiklis padeda nustatyti draudimo veiklos svarbą šalies ekonomikoje, stebėti draudimo sektoriaus plėtrą, ir, bene svarbiausia, remiantis šiuo rodikliu gali būti lyginamas draudimo reikšmingumas skirtingose šalyse.⁵⁸ Rodiklis apskaičiuojamas:

$$\text{Draudimo skvarba (\%)} = \frac{\text{Pasirašytos draudimo įmokos}}{\text{Bendrasis vidaus produktas}} \quad (2)$$

Draudimo prasiskverbimas matuoja draudimo aktyvumą išreiškiant draudimo įmoko dalį šalies bendrajame vidaus produkte. Todėl prasiskverbimo rodiklis suteikia galimybę susidaryti nuomonę apie draudimo industrijos reikšmingumą šalies ekonomikos veikloje.⁵⁹ Taipogi skirtingo laikotarpio rodiklio dydžių lyginimas atspindi draudimo augimo tempus, palyginti su BVP augimo tempais.

⁵⁷ W. Zheng et al. New Paradigm for International Insurance Comparison. 2008.

⁵⁸ A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008. p. 132.

⁵⁹ Insurance in the Baltic Countries. Policy Issues in Insurance. No 7. OECD. 2004. p. 54.

Minėtina, kad prasiskverbimo rodiklis reikšmingas tiek vertinant visų draudimo įmokų santykį su bendruoju vidaus produktu, tiek gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektorių įmokas atskirai.

Tai naudingas rodiklis, visų pirma dėl to, kad jo neįtakoja valiutų kursų svyravimas, nes tiek BVP, tiek pasirašytos draudimo įmokos vertinamos ta pačia valiuta, o gaunama procentinė išraiška yra nesudėtingai palyginama tarp skirtingų šalių.

Šalies draudimo prasiskverbimo kitimo tendencijos per tam tikrą laikotarpį ir rodiklio dydžio lyginimas tarp skirtingų šalių lemia jo interpretavimo kryptis:

- Pastoviai didėjantis draudimo prasiskverbimas rodo nuosaikų draudimo industrijos vystymąsi;
- Kuo aukštesnis draudimo skvarbos rodiklis, tuo labiau išvystyta šalies draudimo pramonė;
- Jeigu yra aukštas draudimo skvarbos rodiklis ir mažesni rodiklio augimo tempai, palyginti su kitomis šalimis, – tikėtina, kad šalies draudimo rinka yra pasiekusi ar priartėjusi prie brandos stadijos;
- Mažesnis nei kitų šalių rodiklio dydis atspindi, kad rinka vis dar yra vystymosi stadijoje ir egzistuoja draudimo rinkos augimo galimybės.⁶⁰

Nors draudimo prasiskverbimo rodiklis, skirtingai nei draudimo tankio rodiklis, yra suderintas su ekonominės veiklos rodikliu, tačiau jis neatspindi to, kad skirtingos ekonomikos plėtros stadijos yra palydėtos skirtingo draudimo įsiskverbimo⁶¹, todėl atliekant dinaminį tyrimą ir interpretuojant rodiklio reikšmes būtina paistyti tiek ekonomikos, tiek draudimo rinkos evoliucijos siekiant nustatyti draudimo rinkos plėtros potencialą ir brandumo lygį.

➤ **Draudimo išsiplėtimas.**

Draudimo išsiplėtimo rodiklis atspindi draudimo rinkos išsivystymo lygį, kuris apibrėžiamas draudimo sutarčių skaičiumi tenkančiu šalies gyventojui:

$$\text{Draudimo išsiplėtimas (vnt.)} = \frac{\text{Pasirašytų draudimo sutarčių skaičius}}{\text{Šalies gyventojų skaičius}} \quad (3)$$

Draudimo išsiplėtimo rodiklis gali būti naudojamas tiek atskiros valstybės dinaminiam tyrimui, norint stebėti kaip kinta sąlyginio gyventojų turimas draudimo sutarčių skaičius, tiek skirtingų šalių palyginimui siekiant išsiaiškinti jų gyventojų polinkius sudaryti draudimo sutartis.

Tačiau autoriai akcentuoja rodiklio rodančio draudimo išsiplėtimą ribotumą ir diskutuoja dėl šio rodiklio analizavimo naudingumo. Keliama abejonė ar draudimo sutarčių skaičiaus statistinis dydis gali būti laikomas svarbiu indikatoriumi ir apskritai ar šį dydį reikėtų nagrinėti, kaip vieną iš draudimo rinką apibūdinančių rodiklių, kadangi jis nenusako nei vidutinės draudimo sumos, nei draudimo įmokos santykio šalies gyventojų pajamose,⁶² todėl menkas rodiklio informuotumas komplikuoja gaunamų rezultatų interpretavimą ir jų reikšmingumą.

⁶⁰ Bernat T., Grundey D. Insurance Market Maturity: A Comparative Study In Poland and Lithuania. 2007. p. 187.

⁶¹ W. Zheng et al. New Paradigm for International Insurance Comparison. 2008.

⁶² A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008. p. 133.

1.3.3. Draudimo sistemos efektyvumo įvertinimo rodikliai

Būtina sąlyga efektyviai draudimo sistemų veiklai – tai efektyvi gyvybės ir ne gyvybės draudikų veikla. Tik efektyviai veikiančios įmonės sugeba užtikrinti veiklos tęstinumą ir turimų įsipareigojimų įvykdymą. Todėl draudikų veikla lemia draudimo sistemos finansinį stabilumą ir efektyvumą. Tad tirdama draudimo sistemos efektyvumą susikoncentruosiu ties pagrindinių gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektoriuose veikiančių draudimo įmonių veiklą ir jų rezultatus apibūdinančių rodiklių analizavimu, rodiklių kitimo tendencijų aiškinimu ir rodiklių dydžių lyginimu Baltijos šalyse.

Siekdama nustatyti Baltijos šalių draudimo sistemų efektyvumą analizuosiu šiuos rodiklius:

➤ **Mokumo rodiklis.** Tai itin reikšmingas rodiklis, parodantis draudimo įmonės finansinį stabilumą, stabili draudimo įmonių veiklą būtina sąlyga stabiliai šalies draudimo sistemos veiklai.

$$\text{Mokumo rodiklis} = \frac{\text{Turima mokumo atsarga}}{\text{Būtina mokumo atsarga}} \quad (4)$$

Turimos mokumo atsargos rodiklis parodo tą draudimo įmonės nuosavo kapitalo dydį, kuris galėtų būti panaudotas kaip atsargos kapitalas draudimo įmonės įsipareigojimams įvykdyti. Būtiniosios mokumo atsargos rodiklis rodo potencialią tokių įsipareigojimų apimtį, atsižvelgiant į dabartinį įmonės draudimo veiklos mastą.⁶³ Minimali leistina mokumo koeficiento riba lygi vienam, kai mokumo rodiklio reikšmė artima vienai – draudimo rinkos būklė vertintina rizikingai, rodikliui esant didesniam nei du – draudimo rinkos būklė vertintina kaip stabili.⁶⁴

➤ **Išmokėjimų lygis.** Vienas iš draudimo įmonių veiklos pelningumą atspindinčių rodiklių. Apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\text{Išmokėjimų lygis}(\%) = \frac{\text{Draudimo išmokos}}{\text{Pasirašytos draudimo įmokos}} \quad (5)$$

Išmokėjimo lygio koeficientas padeda nustatyti, kokia pasirašytų įmokų dalis panaudojama išmokoms dengti. Iš dalies šis rodiklis atspindi ir įmonės gebėjimus tinkamai prognozuoti ir valdyti klientų riziką. Kuo didesnis šis rodiklis, tuo didesnės įmonės sąnaudos, todėl tuo labiau apribotos draudimo įmonės galimybės efektyviai veiklos vykdymui.

➤ **Pelno marža.** Tai tradicinės įmonės bendrojo pelningumo rodiklio pakaitalas. Nustato įmonės pelningumą pasirašytų draudimo įmokų atžvilgiu. Paprastai taikomas tik draudimo rinkos mastu, kai norima nesudėtingai palyginti skirtingų šalių draudimo rinkų pelningumą, arba nepakanka duomenų nustatyti uždirbtoms draudimo įmokoms.

$$\text{Pelno marža}(\%) = \frac{\text{Pelnas prieš apmokestinimą}}{\text{Pasirašytos draudimo įmokos}} \quad (6)$$

⁶³ A. Linartas. Draudimo įmonių finansinio stabilumo vertinimas. 2003. p. 75.

⁶⁴ Draudimas Lietuvoje 2008. Draudimo priežiūros komisija. p. 19.

➤ **Pelningumas.** Tikslingiau atspindi draudimo įmonių pelningumą, nes vertina gaunamą pelną uždirbtų įmokų atžvilgiu. Tinkamas naudoti tiek siekiant palyginti atskirų draudimo įmonių pelningumą, tiek skirtinguose sektoriuose ar šalyse veikiančių draudimo įmonių bendrą pelningumą.

$$\text{Pelningumas (\%)} = \frac{\text{Pelnas prieš apmokestinimą}}{\text{Uždirbtos draudimo įmokos}} \quad (7)$$

➤ **Veiklos sąnaudų rodiklis.** Draudimo įmonėse patiriamų išlaidų, skirtų pritraukti ir išlaikyti vartotoją, sumokėti atlyginimus darbuotojams, komisinius draudimo tarpininkams ir padengti kitas technines ir operacines išlaidas, valdymo efektyvumą matuojantis dydis. Apskaičiuojamas:

$$\text{Veiklos sąnaudos (\%)} = \frac{\text{Operacinės ir kitos techninės išlaidos}}{\text{Uždirbtos draudimo įmokos}} \quad (8)^{65}$$

Veiklos sąnaudų rodiklis leidžia įvertinti draudikų gebėjimus efektyviai valdyti ir kontroliuoti veiklos sąnaudų dydį. Taip pat atspindi, kaip tiksliai draudimo įmonės planuoja savo būsimus pajamų ir išlaidų srautus ir dėl to užtikrina stabilią įmonės veiklą.

➤ **Nuostolingumo rodiklis.** Šis rodiklis, kaip ir išmokėjimų lygis, taip pat naudojamas siekiant nustatyti draudiko gebėjimo įvertinti klientų riziką, tačiau skaičiavimuose remiamasi uždirbtų premijų dydžiu, todėl rodiklio reikšmingumas kiek didesnis, nes atspindi praktiškesnius duomenis.

$$\text{Išmokėjimų lygis (\%)} = \frac{\text{Draudimo išmokos}}{\text{Uždirbtos draudimo įmokos}} \quad (9)^{66}$$

➤ **Sudėtinis rodiklis.** Apžvelgtų veiklos sąnaudų ir nuostolingumo rodiklių jungiamasis dydis – sudėtinis koeficientas, manoma, – vienas iš geriausių būdų išmatuoti ne gyvybės draudimo įmonių veiklos sėkmingumą, nes į šio rodiklio dydžio skaičiavimus neįtraukiamas pelnas gautas iš investavimo veiklos, tad rodiklis atspindi efektyvaus įmonės valdymo pelningumą.

$$\text{Sudėtinis rodiklis} = \text{Veiklos sąnaudos} + \text{Nuostolingumas} \quad (10)$$

Remiantis rodiklio dydžiu galima nustatyti ar ne gyvybės draudimo įmonė gauna pelną iš savo kasdieninės veiklos t.y. kaip efektyviai draudimo įmonės sugeba vykdyti savo tipinę draudimo veiklą: valdyti veiklos sąnaudas ir tinkamai vertinti klientų riziką. Sudėtinis rodiklis taikytinas ne tik lyginti kelių draudimo įmonių tipinės veiklos vykdymo sėkmingumą, tačiau taip pat naudotinas tiriant visų ne gyvybės draudimo sektoriaus draudikų veiklos efektyvumą, o tai suteikia galimybę palyginti skirtingų šalių sudėtinio draudimo rodiklius.⁶⁷ Rodiklis gali būti skaičiuojamas atsižvelgiant arba neatsižvelgiant į perdraudikų dalį. Atitinkamai tokiu būdu apskaičiuotų rodiklių lyginimas taip pat suteikia galimybę spręsti apie perdraudimo veiklos įtaka šalies ne gyvybės draudimo sektoriui ir jų veiklos efektyvumą.

⁶⁵ Financial Supervision Authority Yearbook 2008 p. 58.

⁶⁶ Information on the Insurance Market 2006 (Latvijos FKTK).

⁶⁷ Measuring underwriting profitability of the non-life insurance industry. Sigma 3/2006. Swiss Re. p. 7.

Sudėtinio rodiklio dydžio vertinimas: jei šis rodiklis viršija 100 %, tai reiškia, kad draudimo įmonė patiria techninį nuostolį (išmokos ir veiklos sąnaudos viršija uždirbtas įmokas).⁶⁸ Visgi būtina paminėti, kad net jeigu įmonė patiria techninės draudimo veiklos nuostolį – ji vis tiek gali veikti pelningai, dėl pelno gaunamo iš investicinės veiklos, ir atvirkščiai, techninės draudimo veiklos pelnas negarantuoja pelningos įmonių veiklos, nes galimas ir investicinės veiklos nuostolis.⁶⁹

➤ **Investicijų graža.** Tai rodiklis atskleidžiantis ne tipinės draudimo veiklos rezultatus. Jo dydis itin reikšmingas analizuojant draudimo įmonių veiklą, kadangi draudimo įmonės vykdo didelės apimties kapitalo investicijas ir jų pasirinktos investavimo strategijos sėkmingumas įtakoja ir visos veiklos efektyvumą. Investicijų gražos rodiklis nustatomas įvertinant šiuos dydžius:

$$\text{Investicijų graža (\%)} = \frac{\text{Investicinės veiklos pelnas}}{\text{Vidutinė investicijų apimtis per periodą}} \quad (11)^{70}$$

Taip pat analizuojant draudikų veiklą naudinga atsižvelgti į kitus pelningumo rodiklius pvz. draudimo įmonės turto gražą (ROA), kuri rodo draudiko turto panaudojimo pelningumą, savininkų nuosavybės gražą (ROE), kuris rodo apmokėto kapitalo pelningumą ir kitus rodiklius.

Minėtų rodiklių analizavimas, jų kitimo tendencijų nustatymas ir priežasčių lėmusių kitimą išsiaiškinimas, taip pat skirtingų šalių draudimo rinkose veikiančių draudikų rodiklių dydžio lyginimas – lemia pagrindines prielaidas draudimo sistemų efektyvumo vertinimui.

1.3.4. Draudimo sistemų pranašumų, trūkumų, grėsmių ir galimybių nustatymo ypatumai

Pranašumų ir trūkumų, galimybių ir grėsmių nustatymas – tai veiksmai apimantys literatūros šaltiniuose neretai nagrinėjama, taip vadinamą bendro pobūdžio analizės techniką – SWOT,⁷¹ kuri dažniausiai taikoma analizuojant verslo įmonės veiklą ir jos konkurencijos sąlygas, tačiau, manau, šių veiksmų išskyrimas taip pat gali būti pritaikomas ir siekiant tarpusavyje palyginti skirtingų šalių draudimo sistemas. Todėl trumpai apibūdinsiu šios analizės komponentus:

Pranašumai ir trūkumai. Tai dabartinės situacijos atspindys. Planuojamu taikyti šalių draudimo sistemų palyginimo atveju, pranašumai – tai dėl efektyvesnio vienos šalies draudimo rinkų vystymosi susiklostęs geresnis draudimo rinkų veiklos rezultatas dabar ir palankesnė situacija raidai ateityje kitų šalių draudimo sistemų atžvilgiu. Trūkumai – tai atvirkščiai, dėl mažiau efektyvesnio vienos šalies draudimo rinkos vystymosi, ar sektoriuje veikiančių draudikų prastesnių veiklos rezultatų, atsiradusios silpnybės, kurios gali apriboti ar turėti neigiamos įtakos tolimesniam draudimo sistemos vystymuisi.

⁶⁸ Draudimas Lietuvoje 2008. Draudimo priežiūros komisija. p. 38.

⁶⁹ Investment Dictionary: Combined Ratio. <http://www.answers.com/topic/combined-ratio> [žiūrėta 2009 08 15]

⁷⁰ Information on the Insurance Market 2006 (Latvijos FKTK).

⁷¹ Oak C., Schoeffler B. SWOT Analysis. 2003.

Galimybės ir grėsmės. Tai požiūris iš dabartinės situacijos į ateities perspektyvas. Galimybės ir grėsmės gali būti vienodos tiek visoms draudimo sistemos, tiek atskiros išimtinai vienos šalies draudimo rinkai, draudikų veiklai ar visai valstybės draudimo sistemai, dėl skirtingų šalių vystymosi ir aplinkos sąlygų. Galimybės, nagrinėjamu atveju, tai galimos draudimo rinkų vystymosi perspektyvos ir potencialios plėtimosi kryptis, grėsmės – tai tam tikri galimai atsirasiantys veiklos apribojimai galintys turėti neigiamos įtakos draudimo sistemų stabilumui, efektyvumui ir tolimesnei raidai.

Analizės metu siekiama išsiaiškinti analizuojamų veiksnių ryšius:

- » Kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti?
- » Kaip panaudoti galimybės silpnybėms ištaisyti?
- » Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms sumažinti?
- » Kokias silpnybes reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės?⁷²

Atliekant galimų pranašumų, trūkumų, galimybių, grėsmių nustatymą ir siekiant kuo mažiau šališkų rezultatų, dera vadovautis tam tikromis taisyklėmis. Esminės jų pateikiamos 3 lentelėje.

3 lentelė. **Pranašumų, trūkumų, grėsmių ir galimybių nustatymo taisyklės**

Taisyklė	Taikymas
Realumas	Realistiškai vertinti įmonės pranašumus ir trūkumus, vadovautis pagrįstais rezultatais, o ne vidiniais įsitikinimais.
Perspektyvumas	Analizė turi parodyti, koks efektyvumo lygis pasiektas dabar ir koks, tikėtina, bus ateityje.
Konkretumas	Analizė turi būti tiksli, reikia vengti abejingumo.
Paprastumas	Analizės išvados turi būti paprastos ir nesudėtingai suprantamos.
Objektyvumas	Analizė yra subjektyvi, tačiau reikia stengtis mąstyti ir vertinti situaciją objektyviai.

Šaltinis: Marketing Teacher: Swot Analysis. http://www.marketingteacher.com/Lessons/lesson_swot.htm [žiūrėta 2009 08 29]

3 lentelė atspindi taisykles, kurių rekomenduojama laikytis, kai vertinama veikla SWOT analizės veiksnių kriterijais. Tik laikantis šių taisyklių atlikta analizė turės praktinę naudą.

Įsitikinusi šios analizės pritaikymo galimybėmis lyginant skirtingų šalių draudimo sistemas – apibendrinama Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų lyginamosios analizės rezultatus praktinės darbo dalies pabaigoje pateiksiu analizės eigoje nustatytus ir skirtingo šalių draudimo rinkų vystymosi lemtus Baltijos valstybių draudimo sistemų tarpusavio pranašumus ir trūkumus, taip pat remdamasi analizės rezultatais nustatysiu ir palyginsiu pagrindines šalių draudimo sistemų ateities vystymosi galimybes ir išskirsiu grėsmes, kurios gali turėti įtakas tolimesnei draudimo sistemos raidai.

⁷² Bagdžiūnienė V. Įmonių veiklos planavimas ir analizė. 2005. p. 45.

Apibendrinimas. Draudimas užima reikšmingas pozicijas ir atlieka svarbų vaidmenį kiekvienos pažengusios šalies ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime. Draudimo suteikiamos rizikos valdymo galimybės padeda išsaugoti kapitalą, pajamas ir kreditą, be to draudimas gali būti efektyviai pritaikomas siekiant taupyti ar investuoti lėšas. Draudimo paslaugos naudingos tiek verslo, tiek ir kasdieniniame pasaulyje, todėl ekonomine prasme draudimas tampa ekonominio stabilizavimo sistema.

Draudimo sistema – tai itin svarbi šalies finansų sistemos grandis, būtina šalies vystymosi ir klestėjimo sąlyga. Draudimo sistemą sudaro trys pagrindinės rinkos dalyvių grandys – draudikai, draudimo tarpininkai ir draudimo paslaugų vartotojai, dėl kurių sąveikos susiformuoja pasiūlos ir paklausos pusiausvyra. Draudikai – tai gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmonės padedančios sukurti draudiminę apsaugą vartotojui, taip pat atliekančios kapitalo investicinę veiklą. Atsižvelgiant į tai, kad draudimo įmonių veikla susijusi su tam tikru neapibrėžtumu – vykdydamos draudimo veiklą įmonės ne tik suteikia galimybę savo klientams valdyti riziką, bet ir pačios veikloje susiduria su įvairiomis rizikos rūšimis, todėl draudikams keliami aukšti kapitalo ir mokumo reikalavimai, siekiant užtikrinti prisiimtų įsipareigojimų vykdymą. Šį siekį taip pat padeda įgyvendinti perdraudimo įmonės, kurios apdraudžia draudikų interesus. Perdraudikų vykdomos veiklos svarba pasireiškia užtikrinant draudimo įmonių finansinį stabilumą, o tai turi ženkliai įtaką draudimo įmonių veiklos efektyvumui. Tuo tarpu draudimo tarpininkai įgyvendina procesą, kurio metu draudikas randą potencialų draudimo paslaugos pirkėją. Draudimo tarpininkai siūlydami savo paslaugas didina draudimo ir kitų rizikos valdymo produktų prieinamumą verslui ir visuomenei, o tai lemia didėjantį teigiamą draudimo poveikį vartotojams ir visai šalies ekonomikai. Draudimo sistemos patikimumą užtikrina draudimo priežiūros institucija, nuo kurios priežiūros veiksmingumo priklauso visos šalies draudimo sistemos stabilumas ir efektyvumas.

Draudimo sistemos analizę tikslinga suskirstyti į keturias pagrindines kryptis: tai draudimo sistemos evoliucijos ir raidos tendencijų lyginamoji analizė (analizuojami draudimo rinkų vystymosi tempai, draudimo įmokų ir išmokų dinamika, draudimo rinkos struktūriniai pokyčiai, konkurencijos ypatumai draudimo rinkose ir kiti rodikliai); šalių draudimo sistemų išsivystymo lygio nustatymo analizė (analizuojami bendri ir atskiri gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkų išsivystymo lygio rodikliai: draudimo tankis, draudimo praskverbimas, kurių lyginimas leidžia daryti prielaidą apie draudimo rinkų išsivystymo lygį); draudikų efektyvumo įvertinimo tyrimas (analizuojami ir lyginami ne gyvybės ir gyvybės draudikų pelningumo, išmokėjimo lygio, nuostolingumo, veiklos sąnaudų, investicijų, turto gražos ir kiti rodikliai); pranašumų bei trūkumų išskyrimo, ateities tendencijų ir perspektyvų numatymas (išskiriami nagrinėjamų šalių draudimo sistemų, dėl skirtingo jų vystymosi susiformavę, tarpusavio pranašumai ir trūkumai, atsižvelgiant į ekonomikos prognozes ir draudimo raidos kryptis numatomas ateities vystymasis ir egzistuojantis plėtros potencialas). Šių analizių taikymas leis įgyvendinti pagrindinį darbo tikslą – įvertinti ir palyginti Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų vystymąsi, dabartinę situaciją, ateities tendencijas ir galimas plėtros perspektyvas.

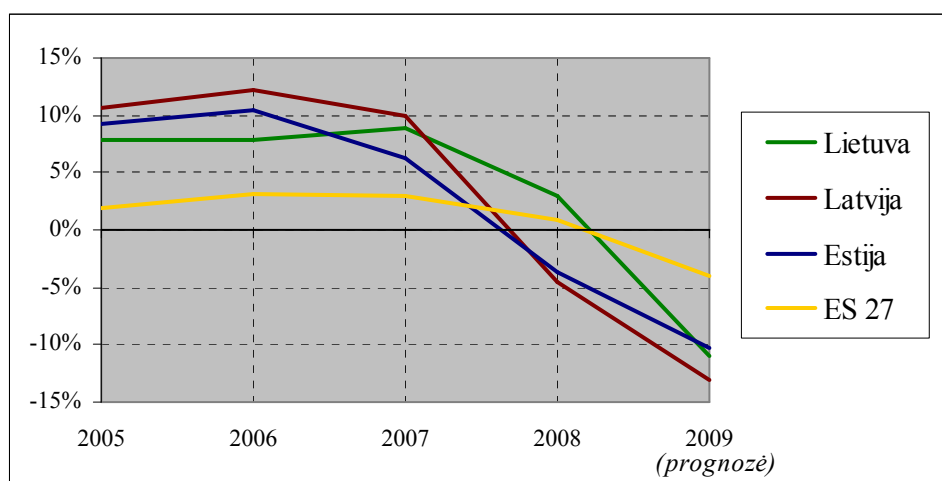
2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS DRAUDIMO SISTEMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

2.1. Šalių pristatymas: ekonomikos apžvalga, aktualijos ir perspektyvos

Atsižvelgiant į tai, kad šalių draudimo rinkos nėra izoliuotos ir veikia itin jautrioje aplinkoje, norint tinkamai reprezentuoti kiekvienos valstybės draudimo sistemą, palyginti jų raidą ir galimybes, ypatinga svarbą įgauna šalių ekonominės situacijos ir perspektyvų įvertinimas – tai leidžia susidaryti nuomonę apie tolimesnį šalių vystymąsi ir yra aiškūs išeities taškai draudimo sistemų vertinimui ir jų kitimo numatymui. Analizės būtinumą sustiprina ir esama pasaulinė situacija – pasaulio ekonomika atsidūrė tarp giliausio ir labiausiai paplitusio nuosmukio per visą pokario laikotarpį. Ryški finansinės krizės intensifikacija praėjusį rudenį sukėlė globalinį ekonominį smukimą.⁷³ Daugelis pasaulio regionų patiria precedento neturintį ekonomikos traukimąsi.⁷⁴ Europos Sąjungos šalių ekonomika nėra išimtis. Sustiprėjęs finansų krizės poveikis realiai ekonomikai – apriboja tiek išsivysčiusių, tiek besivystančių šalių ekonomikų raidą, – smarkiai mažėja tarptautinė prekyba, silpsta daugelio ekonomikos sektorių aktyvumas, vyksta neigiami pokyčiai darbo rinkoje. Recesijos tarpsnis, akivaizdu, neigiamos įtakos ir kiekvienos šalies draudimo sistemų vystymąsi. Todėl siekis, kuo tikslingiau įvertinti šio poveikio reikšmingumą, pagrindžia ekonomikos analizės atlikimo būtinumą. Sekančiose šio darbo skyreliuose apžvelgsiu pagrindinius Baltijos šalių ekonomikų indikatorius.

2.1.1. Baltijos šalių ekonomikų raidos ir kainų stabilumo analizė

Visų pirma apžvelgsiu bendruosius Baltijos valstybių ekonomikos raidos ypatumus ir numatomas perspektyvas. Tai geriausiai atspindi metiniai realaus BVP kitimo tempai, kurie pateikiami 3 pav.

Šaltinis: Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. European Commission. p. 203, 204, 205, 211.

3 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos BVP augimo tempai 2005 – 2009 metais

⁷³ Economic Forecast. Spring 2009. European Economy 3/ 2009. European Commission. p. 1.

⁷⁴ Lietuvos banko pranešimas seimui. 2009 gegužė. p. 5.

Kaip atspindi 3 pav., 2008m. stipriai sulėtėjo Lietuvos ekonomikos aktyvumas, nors lyginant su Latvija ir Estija, realus metinis BVP prieaugis bent liko teigiamas ir sudarė 3%. Kaip teigia Lietuvos bankas, 2008m. pirmąjį ketvirtį ekonomikos augimą įtakojo didėjęs galutinės vartojimo išlaidos, tai palaikė aukštus augimo tempus, tačiau antrąjį ketvirtį dėl nepalankios situacijos tarptautinėse ir vidaus rinkose pasikeitė vidaus paklausa, vartojimo ir investicijų tendencijos.⁷⁵ Investicijų mažėjimas, sietinas su blogėjančiais pramonės veiklos rezultatais, kuriuos nulėmė kritusi paklausa tiek vidaus, tiek užsienio rinkose ir griežtesnės skolinimosi sąlygos, buvo pagrindinis veiksnys 2008m. mažinęs BVP. Tuo tarpu gyventojų neužtikrintumas dėl būsimų pajamų, pakitus situacijai darbo rinkoje ir pasirodžius pirmiems darbo užmokesčio mažėjimo požymiams, didėjančios išlaidos paskoloms dengti – buvo vieni iš pagrindinių veiksnių, lėmusių lėtėjantį privatų vartojimą. 2008m. pabaigoje šalies ekonomikos raida perėjo į nuosmukio etapą, o 2009m. pradžioje ekonomika dar labiau sumenko.⁷⁶ Prognozuojama, kad ekonomikos recesijos laikotarpis bus gilesnis ir ilgesnis, negu manyta anksčiau. Tad toliau kris vidinė paklausa ir ekonomikos aktyvumas, kurios mažėjimą dar labiau padidins fiskalinis susivaldymas, žemesnės grynosios pajamos, apribotos skolinimosi galimybės ir didėjanti bedarbystė. Tikėtina, kad Lietuvos ekonomika susitrauks maždaug 11% 2009m. ir dar šiek tiek 2010m.⁷⁷

Ekonomikos nuosmukis Latvijoje pasireiškė daug didesne apimtimi negu kitose besivystančiose šalyse. Globali finansų krizė, stipri finansų sistemos priklausomybė nuo užsienio finansavimo, lėmė nelauktą šalies ekonomikos susitraukimą, kartu padidino Latvijos finansų rinkų pažeidžiamumą. Po kelių kylančios ekonomikos metų, vystymosi tempas stipriai sumažėjo – realus BVP nuosmukis sudarė 4,6%.⁷⁸ BVP mažėjimas, anot Europos Komisijos, atspindėjo pagrindinius ekonomikos disbalansus vykusius 2005 – 2007m., kai greita plėtra buvo pagrįsta išaugusia vidaus paklausa, dėl lengvų kredito sąlygų ir ekspansinės fiskalinės politikos. Ekonomikos nuosmukis prasidėjęs pirmoje 2008m. pusėje greitai sustiprėjo, kai rizikos baimė pasiekė ekstremalias pozicijas globaliose finansų rinkose. Dėl atsiradusių finansavimo apribojimo Latvijos valdžia nusprendė skolintis iš Tarptautinio valiutos fondo. Pasirašyta daugiašalės finansinės pagalbos sutartis, kurios siekiant tapo būtina fiskalinė konsolidacija ir struktūrinės reformos.⁷⁹ Latvijos ekonomikos atsigavimas vis dar toli – tolesnį ekonominės padėties blogėjimą lems itin stiprus mažmeninių pardavimų ir pramoninės gamybos kritimas, tačiau, tikimasi, kad 2010m. situacija kiek pasikeis. Numatoma, kad BVP kris apie 13 % 2009m. ir 3 % 2010m.

Estijos ekonomikos vystymasis 2008m. buvo apribotas krentančia vidaus paklausa ir globalinės ekonominės krizės įtaka. Stipraus augimo lėtėjimas buvo pastebėtas dar 2007m. vasarą ir tęsėsi 2008m. pradžioje, tuo tarpu antroje pusėje lėtėjimas perėjo į nuosmukį ir lėmė, kad metų pabaigoje fiksuotas realaus metinio BVP susitraukimas siekiantis 3,6%. Veiklos apimtys mažėjo daugumoje

⁷⁵ Lietuvos banko metų ataskaita 2008. p. 13-15.

⁷⁶ Lietuvos banko pranešimas seimui. 2009 gegužė. p. 5.

⁷⁷ Economic Forecast. Spring 2009. European Economy 3/ 2009. European Commission. p. 81.

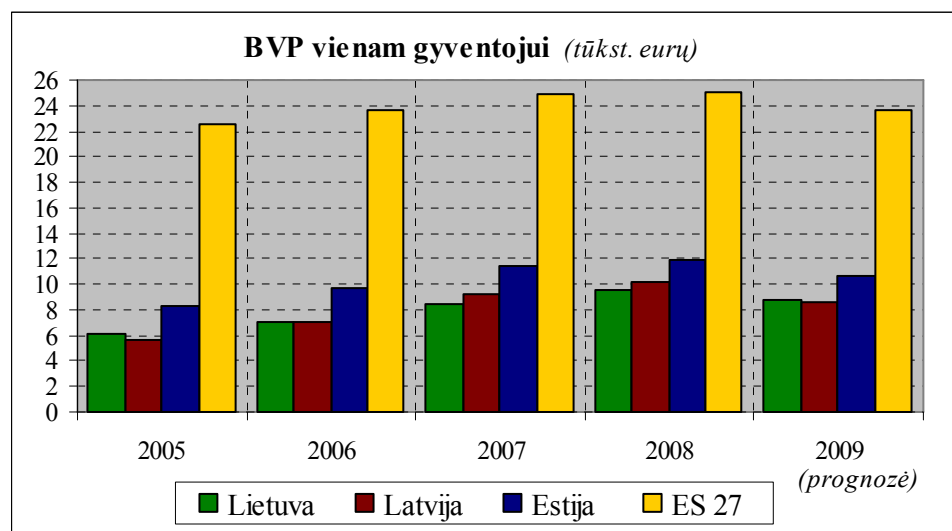
⁷⁸ Latvijas Banka Financial Stability Report 2008. p. 7, 8.

⁷⁹ Economic Forecast. Spring 2009. European Economy 3/ 2009. European Commission. p. 78.

sričių ir tik kelios privataus sektoriaus pramonės šakos kiek plėtėsi.⁸⁰ Atsižvelgiant į tai, kad dauguma pasitikėjimo indikatorių išlieka žemame lygyje, privati paklausa ir toliau kris, dėl pesimistinių lūkesčių, stiprių pokyčių darbo rinkoje ir darbo užmokesčio srityje, taip pat dėl skolų, kuriuos namų ūkiai sukauptė lengvo kredito vystymosi metais, mokėjimo. Numatoma, kad Estijos ekonomika 2009m. susitrauks maždaug 10%, ir nežymiai 2010m. Vykstantys pasikeitimai ekonomikos aplinkoje išlaisvins išteklius, kurie gali suformuoti pagrindą tolimesniam vystymuisi, kai tik perspektyva pagerės. Visgi, sugrįžimas į ankstesnius – aukštus augimo tempus sunkiai tikėtinas vidutinės trukmės laikotarpiu.⁸¹

Nors Baltijos šalys į ekonomikos recesijos ciklą pateko ne vienu metu ir ne vienoda apimtimi – anksčiausiai ekonomikos lėtėjimo simptomus pajuto Estija, didžiausią ekonomikos susitraukimą patyrė Latvija – visoms Baltijos šalims 2009m. numatomas ekonomikos recesijos gilėjimas, su realaus BVP nuosmukių siekiančiu 10 – 13%. Tačiau 2010 metams numatomos perspektyvos skiriasi: mažiausias, apie 1%, realaus BVP nuosmukis numatomas Estijai, todėl laukiama greitesnio šios šalies ekonomikos atsigavimo, tuo tarpu Lietuvos ir Latvijos ekonomikoms prognozuojamas ilgesnis recesijos laikotarpis, su 3 – 5% realaus BVP smukimu 2010m., kas sumenkina greito atsigavimo galimybes.

Kitas svarbus ekonominis indikatorius, atspindintis šalies ekonomikos išsivystymo lygį, tai BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklis, kuris pateikiamas 4 pav.

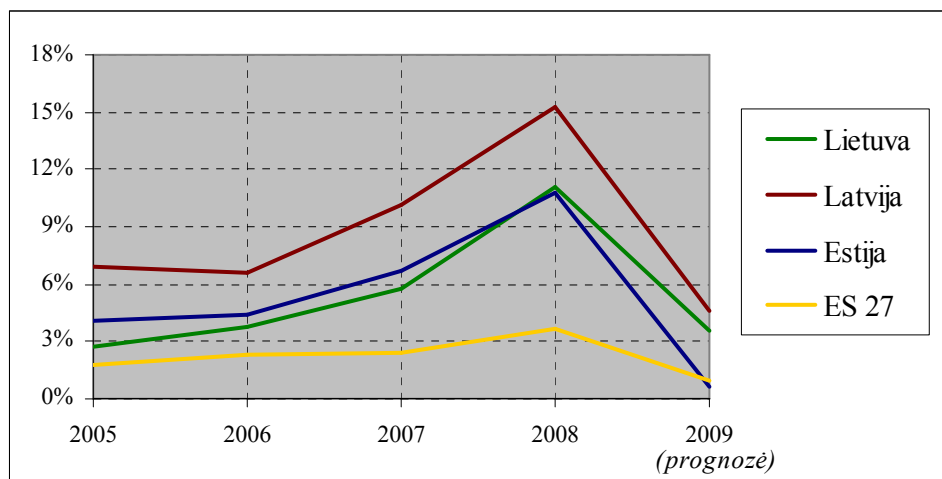
Šaltinis: Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. European Commission. P. 31, 39.

4 pav. BVP tenkančio vienam gyventojui kitimo dinamika 2005 – 2009m. Baltijos šalyse

Kaip atspindi 4 pav. Baltijos šalys stipriai atsilieka nuo ES vidurkio pagal BVP tenkančio vienam gyventojui dydį. Nors ilgalaikėje perspektyvoje šis atsilikimas palaipsniui mažėjo, išsivystymo lygio skirtumai išlieka itin reikšmingi. Rodiklio lyginimas tarp Baltijos šalių išryškina Estijos išsiskyrimo iš visumos tendenciją, kuri atspindi didesnę, nei Lietuvos ir Latvijos, Estijos ekonomikos išsivystymo mastą, vertinant iš gyventojų pozicijų. Tolimesnė rodiklio analizė nėra tikslinga, nes bendru požiūriu, kitimas bus tapatus BVP kaitai, todėl pereinu prie kito svarbaus indikatorius – infliacijos apžvalgos.

⁸⁰ Eesti Pank. Annual Report. 2008. p. 134.

⁸¹ Economic Forecast. Spring 2009. European Economy 3/ 2009. European Commission. p. 61.

Šaltinis: European Commission. Economic Forecast Spring 2009. European Economy 3/2009. Psl. 36, 62, 79, 81.

5 pav. Suderinto vartotojų kainų indekso kitimas Baltijos šalyse 2004 – 2009 metais

Lietuvoje ypatingais tempais didėjusi infliacija 2008m. viduryje pasiekė aukščiausią tašką ir ėmė palaipsniui mažėti. Mažesnę infliaciją pastaruoju metu daugiausia lėmė lėtesnis maisto produktų kainų augimas ir mažėjusi grynoji infliacija, kurios mažėjimo tendencijos pasireiškė kiek vėliau po pastebėto ekonominio aktyvumo mažėjimo. Tuomet grynąją infliaciją palaikė ankstesnio ilgalaikio paklausos augimo poveikis ir pasiūlos veiksniai – sparčiai kilęs darbo užmokestis, beveik nemažėjęs importuotų prekių kainų augimas, ankstesnio sąnaudų augimo perkėlimas vartotojui.⁸² Dabar esanti silpna vidaus paklausa ir mažėjantys atlyginimai – didina spaudimą infliacijai, todėl, tikėtina, defliacijos procesai tęsis ir kitamet. Kaip prognozuoja Europos Komisijas ir Lietuvos bankas, krintant paklausai, metinė infliacija turėtų stipriai mažėti, 2009m. sudarys 4%, o 2010m. infliaciją, keis silpna defliacija siekianti 2%.⁸³

Latvijoje infliacija 2008m. išliko aukštuose lygmenyse, bet šiais metais rodo greitus mažėjimo tempus. Tikimasi ir tolimesnio stipraus infliacijos mažėjimo, atsižvelgiant į vidaus paklausos, darbo užmokesčių ir energijos kainų mažėjimą. Nors neseniai vykęs mokesčių didėjimas pristabdo infliacijos lėtėjimą, tikėtina, dėl sunkaus kainų nuosmukio, 2010m. vidutinę infliaciją keis silpna defliacija.⁸⁴

Estijoje, 2008m. kaip ir prieš tai buvusiais metais, vartotojų kainų augimas buvo didesnis negu tikėtasi. Augimą labiausiai įtakojo kainų smūgiai, lemti energijos, maisto produktų kainų, ir akcizų didėjimo. Tačiau infliacijos augimas ženkliai sulėtėjo 2008 metų pabaigoje, ši tendencija tęsiasi ligi šiol.⁸⁵ Infliacijos mažėjimą lėmė pasaulinės prekių kainos, blankstantis didėjusio akcizo mokesčio poveikis ir greitai smunkantis darbo užmokestis. Prognozuojama, kad infliacija taps neigiama šioje šalyje dar 2009m. antroje pusėje, ir stabilizuosis sudarydama maždaug 1 % metų pabaigoje ir kitamet.

Baltijos valstybėse vyrauja vieninga tendencija – infliacijos mažėjimas, kurią lemia prekių kainų kritimas, dėl neigiamų pokyčių darbo rinkoje ir stipraus vidaus paklausos mažėjimo.

⁸² Finansinio stabilumo apžvalga 2009. Lietuvos bankas. p. 12, 13.

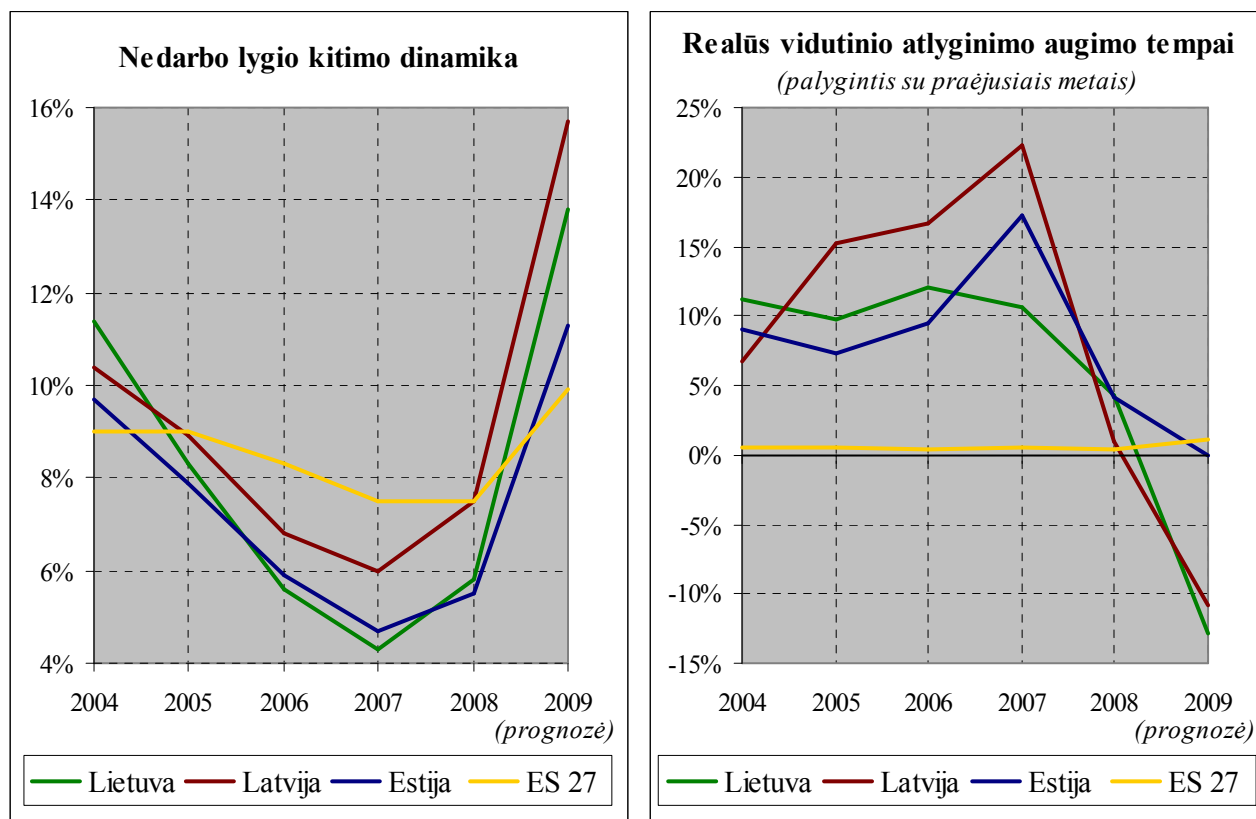
⁸³ Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos. Lietuvos banko prognozė, 2009 liepa. p. 2.

⁸⁴ Economic Forecast. Spring 2009. European Economy 3/ 2009. European Commission. p. 79.

⁸⁵ Eesti Pank. Annual Report 2008. p. 135, 136.

2.1.2. Socialiniai rodikliai ir jų dinamika Baltijos šalyse

Atsižvelgiant į tai, kad svarbiausia draudimo sistemos funkcionavimo grandis – draudimo paslaugų vartotojai, ypatingą reikšmę turi jų finansinė padėtis ir atsirandančių poreikių tenkinimo galimybės. Šių savybių įvertinimui pasirinkau du rodiklius – tai nedarbo lygis ir vidutinis atlyginimas, kurių kitimo tendencijos Baltijos šalyse vaizduojamos 6 pav.

Šaltiniai: Economic Forecast Spring 2009. European Economy 3/2009. p. 33, 62, 79, 81; Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. European Commission. p. 91

6 pav. Baltijos šalių pagrindiniai socialiniai rodikliai 2004 – 2009m.

Palaiapsniui mažėjęs nedarbo lygis ir itin aukštais augimo tempais pasižymėjęs realusis vidutinis darbuotojų darbo užmokestis, 2008m. įgavo priešingas tendencijas – visose Baltijos valstybėse buvo stebimas nedarbo augimas ir mažėjantys atlyginimų augimo tempai.

Lietuvoje 2008 m. pradžioje analizuojami rodikliai keitėsi nežymiai, tačiau jau metų viduryje pradėjo ryškėti užimtumo mažėjimo ir nedarbo augimo požymiai – anksčiau buvusią įtampą darbo rinkoje keitė didėjantis nedarbas.⁸⁶ Bedarbystės problema Lietuvoje bus itin opi artimiausiu periodu, kaip prognozuoja Europos komisija nedarbo lygis turėtų siekti 14% ir 16% atitinkamai 2009 ir 2010, tačiau Lietuvos centrinis bankas šių metų liepą pateikė dar didesnę nerimą keliančias prognozes – realu, kad jau 2009m. nedarbo lygis sieks net 16%, o 2010m. dar labiau didės ir sudarys beveik 20%.⁸⁷

⁸⁶ Lietuvos banko metų ataskaita 2008. p. 16.

⁸⁷ Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos. Lietuvos banko prognozė, 2009 liepa. p. 2.

Neabejotinai, darbuotojų poreikio mažėjimas turės didelę įtaką atlyginimų kitimui. Nors realusis darbo užmokestis 2008m. lyginant su praėjusiais metais nesumažėjo, buvo fiksuojamas augimo lėtėjimas, ypač privačiame sektoriuje. Prognozuojama, kad nedarbo sukeliamas spaudimas ir griežtos fiskalinės politikos taikymas lems atlyginimų mažėjimą tiek privačiame, tiek ir valstybiniame sektoriuje.

2008m. pakitę Latvijos darbo rinkos rodikliai taip pat atspindi staigaus ekonomikos susitraukimo pasekmes. Nors darbuotojų paklausos mažėjimas buvo fiksuotas dar besibaigiant 2007m., realus užimtumo mažėjimas ir nedarbo ekspansija buvo stebima tik antrojoje 2008m. pusėje, – kai nedarbo lygis išaugo iki 7,5%. Per 2009m. tikėtina didės tiek ciklinis, dėl ekonominio nuosmukio visuose sektoriuose, tiek struktūrinis, susijęs su masiniu priverstiniu nedarbu statyboje ir gamyboje, nedarbas,⁸⁸ kuris prognozuojama bus itin aukštas ir sieks maždaug 16%, tiek 2009, tiek 2010 metais. Tam tikri pakitimai vyko ir atlyginimų srityje. Itin aukštais augimo tempais pasižymėjęs darbo užmokesčio didėjimas stipriai sulėtėjo, nors atlyginimai 2008m. vis dar kiek didėjo, tačiau, prognozuojama, kad ekonomikos sąlygojami pokyčiai lems ženklų darbo užmokesčio kritimą.

Ekonominės veiklos smukimas turi neigiamos įtakos ir Estijos darbo rinkoje. Nors 2008 metų pirmoje pusėje vis dar buvo stebimas bedarbių skaičiaus mažėjimas – ir fiksuotas mažiausias nedarbo lygis per daugelį metų, antroje metų pusėje išryškėjo bedarbystės vystymosi požymiai.⁸⁹ Remiantis 2009m pavasario Europos Komisijos ir Eesti Pank prognozėmis, nedarbo lygis sudarys maždaug 11-13% šiemet ir tikėtina dar išliks aukštas, arba kiek didės taip pat ir 2010m. Kaip ir kitose šalyse, taip ir Estijoje augantis nedarbas stipriai padidins spaudimą darbo užmokesčiui. Atlyginimų augimo tempas kiek sulėtėjo 2008m., vidutinis realusis atlyginimas buvo didesnis nei 2007m. Tačiau prognozuojama, kad dėl ypatingai didėjančio nedarbo – stipriai turėtų mažėti ir tikrasis darbo užmokestis.

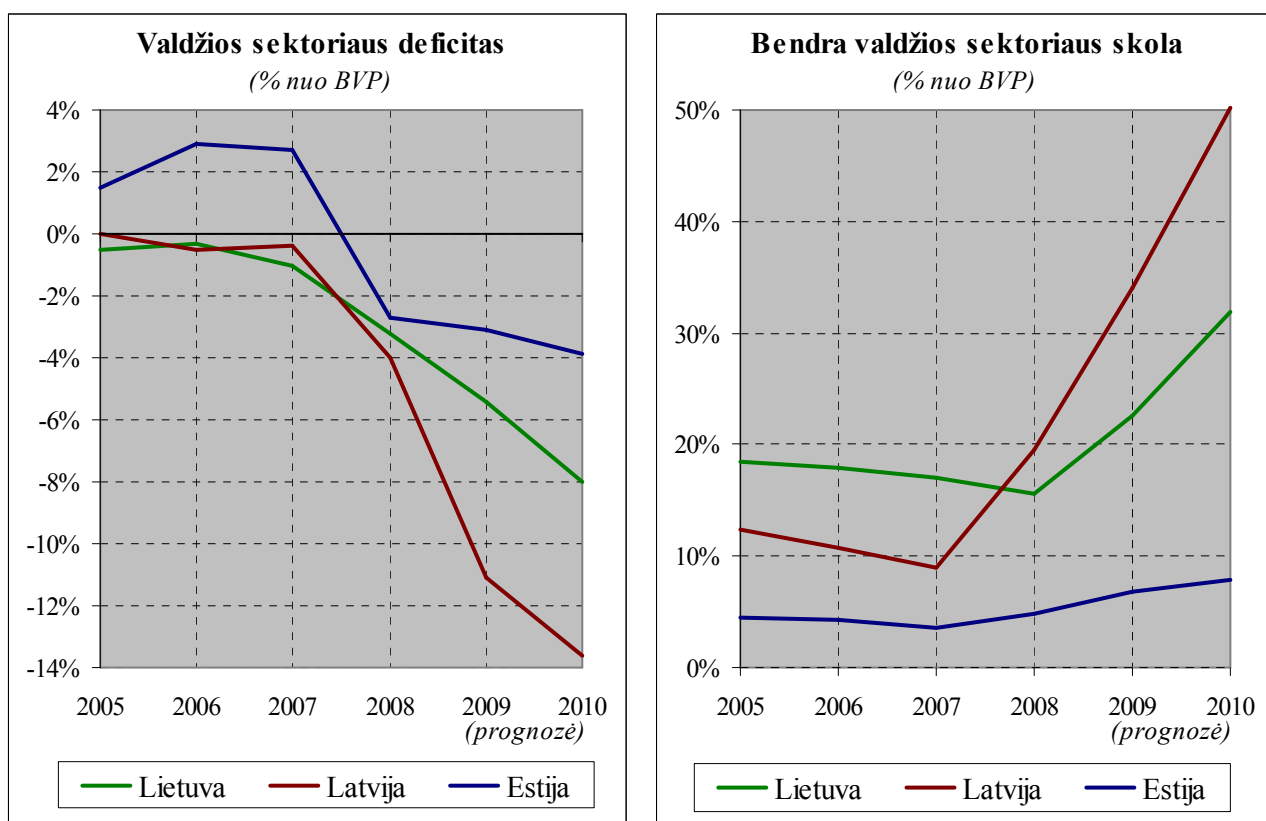
Kaip atskleidė analizė, visose Baltijos šalyse prognozuojamas itin aukštas nedarbo lygis, kuris ne tik daro spaudimą atlyginimų dydžiui, bet kelia visuomenės narių susirūpinimą ir teikia nežinomybę dėl ateities. Dėl to artimiausiu laikotarpiu dalies gyventojų vartojimo ir poreikių tenkinimo galimybės bus itin apribotos, todėl valstybių laukia ypatingi iššūkiai siekiant susidoroti su itin greitai mažėjančiu užimtumu ir kiek įmanoma labiau išvengti neigiamų bedarbystės pasekmių.

2.1.3. Baltijos šalių valstybinių finansų patikimumas

Ypatinga reikšmę kiekvienos šalies raidai ir visuomenės gerovei turi šalies finansinės padėties tvarumas, kuris paprastai analizuojamas įvertinant du pagrindinius rodiklius – tai valdžios sektoriaus biudžeto balanso ir valdžios sektoriaus skolos santykis su BVP. Rodikliai atspindi ne tik valdžios gebėjimus laikytis biudžetinės drausmės, bet ir taikomos fiskalinės politikos, turinčios tiesioginį poveikį visų asmenų realiosioms pajamoms ir vartojimo galimybėms, griežtumą. Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybinių finansų patikimumą atspindintys rodikliai pateikiami 7 pav.

⁸⁸ Bank of Latvia: Annual Report 2008. p. 15, 16.

⁸⁹ Financial Stability Review. Eesti Pank. 1/2009. p. 18-20.

Šaltinis: European Commission. Economic Forecast Spring 2009. European Economy 3/2009. Psl. 62, 79, 81.

7 pav. Baltijos šalių valstybės finansinės padėties tvarumo rodikliai 2005 – 2010 metais

Kaip atspindi 7 pav. Baltijos šalyse pastaruosiu metu ima ryškėti bendra tendencija – biudžeto deficito didėjimas. Visu analizuojamu periodu Lietuvos ir Latvijos vyriausybėms biudžeto suderinimas buvo opus klausimas, ir nors iki ekonomikos nuosmukio biudžeto nesubalansuotumas nebuvo itin didelis – nei Lietuva, nei Latvija neturėjo perviršinio deficito, t.y. biudžeto deficitas buvo mažesnis nei 3% BVP. Tačiau situacija pastaruosiu metu reikšmingai keičiasi: 2008m. Lietuvoje dėl vis dar vykdytos ekspansinės fiskalinės politikos gautas biudžeto balansas buvo žymiai prastesnis nei tikėtasi. Tuo metu didėjusios socialinės išmokos ir viešojo sektoriaus atlyginimai bei mažėjantys tiesioginiai mokesčiai ir antrajame pusmetyje kritęs vartojimas, lėmė biudžeto deficitą siekiantį 3,2% BVP. Nepaisant to, kad 2008m. pabaigoje ėmus taikyti varžančią fiskalinę politiką – pasireiškusių mokesčių didinimu ir išlaidų mažinimu, fiskalinės politikos krypties pakeitimas nepagerino situacijos, 2009m. pirmaisiais mėnesiais pajamų surinkimo rezultatai vis tiek buvo prastesni nei tikėtasi. Prognozuojama, kad bendras biudžeto deficitas ir toliau didės, siekdamas daugiau kaip 5% BVP 2009m. ir bus dar didesnis 2010m.

Tuo tarpu Latvija susiduria su dar didesnėmis biudžeto nesubalansavimo problemomis. Latvijos biudžeto disbalansas 2008m. siekė 4% BVP. Šalies valdžios įgyvendinta mokesčių didinimo politika 2009m. pradžioje, panašu, taipogi nedavė laukiamų rezultatų. Prognozuojama, kad Latvijos biudžeto deficitas ir toliau didės, nes didėjantį pajamų trukumą tik dalinai atvers varžančioji, mokesčių didinimą ir išlaidų mažinimą apimanti, fiskalinė politika. Latvijos vyriausybė deda pastangas siekdama rasti priemones padėsiančias sumažinti deficitą iki reikšmingos 3% BVP ribos 2011 metais.

Kiek kitokia linkme įvykiai klostosi Estijoje. Šios šalies ekonomikos susitraukimas taip pat paveikė viešųjų finansų sektorių. Po šešis metus trukusio sėkmingo biudžeto subalansavimo ir turėto pajamų pertekliaus, 2008m. valstybės biudžeto balansas pakeitė kryptį ir buvo fiksuotas 3% BVP siekiantis deficitas. Prognozuojama, kad esant neigiamai ekonomikos perspektyvai ir defliacijos aplinkai iš mokesčių gaunamos įplaukos ir toliau mažės. Atsižvelgiant į fiskalinės politikos pakeitimus ir išlaidų mažinimą, tikėtina, kad ir 2009m. biudžeto deficitas neturėtų viršyti 3% ribos.

Atsižvelgiant į tai, kad didėja visų valstybių deficitai, akivaizdu didės ir bendra valstybės skola. Dar iki 2008m. didžiausią valdžios sektoriaus skolą buvo sukaupusi Lietuva, ir nors, šis skolos dydis atsižvelgiant į BVP, palaipsniui mažėjo, atsižvelgiant į didėjantį biudžeto deficitą, kurį teks finansuoti išorės šaltiniais, todėl didės ir valstybės sektoriaus skola. Tuo tarpu, kaip ir didžiausias biudžeto deficitas, taip ir beprecedentis skolos didėjimas numatomos Latvijai, pirmosios didėjimo užuomazgos jau buvo pastebėtos analizuojant faktinius 2008m. duomenimis. Europos komisija prognozuoja, kad 2010m. Latvijos skola sudarys net 50% BVP, akivaizdu, tokį šio rodiklio padidėjimą lems ne tik itin sparčiai didėjantis skolinimosi poreikis, bet ir mažėjantis BVP. Estijos atveju, biudžeto deficitas taip pat lems ir vyriausybės skolos didėjimą, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad pertekliniu laikotarpiu Estija buvo sukaupusi fiskalinių atsargų, numatoma, kad 2010m. bendra skola sieks daugmaž 8 % BVP.

Apibendrinant, galima daryti prielaidą, kad Baltijos šalyse, o ypač Lietuvoje ir Latvijoje, kyla rimta grėsmė valstybės finansų stabilumui, atsižvelgiant į prognozuojamus biudžeto deficito dydžius. Tokioje situacijoje itin svarbios tampa valstybės galimybės skolintis, kad galėtų tinkamai funkcionuoti ir užtikrintų prisiimtų įsipareigojimų įvykdymą. Apie skolinimosi galimybes kitoje šio darbo dalyje.

2.1.4. Tarptautinių reitingų agentūrų pozicijos Baltijos šalių atžvilgiu

Kaip atskleidė ekonomikos apžvalga, Baltijos šalys susiduria su nemenkais sunkumais. Vienas jų, ypač Lietuvos ir Latvijos atveju – didelis biudžeto deficitas. Todėl šalys norėdamos tenkinti viešojo sektoriaus finansavimo poreikius yra priverstos pasitelkti išorinį finansavimą, t.y. skolintis, taip pat turi perfinansuoti ir ankstesnes skolas. Tačiau ne visos šalys turi vienodas skolinimosi sąlygas, vienoms skolinimasis yra brangesnis, kitoms pigesnis ir lengviau prieinamas. Valstybės skolinimosi galimybes atspindi tarptautinių reitingo agentūrų, kurių pagrindinės trys: „Fitch Ratings“, „Standard & Poor's“ ir „Moody's Investors Service“, nustatomi skolinimosi reitingai. Bendru požiūriu šalies kredito reitingas – tai rodiklis, kuris parodo kredito rizikos laipsnį, t.y. gebėjimo vykdyti finansinius įsipareigojimus – laiku gražinti skolas – lygį. Minėtina, kad nustatydamos reitingus agentūros ne tik analizuoja šalies ekonomiką, bet įvertina ekonomikos perspektyvas, taip pat atsižvelgia į potencialias grėsmes ir nustato kritines rizikos sritis. Tam tikru požiūriu tarptautinių agentūrų nustatomi kredito reitingai, ne tik atspindi gebėjimo įvykdyti skolinimosi įsipareigojimų įvertinimą, bet yra ir šalies prestižo atspindys. Turėti aukščiausio saugumo lygio reitingus norėtų kiekviena valstybė.

Toliau šiame darbo pristatysiu, kokios šių agentūrų pozicijos kiekvienos Baltijos šalies esamos ekonomikos padėties ir galimų grėsmių atžvilgiu, taip pat pateiksiu tarptautinių kredito reitingų agentūrų nustatytus analizuojamų valstybių skolinimosi lygius. Atitinkamai „Fitch Ratings“ nustatyti Baltijos šalių kredito reitingai pateikiami 4 lentelėje, Moody’s Investors Service“ reitingai 5 lentelėje, „Standard & Poor’s“ nustatyti skolinimosi lygiai 6 lentelėje.

4 lentelė. Reitingų agentūros „Fitch Ratings“ Baltijos šalių skolinimosi reitingai

Reitingo pavadinimas	Laikotarpis	Lietuva	Latvija	Estija
Ilgalaikio skolinimosi užsienio valiuta reitingas	<i>Iki 2009 04</i>	BBB+	BBB-	A-
	<i>Nuo 2009 04</i>	BBB	BB+	BBB+
Trumpalaikio skolinimosi užsienio valiuta reitingas	<i>Iki 2009 04</i>	F2	F3	F1
	<i>Nuo 2009 04</i>	F3	B	F2
Ilgalaikio skolinimosi vietos valiuta reitingas	<i>Iki 2009 04</i>	A-	BBB	A
	<i>Nuo 2009 04</i>	BBB+	BBB-	A-

Sudaryta remiantis šaltiniu: Fitch Ratings. Issuer Summary: Lithuania; Latvia; Estonia.
http://www.fitchratings.com/creditsdesk/ratings/issuer_content.cfm?rpt_id=455686 [žiūrėta 2009 08 20]

Kaip atspindi duomenys 4 lentelėje, tarptautinė kreditų reitingų agentūra „Fitch Ratings“ Baltijos šalių skolinimosi reitingus vėl sumažino šių metų pradžioje, o reitingų kitimo perspektyva vis dar išlieka neigiama, tai reiškia, kad reitingai gali būti dar kartą mažinami.

Analizuojant agentūros patvirtintus reitingus, bent jau kol kas, galima teigti, kad tiek Lietuvos, tiek Estijos skolinimosi reitingai vis dar vertinami investiciniu lygiu, nors ir žemesniu, tuo tarpu, Latvijos ilgalaikio skolinimosi užsienio valiuta reitingas persirito į neinvesticinį – spekuliacinį lygį.

Skolinimosi reitingų lygio mažinimą „Fitch Ratings“ grindžia blogėjančiomis Baltijos šalių ekonomikos perspektyvomis, kurios didina spaudimą makroekonominės politikos veiksmingumui.

Kaip jau minėjau, nepalankiausiai agentūra vertina Latvijos perspektyvas, kur, anot Fitch Ratings, rizika padidėjo trimis kryptimis: prekyboje, bankų sistemoje ir piliečių menkame pasitikėjime vietos valiuta, kylančio dėl devalvacijos baimės⁹⁰. Taip pat reitingų agentūra akcentuoja Lietuvos ir Estijos pažeidžiamumą priklausantį nuo neigiamų veiksnių Latvijoje dėl esamų šalių ekonomikų sąsajų, todėl prastėjanti padėtis Latvijoje, įtakotų ir Lietuvą bei Estiją.⁹¹

Agentūra „Fitch Ratings“ analizuodama Baltijos šalių rinką pažymi, kad disbalansas aprimsta – visų šalių einamosios sąskaitos deficitas neturėtų didėti, infliacijos reitingai taip pat palaipsniui mažėja, tačiau telkia dėmesį į tai, kad persibalansavimas turi realų neigiamą poveikį ekonomikai: krenta turto kainos, blogėja bankų turto kokybė, didėja nedarbas, – tai didina politinį spaudimą vyriausybėms, o išorinio finansavimo poreikiai šalyse išlieka aukšti.

⁹⁰ Fitch downgrades Estonia, Latvia and Lithuania; Outlooks remain negative. Fitch Ratings, 2009 April.
http://www.kase.gov.lv/texts_files/Correction_downgrade_to_BBplus_8apr2009.pdf [žiūrėta 2009 08 21]

⁹¹ „Fitch“ pabrangino skolinimąsi Baltijos šalims. Verslo žinios. 2009 04 08
http://vz.lt/straipsnis/2009/04/08/Fitch_pabrangino_skolinimasi_Baltijos_salims_papildy [žiūrėta 2009 08 21]

5 lentelė. Reitingų agentūros „Moody’s Investors Service“ Baltijos šalių reitingai

Reitingo pavadinimas	Laikotarpis	Lietuva	Latvija	Estija
Ilgalaikių skolinių įsipareigojimų vietos ir užsienio valiuta reitingas	<i>Iki 2009 04</i>	A2	Baa1	A1
	<i>Nuo 2009 09</i>	Baa1	Baa3	A1
Skolinimosi užsienio valiutomis reitingas	<i>Iki 2009 04</i>	Aa1	Aa2	Aa1
	<i>Nuo 2009 03</i>	Aa1	Aa3	Aa1

Šaltiniai: Lietuvai – liūdno žinios iš „Moody’s“. Vilniaus diena. 2009 04 24.
<http://vilniaus.diena.lt/dienrastis/nuomones/lietuvai-liudnos-zinios-is-moody-s-214031> [žiūrėta 2009 08 23];
 „Moody’s“ sumažino Lietuvos skolinimosi reitingus. Verslo žinios. 2009 09 29.
http://vz.lt/2/straipsnis/2009/09/29/Moody_s_sumazino_Lietuvos_skolinimosi_reitingus2 [žiūrėta 2009 09 29]

Kaip atspindi duomenys 5 lentelėje, „Moody’s Investors Service“ Lietuvai ir Latvijai nustatė reitingus vertinamus žemesniu investiciniu lygiu, tuo tarpu Estijos reitingo dydis išliko nepakitęs – aukštesnio investicinio lygio, tačiau taip pat įgijo neigiamą perspektyvos požiūrį, kuris atspindi didelio laipsnio tiek vietinių, tiek ir susijusių regionų neigiamos įtakos šalies ekonomikai, riziką.

Minėtina, kad Moody’s Latvijos ir Lietuvos ilgalaikių skolinių įsipareigojimų reitingą šiais metais mažino jau du kartus. Latvijos atveju pirmasis mažinimas buvo atliktas dar sausio mėnesį, kai agentūra sumažino šio reitingo dydį nuo A3 iki Baa1, kitas koregavimas buvo atliktas balandžio mėnesį, kai reitingas buvo sumažintas dviem punktais nuo Baa1 iki Baa3, argumentuojant, kad Latvijos ekonominio nuosmukio gylis ir greitis yra didesni nei manyta anksčiau⁹². Lietuvos reitingas šiemet pirmą kartą buvo sumažintas balandžio mėnesį nuo A2 iki A3, tačiau rugsėjo mėnesį reitingo lygis buvo pakeistas iš A3 į Baa1, argumentuojant, kad gili ekonominė recesija tęsiasi, ji sukuria didžiulį spaudimą vyriausybės fiskaliniams rodikliams, tad šaliai nebetinka A – aukštesnio investicinio lygio – reitingas. Taip pat agentūra įspėjo, kad Lietuvos reitingas bus dar kartą sumažintas, jei ūkis kitais metais toliau smuks, o biudžeto deficito nepavyks sumažinti.

Moody’s teigia, kad Lietuva ir Latvija, kitaip nei Estija, susiduria su panašiomis problemomis – būtinybe sumažinti biudžeto deficitą, nors galimybės skolintis kapitalo rinkose yra ribotos.⁹³

6 lentelė. Reitingų agentūros „Standard & Poor’s“ Baltijos šalių kredito reitingai

Reitingo pavadinimas	Laikotarpis	Lietuva	Latvija	Estija
Ilgalaikio skolinimosi vietos ir užsienio valiuta reitingas	<i>Iki 2009 02</i>	BBB+	BBB-	A
	<i>Nuo 2009 03</i>	BBB	BB+	A
	<i>Nuo 2009 08</i>	BBB	BB	A-

Šaltinis: N. Kolyako. Standard & Poor’s cuts Latvia’s and Estonia’s rating. The Baltic Course. 2009 08 11.
<http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=16824> [žiūrėta 2009 08 24]

⁹² Rating Action: Latvia. Moody’s downgrades Latvia to Baaa3; Outlook negative. Moody’s Investors Service. 2009 04 23.
http://www.kase.gov.lv/texts.../Reitinga_samazinajums_23Apr2009.pdf [žiūrėta 2009 08 23]

⁹³ Moody’s Lietuvai ir Latvijai pabrangino skolinimąsi. Verslo žinios. 2009 04 23.
http://vz.lt/straipsnis/2009/04/23/Moody_s_Lietuvai_ir_Latvijai_pabrangino_skolinimasi [žiūrėta 2009 08 23]

Minėtina, kad reitingų agentūra „Standard & Poor’s“ (S&P) Lietuvos ir Latvijos kredito reitingus sumažino dar šių metų vasario – kovo mėnesiais, tuo tarpu Estijos kredito reitingai buvo sumažinti tik rugpjūčio mėnesį, tuomet dar kartą mažino ir Latvijos kredito reitingus, Lietuva pakartotino šiemet reitingų mažinimo sugebėjo išvengti. Interpretuojant 6 lentelėje pateikiamus šalių reitingus, galima teigti, kad, anot S&P, geriausia situacija tarp Baltijos šalių šiuo metu susiklosčiusi Estijoje – jos reitingo lygis vis dar vertinamas aukštesniu investiciniu lygiu, vidutinė padėtis Lietuvoje – reitingas atspindi žemesnį investicinį lygį, tuo tarpu prasčiausia Latvijoje – reitingas atitinka neinvesticinį lygį. Visoms trimis šalims numatoma neigiama reitingų kitimo perspektyva. Agentūra pabrėžė, kad Estijos stiprioji savybė – patikimas institucijų, skirtų užtikrinti biudžeto kriterijų vykdymą, veikimas. S&P išskiria pagrindinį esamoje ekonomikos padėtyje Estijos privalumą, kuris padėjo išlaikyti aukštesnį išvestinį reitingą, kaimyninių valstybių atžvilgiu, – tai žemas užsienio skolos lygis ir valstybės atsargos sukauptas iki prasidedant pasauliniam ekonomikos nuosmukiui.⁹⁴ Latvija, skirtingai nei Estija, turi daug gilesnes problemas. S&P sumažindama Latvijos reitingo lygį, perspėjo, kad anot jos skaičiavimų Latvijos ekonomika susitrauks 16% dar šiais metais, o valstybės skola, praeitais metais sudariusi 19% BVP, jau 2011m. pasieks 80% BVP – tai, anot agentūros, beprecedentis skolos didėjimo atvejis.⁹⁵ S&P komentuoja, kad Latvija susiduria su dvipuse dilema: kaip rasti kelią atgal, kuris lemtų ekonomikos augimą, o tuo pačiu, kaip išlaikyti nacionalinės valiutos vertingumą. Kalbėdama apie Lietuvą, S&P skelbia nerimą dėl šalies finansų, smunkant vidaus ir išorės paklausai. Anot agentūros, šalies politinės ir ekonominės galimybės susitvarkyti su staigiu kapitalo srautų nuosmukiu yra ribotos. Lietuva pateko į dabartinę krizę, neturėdama pakankamai finansinių resursų, ir todėl, dabar norėdama tenkinti viešojo sektoriaus skolinimosi, finansavimo iš išorės poreikius yra priklausoma nuo rinkų.⁹⁶ S&P perspėja, kad Lietuvai gali tekti skolintis iš Tarptautinio valiutos fondo, ES ir kitų tarptautinių institucijų.

Apibendrinant, agentūrų vertinimus, galima teigti, kad kiekviena jų atskiroje Baltijos valstybėje akcentuoja panašius neigiamus ir teigiamus aspektus. Visos agentūros daugmaž vieningai vertina Estiją suteikdamos daugumoje aukštesnio investicinio lygio reitingus, taip agentūros išskiria šalį iš kitų pabrėždamos didesnes Estijos galimybes švelniau išgyventi recesijos periodą, nes ši valstybė vienintelė iš nagrinėjamų turi žemą užsienio skolos lygį ir buvo sukaupti valstybės atsargų dar iki prasidedant ekonomikos nuosmukiui. Lietuvos atveju reitinguotųjų požiūriai irgi sutampa ir agentūros visumoje suteikia šaliai žemesnio investicinio lygio reitingus. Tuo tarpu dėl Latvijos agentūrų požiūrių pozicijos kiek išsiskiria: tiek Fitch, tiek S&P Latviją priskiria prie neinvesticinio spekuliacinio lygio, tuo tarpu Moody’s šalį priskiria paskutinei investicinio lygio pakopai. Agentūros akcentuoja tai, kad Lietuva ir Latvija pateko į dabartinį nuosmukį neturėdamos pakankamai finansinių resursų ir dabar susiduria su būtinybę sumažinti biudžeto deficitą, nes galimybės skolintis kapitalo rinkose yra ribotos.

⁹⁴ N. Kolyako. Standard & Poor’s cuts Latvia’s and Estonia’s rating. The Baltic Course. 2009 08 11. <http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=16824> [žiūrėta 2009 08 24]

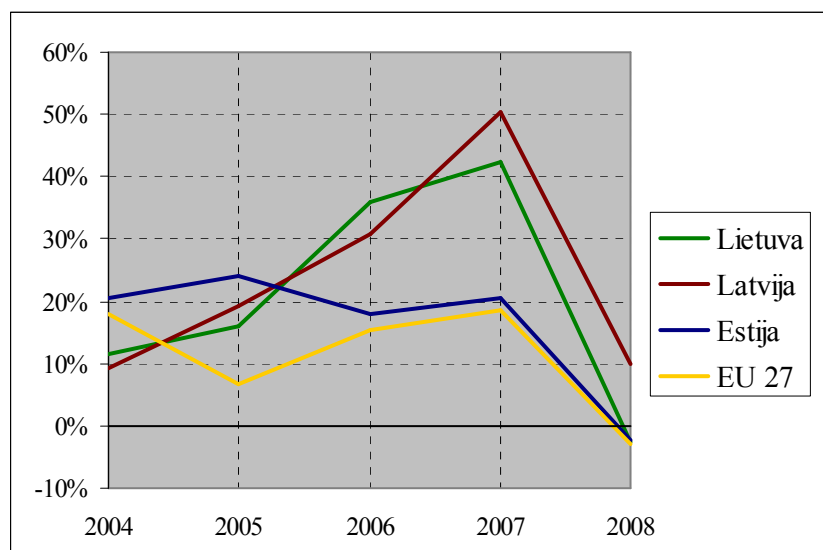
⁹⁵ A. Evans – Pritchard. S&P downgrades Baltic states’ debt ratings. The Daily Telegraph. 2009 08 10. [žiūrėta 2009 08 24] <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/financialcrisis/6006322/SandP-downgrades-Baltic-states-debt-ratings.html>

⁹⁶ „Standard & Poor’s apsisprendė dėl Lietuvos reitingo. Verslo žinios. 2009 08 18. http://vz.lt/straipsnis/2009/08/18/Standard_Poors_apsisprende_deli_Lietuvos_reitingo2 [žiūrėta 2008 08 24];

2.2. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų evoliucija ir raidos tendencijos

2.2.1. Baltijos šalių draudimo rinkų vystymosi apžvalga

Atsižvelgiant į tai, kad vienas svarbiausių draudimo sistemų raidą charakterizuojančių rodiklių – draudimo rinkos plėtra, nusakoma metiniu draudimo įmokų augimo tempu, analizę tikslinga pradėti nuo bendrų draudimo rinkų augimo tendencijų apžvalgos ir palyginimo Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Baltijos šalių ir vidutiniai ES šalių draudimo rinkų augimo tempai vaizduojami 8 pav.

Sudaryta remiantis šaltiniais: Draudimas Lietuvoje 2008 p. 69; Information on the Insurance Market 2006; Information on the Insurance Market 2008 (Latvijos FKTK); Sigma No 5/2006. Swiss Re. p. 29, 30; Sigma No 3/2008. Statistical appendix. Swiss Re. p.5, 6; Sigma No 3/2009. Swiss Re. p. 35, 36.

8 pav. Baltijos šalių draudimo rinkų nominalus augimo tempas 2004 – 2008 m.

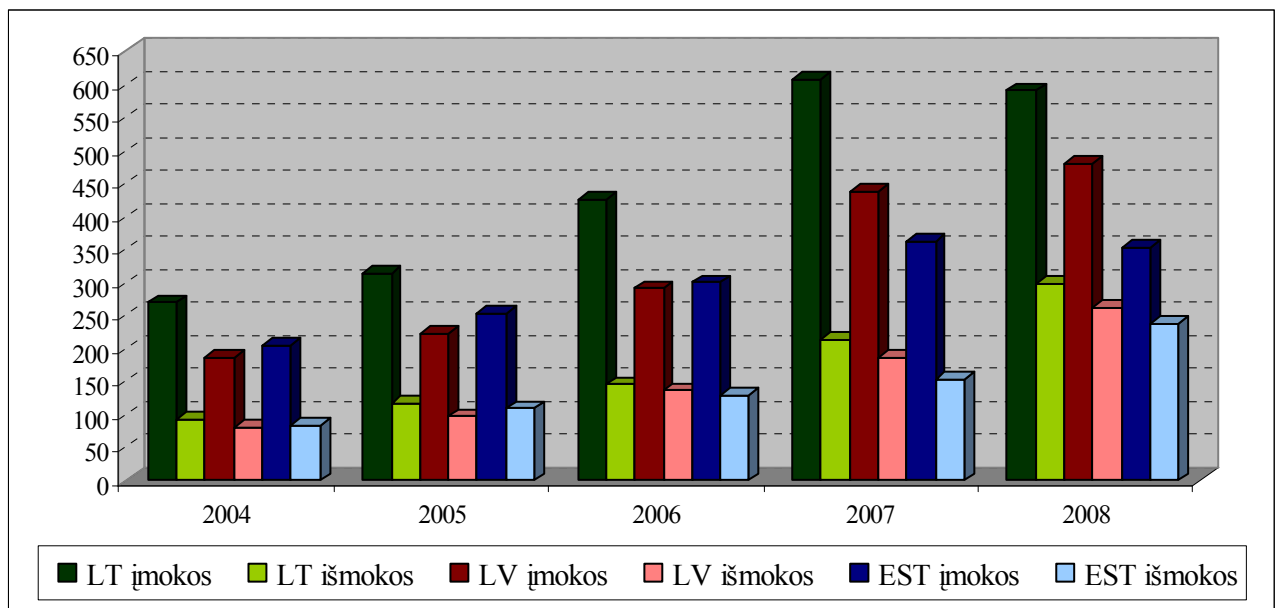
Kaip atspindi 8 pav. iki pat 2008m. visose Baltijos šalyse buvo stebimi itin greiti draudimo rinkų vystymosi tempai. Gerėjantys šalių ekonominiai rodikliai lėmė draudimo paslaugų paklausos didėjimą, tad buvo ne tik daugiau draudžiamasi nuo galimų rizikų, bet ir vis daugiau lėšų skiriama kaupimui. Rekordiški draudimo rinkų plėtimosi tempai buvo fiksuojami Lietuvoje ir Latvijoje: čia itin greitas ekonomikos vystymasis su augančia pajamų, paskolų, vartojimo ir investicijų apimtimi sukėlė didesni tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo poreikį.⁹⁷ Tačiau pastaruoju metu tendencijos itin pasikeitė, po kelerių metų spartaus augimo 2008m. Baltijos šalyse draudimo rinkų augimas sumažėjo –tai įtakojo lėtėjančios šalių ekonomikos, sudėtinga situacija finansų rinkose, pakitę verslo aplinkos ir gyventojų lūkesčiai. Minimais metais, Lietuvos ir Estijos draudimo rinkos traukėsi, kai Latvijos rinka dar išlaikė nominalų augimą. Tačiau realaus augimo požiūriu traukėsi visų analizuojamų šalių draudimo rinkos. Didžiausias realus nuosmukis fiksuotas Estijoje ir Lietuvoje, kuris siekė apie 13%⁹⁸ – atsižvelgiant į tai, kad draudimo rinkos traukėsi daug labiau nei šalių ekonomikos (Lietuvoje fiksuotas minimalus 3%

⁹⁷ Draudimas Lietuvoje 2006. Draudimo priežiūros komisija. p. 7.

⁹⁸ World Insurance in 2008. Sigma No3/2009. Swiss Re. p. 36; Draudimas Lietuvoje 2008. p.12.

realus BVP augimas, Estijoje 4% nuosmukis) – galima teigti, kad šalių draudimo rinkos itin jautriai reagavo į pasaulinį finansų rinkų nuosmukį ir traukėsi beveik dvigubai labiau nei vidutiniškai ES. Tuo tarpu, nors didžiausią kritimą patyrė Latvijos ekonomika (realaus BVP nuosmukis sudarė 4,6%), mažiausias Baltijos šalyse draudimo rinkų traukimas fiksuotas Latvijoje, realus nuosmukis siekė 5,2% – tačiau draudimo rinka ir šioje šalyje mažėjo kiek greičiau nei visa šalies ekonomika. Visgi, būtina paminėti, kad draudimo rinkų traukimas – pasaulinė tendencija. Finansų krizė ir krentančios akcijų kainos turėjo neigiamą globalią įtaką draudimo įmokų augimui – pirmą kartą po 30 metų fiksuotas realus, apie 2%, pasaulinis draudimo rinkų nuosmukis, ypač įmokų augimas krito labiau išsivysčiusiose pasaulio šalyse, pavyzdžiui vidutiniškai Europos sąjungos šalyse stebimas maždaug 7%, o vakarų Europos valstybėse beveik 10%⁹⁹ siekiantis draudimo rinkų traukimas.

Kitas reikšmingas draudimo sistemų raidą charakterizuojantis rodiklis – tai draudimo išmokų apimtis. Todėl toliau dera išsiginčyti į tai, kaip Baltijos šalyse kito draudimo išmokų dydis atsižvelgiant į draudimo įmokų kitimą. Minimi Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo rinkų rodikliai pateikti 9 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2008. p. 69; Information on the Insurance Market 2006; Information on the Insurance Market 2008 (Latvijos FKTK); Financial Supervision Authority: Insurance Yearbook 2004. p. 77; Financial Supervision Authority Annual Report 2006. p. 41; Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 53 (Estijos FI).

9 pav. Draudimo įmokų ir išmokų dinamika 2004 – 2006m. Baltijos šalyse (mln. eurų)

Kaip atspindi 9 pav. analizuojamu laikotarpiu didėjant draudimo įmokoms didėjo ir draudimo išmokų apimtis. Visgi draudimo išmokų didėjimo tempai buvo kiek mažesni nei draudimo įmokų, o tai sudarė plėtros galimybes ir užtikrino sąlygas efektyvesnei draudimo įmonių veiklai. Draudimo išmokų ir įmokų apimties lyginimas lemia išvadas, kad didžiausias išmokėjimų lygis 2004 – 2007 metų bėgyje buvo fiksuojamas Latvijoje, kur draudimo išmokos buvo lygios 42 – 46% įmokų, tuo tarpu mažiausias

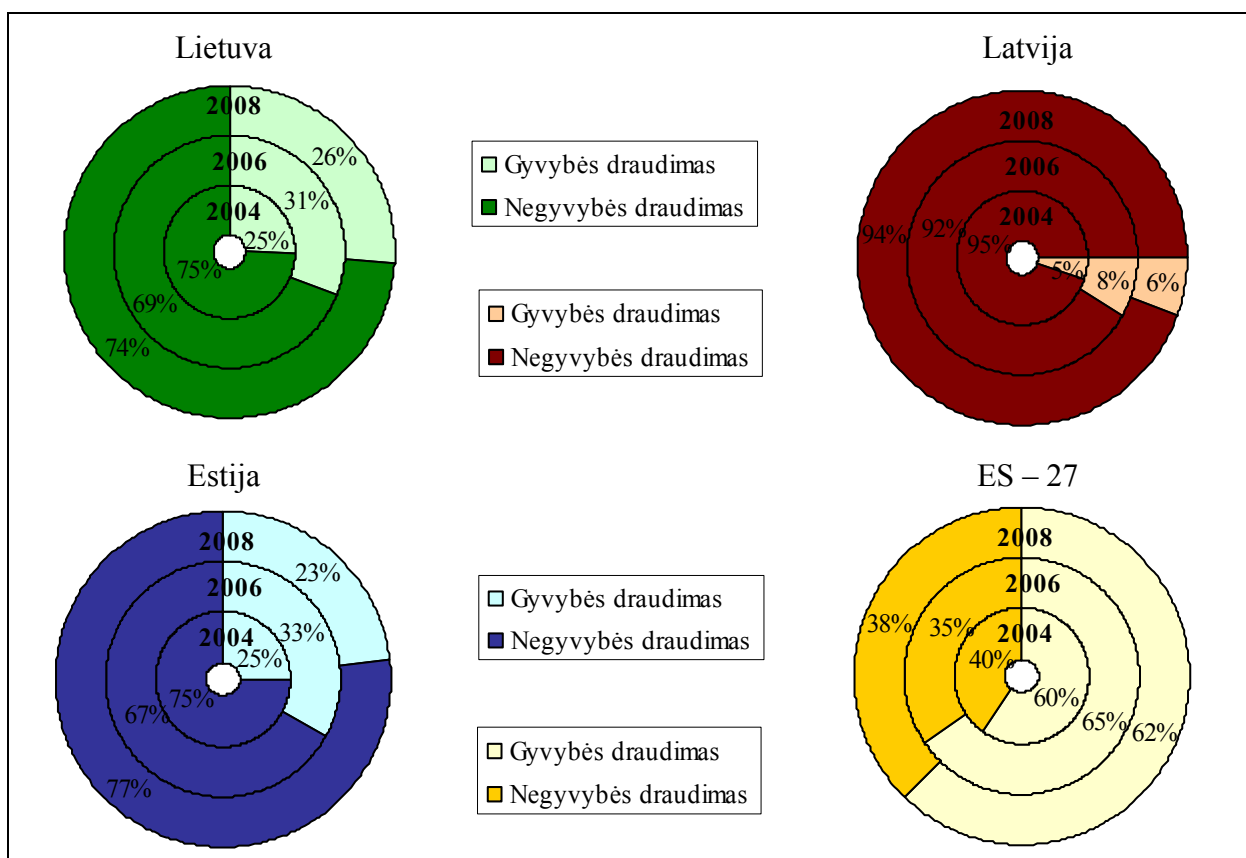
⁹⁹ World Insurance in 2008. Sigma No3/2009. Swiss Re. p. 10.

Lietuvoje, čia draudimo išmokos sudarė 35% draudimo įmokų. Tačiau 2008m. situacija itin pasikeitė: mažėjant draudimo įmokų apimčiai, ypatingai išaugo draudimo išmokos, todėl 2008m. išmokėjimų rodiklis buvo itin aukštas visose šalyse. Draudimo išmokų dydis siekė kiek daugiau nei 50% visų pasirašytų įmokų Lietuvoje, 55% Latvijoje ir beveik 64% Estijoje.

Tolimesnę analizę tikslinga plėtoti atskirai gilinantis į gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektorių kitimo tendencijas – ši analizė leis nustatyti pagrindinius faktorius, lėmusius itin sparčią draudimo rinkų plėtrą ir vėlesnius pasikeitimus, kartu palyginti Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektorių raidos ypatumus. Tačiau prieš tai tikslinga detaliau panagrinėti draudimo rinkų struktūrą – siekiant nusakyti gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektorių užimamas pozicijas šalių draudimo rinkose.

2.2.2. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo tendencijos Baltijos šalyse

Prieš apžvelgdama gyvybės ir ne gyvybės draudimo plėtimosi tendencijas, visų pirma palyginsiu draudimo sektorių struktūrą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Draudimo sektoriaus struktūra – gyvybės ir ne gyvybės draudimo dalis visoje šalies draudimo rinkoje – svarbus draudimo sistemos rodiklis, kuris atspindi draudimo rinkos išsivystymo lygį. Analizuojamų valstybių draudimo sektorių struktūra pagal pasirašytas gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmokų dalis pateikiama 10 pav.

Sudaryta remiantis šaltiniais: Draudimas Lietuvoje 2008. p. 69; Information on the Insurance Market 2006; Information on the Insurance Market 2008 (Latvijos FKTK); Sigma No 5/2006. Swiss Re. p. 29, 32, 34; Sigma No 3/2008. Statistical appendix. Swiss Re. p.5, 7, 9; Sigma No 3/2009. Swiss Re. p. 35, 38, 40.

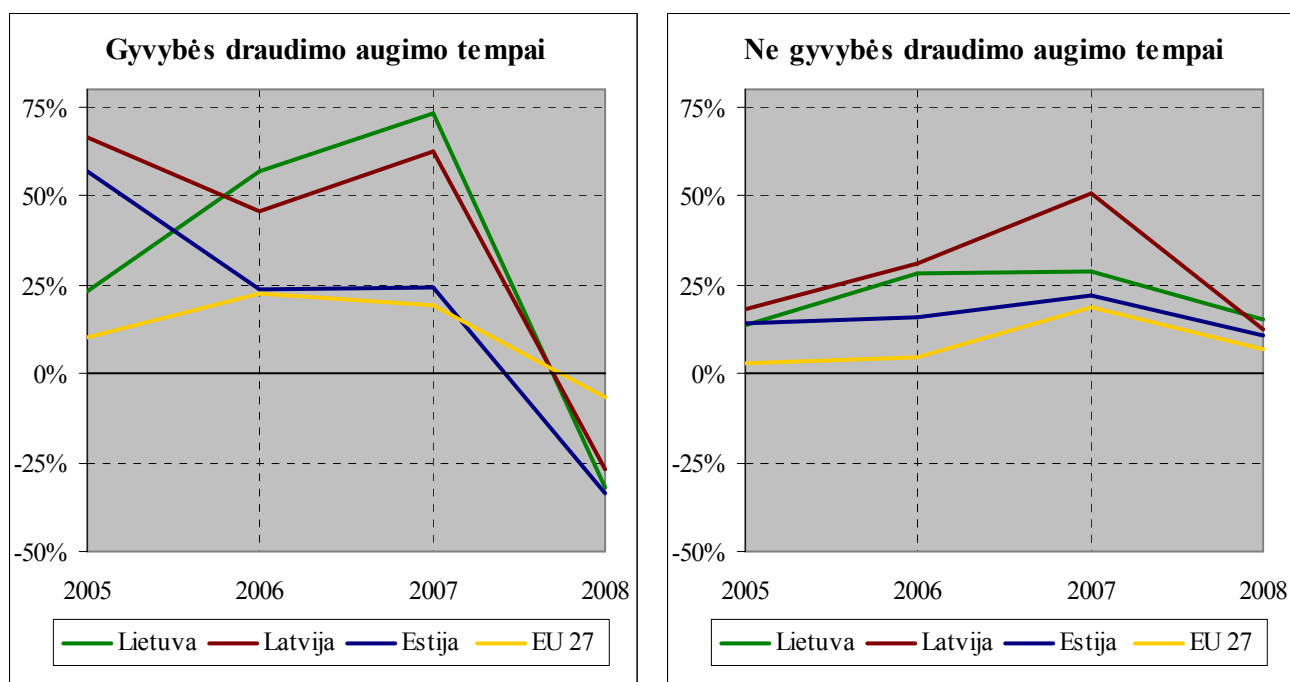
10 pav. Baltijos šalių draudimo sektorių struktūra 2004, 2006 ir 2008 m.

Pav. 10 pateiktos diagramos atspindi, kad Baltijos šalių draudimo rinkose, skirtingai nei labiau pažengusiose ES šalyse, vyrauja ne gyvybės draudimas. Ir nors, iki ekonomikos nuosmukio, buvo stebimas gyvybės sektoriaus dalies didėjimas, reiškiantis, kad gyventojai ne tik draudėsi nuo galimų rizikų, bet ir daugiau lėšų skyrė kaupimui, 2008m. daugiausiai dėl investicinio gyvybės draudimo patrauklumo smukimo, gyvybės draudimo dalis visumoje pakito mažėjančia linkme.

Atliekant Baltijos šalių draudimo rinkų struktūros palyginimą matyti, kad visgi stebėtinai žemas yra Latvijos gyvybės draudimo sektoriaus dydis šalies draudimo rinkoje. Toks akibrokštas grindžiamas gyvybės draudimo įmonių organizacinės veiklos, įstatyminės bazės, gyventojų polinkių, kultūriniais, ir ekonominių sąlygų skirtingumu. Tuo tarpu Estijos ir Lietuvos draudimo rinkų struktūra yra panaši. Abiejų šalių gyvybės draudimo užimamos pozicijos bendroje draudimo rinkoje nuosaikiai didėjo ir palaipsniui artėjo prie išsivysčiusių šalių standarto – 2006m. Estijoje ir Lietuvoje gyvybės draudimas užėmė jau $\frac{1}{3}$ dalį visos draudimo rinkos, tačiau, nors tuo metu plėtros perspektyvos atrodė itin palankios, neilgai trukus ekonominio nuosmukio akivaizdoje, gyvybės draudimo paklausa rinkoje krito daug labiau nei ne gyvybės draudimo, tai įtakojo ir draudimo rinkos struktūrinius pokyčius – 2008m. Lietuvoje ir Estijoje gyvybės draudimui skirtos įmokos sudarė tik $\frac{1}{4}$ visų draudimo įmokų.

Atsižvelgiant į tai, kad gyvybės draudimo paklausa mažėjo ne tik analizuojamose šalyse, bet ir ES mastu, galima daryti prielaidą, kad, išgyvenus ekonominį nuosmukį, ilguoju laikotarpiu gyvybės draudimas turėtų plėstis daug greičiau ir įgyti vis didesnę svarbą kiekvienos šalies draudimo rinkoje.

Toliau dera įsigilinti į tai kaip kito ir kokios tendencijos vyravo Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkose. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo augimo tempai pateikiami 11 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2008. p. 69; Information on the Insurance Market 2006; 2008 (Latvijos FKTK); Sigma No 5/2006. p. 29, 32, 34; Sigma No 3/2008. Statistical appendix. p.5, 7, 9; Sigma No 3/2009. p. 35, 38, 40.

11 pav. Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmokų augimo tempai 2005 – 2008m.

Kaip atspindi 11 pav. analizuojamu laikotarpiu iki pat 2008 metų visose Baltijos šalyse buvo fiksuojami ypatingai aukšti tiek gyvybės, tiek ne gyvybės draudimo rinkų augimo tempai.

Ypač išskirtiniais augimo tempais pasižymėjo gyvybės draudimo sektorius. Per trejus metus (nuo 2004 iki 2007m.) Estijos gyvybės draudimo sektorius išsiplėtė daugiau nei du kartus, Lietuvos daugiau nei tris, tuo tarpu Latvijos net keturis kartus. Tiek Lietuvos, tiek ir Latvijos gyvybės draudimo augimo tempai buvo žymiai aukštesni, palyginti su ES vidurkiu, tuo tarpu Estijos gyvybės draudimo įmokų augimas 2006 – 2007m. tapo nuosaikesnis ir stabilizavosi ties vidutiniais ES augimo tempais. Tokių spartų Baltijos šalių gyvybės draudimo sektorių plėtimąsi lėmė tuo metu augusi ir stiprėjusi šalių ekonomika, didėjantis žmonių pasitikėjimas finansinėmis institucijoms, augančios gyventojų pajamos, kylantis pragyvenimo lygis, todėl didėjo ir susidomėjimas gyvybės draudimo paslaugomis. Tačiau dėl lėtėjančios ekonomikos, sudėtingos situacijos finansų rinkose ir nepasiteisusių draudėjų lūkesčių uždirbti iš investicinių produktų, situacija gyvybės draudimo rinkose 2008m. stipriai pasikeitė – augimą Baltijos šalių ir ES gyvybės draudimo rinkose pakeitė smukimas.

Kiekvienos iš Baltijos šalių gyvybės draudimo rinka susitraukė panašiu mastu. Labiausiai gyvybės draudimas smuko Estijoje (33%) ir Lietuvoje (32%), mažiausiai Latvijoje (27%) , tuo tarpu ES šalyse gyvybės draudimo rinkos smukimas taip pat buvo žymus, tačiau ne toks skausmingas, kaip Baltijos valstybėse, vidutiniškai gyvybės draudimo rinka ES šalyse susitraukė 7%.

Tolimesnė gyvybės draudimo sektoriaus raida daugumoje ES šalių, ypač vakarų, atsižvelgiant į jų ekonominę situaciją, yra žymiai mažiau komplikauta nei Baltijos valstybių, čia, anot Swiss Re, aplinka gyvybės draudikams išliks sudėtinga artimiausiu laikotarpiu, tačiau vidutiniu laiko periodu, kai atsigaus tikroji ekonomika ir kapitalo rinka gyvybės draudikų padėtis pagerės. Stabilizavusis aplinkai gyvybės draudimo įmokos vėl augs greičiau nei BVP.¹⁰⁰

Tuo tarpu Baltijos šalių gyvybės draudimo rinkų perspektyvos yra pilnos neapibrėžtumo. Depresija akcijų rinkoje ir pabrangęs skolinimasis dar labiau apribos gyvybės draudimo augimą, tad bendras regiono augimas tikėtina kris iki žemumų prieš atsigaunant po 2010 tujų ar dar vėlesnių metų, kai vyraus finansinis tikrumas ir stabilizuosis šalių ekonomikos.

Prisimenant nerašytą ekonomistų taisyklę – kur didžiausias augimas, ten didžiausias nuosmukis, ir atsižvelgiant į šalių ekonomines prognozes – reali tampa prielaida, kad didžiausias gyvybės draudimo rinkų apimties mažėjimas Baltijos šalyse, ypač Lietuvoje ir Latvijoje, dar ateityje.

Tačiau kiek kitokios tendencijos vyrauja Baltijos valstybių ne gyvybės draudimo rinkose. Kaip jau minėjau, ne gyvybės draudimo sektoriaus augimo tempai taip pat buvo pakankamai aukšti (žr. 11 pav.), tačiau šios rinkos kitimas pasižymėjo nuosaikesne plėtimosi apimtimi ir pastovesniais augimo tempais, o svarbiausia – ne gyvybės draudimo rinka vis dar išlaikė augimą ir 2008 metais, kai gyvybės draudimo rinkoje buvo fiksuojamas reikšmingas nuosmukis.

¹⁰⁰ World Insurance in 2008. Sigma No3/2009. Swiss Re. p. 19.

Ne gyvybės draudimo rinkos augimas analizuojamu laikotarpiu buvo stebimas visose be išimties Baltijos valstybėse. Nuo 2004m. iki 2008m. pabaigos Estijos ne gyvybės draudimo rinka išsiplėtė 1,8 karto, Lietuvos kiek daugiau nei du kartus, tuo tarpu Latvijos dvigubai daugiau nei vidutiniškai ES šalyse – net 2,6 karto. Tad aukščiausi tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo augimo tempai buvo Latvijos draudimo rinkoje. Vien per 2007m. ne gyvybės draudimo rinka šioje šalyje padidėjo daugiau nei 50%, tuo tarpu Estijoje ir Lietuvoje augimo tempas buvo beveik dvigubai mažesnis, atitinkamai 22% ir 29%. Tačiau ekonomikos suletėjimas ir nuosmukio grėsmė pristabdė ne gyvybės draudimo rinkų augimo tempus. Ir, nors 2008m. Baltijos šalyse augimo tempai išliko kiek aukštesni už ES vidurkį, Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo rinkose ne gyvybės draudimas įmokos augo 10 – 15%, visgi kalbant apie ateitį, dingsta optimistinis požiūris.

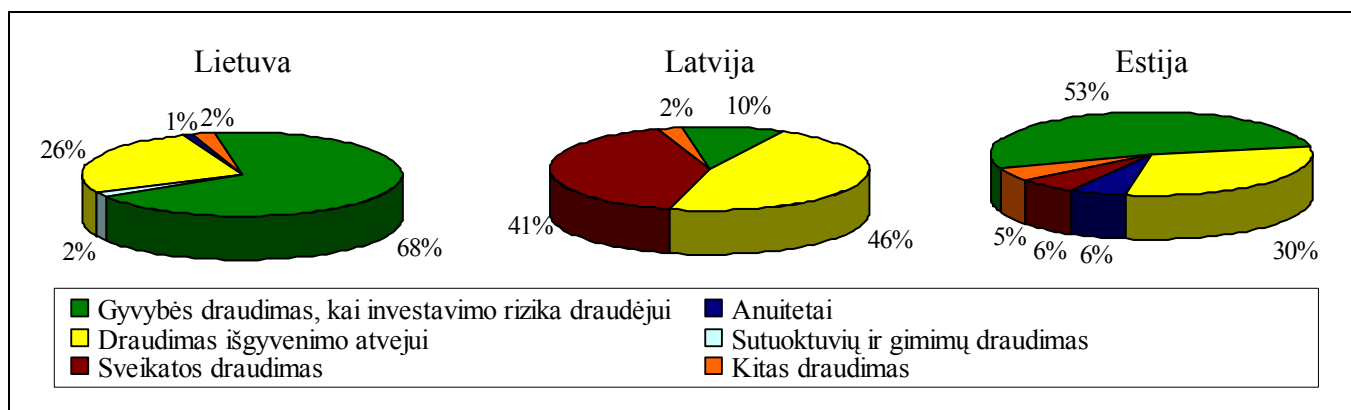
Ekonomikos nuosmukio įtaka bus ypač akivaizdi 2009m. antros pusės – 2010 metų pradžios ne gyvybės draudimo raidos tendencijose. Tikėtina stipriai susilpnės ne gyvybės draudimo prekių, ypač tokių, kurios stipriai susijusios su verslo ciklais, paklausa, o kitų prekių paklausos augimo potencialas taip pat bus pakankami ribotas, kad sugebėtų atsvertų šių prekių kritimo įtaką bendrame rezultate, todėl išnyks ne gyvybės draudimo sektoriaus plėtimosi požymiai, be to rinka gali pereiti ir į nuosmukio periodą. Visgi ne gyvybės draudimo rinkos atsigavimas, tariant, kad bus recesijos laikotarpis, tiek Baltijos šalių, tiek ir ES šalių mastu, yra lengviau pasiekiamas ir reikalaujantis mažiau įdirbio nei gyvybės draudimo rinkos, todėl nuosaikus ne gyvybės draudimo įmokų augimas teoriškai turėtų grįžti su pirmaisiais ekonomikos atsigavimo ir stabilumo požymiais.

Atsižvelgiant į tai, kad ne visi tiek gyvybės, tiek ne gyvybės draudimo rinkos produktai yra vienodai jautrus ekonominei situacijai šalyje ir siekiant detaliau išsiaiškinti tolimesnes tikėtinas Baltijos šalių draudimo sektorių raidos perspektyvas, dera detaliau paanalizuoti šių valstybių gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkų portfelių struktūrą – apie tai plačiau sekančioje darbo dalyje.

2.2.3. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo portfelių lyginamoji analizė Baltijos šalyse

Gyvybės ir ne gyvybės draudimo portfelių struktūros analizė naudinga tuo, kad leidžia tikslingiau nusakyti rinkos elgsenos kryptį, nes šalies, kurios gyvybės ar ne gyvybės draudimo rinkos struktūroje didesnę dalį sudaro labiau ekonominei raidai jautrus produktai, bendra draudimo rinka, tikėtina kris labiau, nei šalių, kuriose šis produktas yra mažiau populiarus. Ši prielaida lemia gyvybės ir ne gyvybės draudimo portfelių struktūros analizės būtinumą, nes gauti analizės rezultatai, tampa reikšmingi siekiant numatyti atskirų draudimo sektorių, o kartu ir visos draudimo rinkos kitimo perspektyvas.

Kadangi šalių draudimo rinkų traukimaši lėmė gyvybės draudimo nuosmukis, analizę tikslinga pradėti būtent nuo šios rinkos. Kiekvienos iš Baltijos šalių gyvybės draudimo sektoriaus portfelio struktūra išskaidyta pagal įmokų dydį pateikiama 12 pav.

Sudaryta remiantis šaltiniais: Draudimas Lietuvoje 2008. p. 70; Information on the Insurance Market 2008 (Latvijos FKTK); Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 54 (Estijos FI).

12 pav. Baltijos šalių gyvybės draudimo portfelių struktūra 2008m. pagal draudimo įmokas

Kaip atspindi diagramos pateiktos 12 pav. 2008m. Lietuvos ir Estijos gyvybės draudimo rinkose vyraujantis produktas buvo – gyvybės draudimas, kai investavimo rizika tenka draudėjui (investicinis gyvybės draudimas), Latvijoje tuo tarpu didžioji dalis įmokų buvo surenkama iš tradicinio gyvybės draudimo atšakų, nors draudimas išgyvenimo atvejui tiek Lietuvoje, tiek ir Estijoje taip pat užima reikšmingas pozicijas šių šalių gyvybės draudimo rinkose sudarydamos $\frac{1}{4}$ dalį visų surenkamų įmokų. Latvijoje stebėtinai didelę dalį rinkos užima sveikatos draudimas, Estijoje šiam draudimui skiriama žymiai mažiau dėmesio, tuo tarpu Lietuvoje sveikatos draudimas nėra labai populiarus draudimo sritis, dėl neaiškumo, kur baigiasi valstybinė sveikatos apsauga ir prasideda mokamos paslaugos.¹⁰¹ Toliau detaliau paanalizuosiu, kokie buvo struktūriniai gyvybės draudimo rinkų pasikeitimai Baltijos šalyse per pastaruosius metus ir kurių gyvybės draudimo produktų paklausos kitimas lėmė didžiausius pokyčius ir labiausiai įtakojo viso sektoriaus rezultatų pasikeitimus.

Kaip jau minėjau, Lietuvos gyvybės draudimo rinkoje didžioji dalis (68%) gaunamų draudimo įmokų skiriama investiciniam gyvybės draudimui. Pataruoju laikotarpiu investicinio gyvybės draudimo apimtys didėjo ypatingu tempu, vien per 2007m. šios srities draudimo įmokos padidėjo daugiau nei du kartus ir sudarė 78% visų gyvybės draudimo įmokų. Tačiau per metus, dėl tebesitęsiančio nuosmukio finansų rinkose, krintant vertybinių popierių kainoms ir tuo pačiu prastėjant investicinių produktų rezultatams, gerokai sumažėjo šių produktų patrauklumas, todėl investicinis draudimui skirtų įmokų apimtis sumažėjo net 40% ir ženkliai įtakojo bendrą šalies gyvybės draudimo sektoriaus mažėjimą. Tebesitęsiant nuosmukiui finansų rinkose ir prastėjant šalies ekonomikos padėčiai vartotojai vis mažiau ryžtasi papildomoms investicijoms – tai ir toliau turės neigiamos įtakos investicinio gyvybės draudimo plėtrai.¹⁰² Atsižvelgiant į tai, kad investicinio draudimo įmokų apimtis visumoje vis dar

¹⁰¹ Draudimas Lietuvoje 2007. Draudimo priežiūros komisija. p. 37.

¹⁰² Draudimas Lietuvoje 2008. Draudimo priežiūros komisija. p. 24.

išlieka itin didelė, jų mažėjimas stipriai įtakos gyvybės draudimo rinkos rezultatus. Ir nors itin prasti buvo investicinio gyvybės draudimo rezultatai, kitų gyvybės draudimo produktų apimtys mažėjo nežymiai, tik apie 1,3%. Buvo stebimas visų tradicinio draudimo produktų, išskyrus draudimo mirties atveju, nežymus mažėjimas. Kalbant apie draudimą mirties atveju – vyrauja tokio draudimo augimo tendencija, 2008m. draudimas mirties atvejui didėjo net 21%, tačiau sektoriaus visumoje ši draudimo sritis tesudaro 2%, todėl padidėjimas menkai pagerino bendrus gyvybės draudimo rinkos rezultatus.

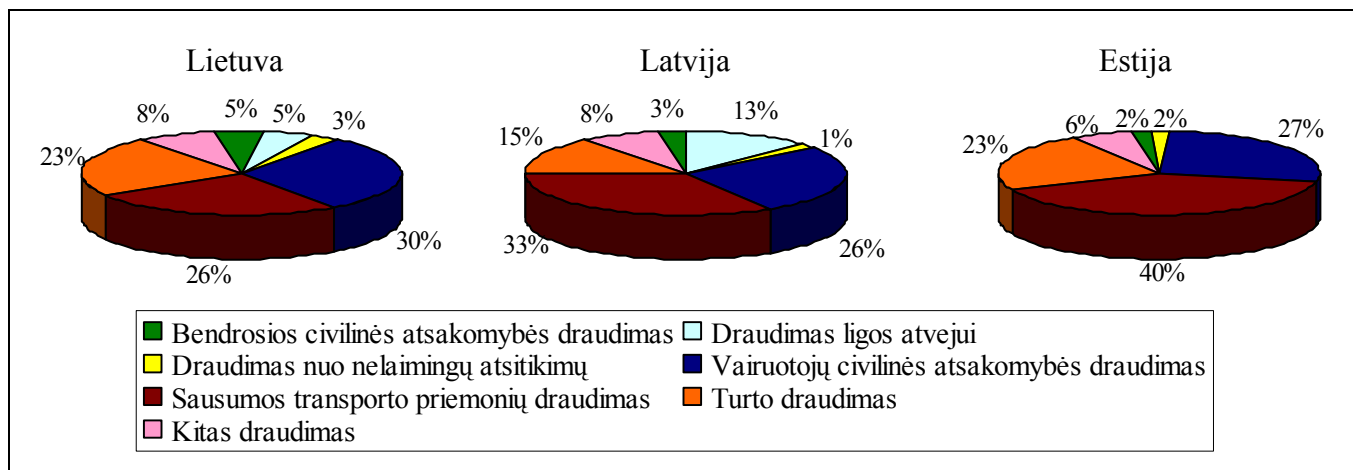
Estijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, didžiąją dalį (53%) gyvybės draudimo rinkos įmokų sudaro draudimas, kai investavimo rizika tenka draudėjui. Visgi dar 2007m. investicinis gyvybės draudimas sudarė net 70% visų gyvybės draudimo rinkoje gaunamų įmokų. Per metus, dėl globalaus finansų rinkos nuosmukio ir potencialių vartotojų neužtikrintumo susijusio su Estijos ekonomikos ateities sąlygomis, investicinio gyvybės draudimo įmokos sumažėjo net 47,6%.¹⁰³ Tačiau Estijoje, skirtingai nei Lietuvoje, bendros tradicinio gyvybės draudimo apimtys kito priešinga linkme. Šioje šalyje tradicinės gyvybės draudimo sritys rodė pakankamai aukštus augimo tempus siekiančius beveik 15,2%, todėl tradicinio gyvybės draudimo augimas dalinai atsvėrė investicinio draudimo mažėjimo neigiamą įtaką ir pagerino bendrą Estijos gyvybės draudimo rinkos rezultata.

Latvijoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, taip pat stipriai krito investicinio draudimo apimtys. Kai 2007m. investicinio draudimo įmokos visame gyvybės draudimo sektoriuje sudarė 41%, 2008m. pabaigoje jų dalis tebuvo lygi 10% visų gyvybės draudimo įmokų. Tačiau krentant investicinio gyvybės draudimo apimtims, Latvijoje stipriai išaugo sveikatos draudimo paklausa. Šiai draudimo sričiai skirtų įmokų dydis per metus padidėjo beveik 36,5%, todėl teigiami pokyčiai sveikatos draudimo srityje sušvelnino investicinio draudimo paklausos kritimo įtaką gyvybės draudimo rinkoje.

Visų Baltijos šalių gyvybės draudimo rinkos susidūrė su pasauline tendencija – investicinio gyvybės draudimo paklausos mažėjimu, kuris tapo pagrindine priežastimi lėmusia gyvybės draudimo rinkų susitraukimą. Remiantis kitų gyvybės draudimo produktų paklausos kitimo tendencijomis, galima manyti, kad ir toliau gyvybės draudimo rinkose jausis neigiama investicinio gyvybės draudimo mažėjimo įtaka, ypatingai Lietuvoje ir Estijoje, kur investicinis gyvybės draudimas užima svarbias pozicijas gyvybės draudimo rinkoje. Tuo tarpu Latvijoje ši įtaka turėtų būti kiek mažiau juntama, nes šios šalies gyvybės draudimo sektoriuje investicinis draudimas sudaro mažumą, tačiau įtakos nustatymą komplikuoja faktas, kad gyvybės draudimo sektorius šalies draudimo rinkoje, palyginti tiek su kitomis Baltijos, tiek su ES šalimis yra itin mažas. Minėtina, kad mažėjant investicinio gyvybės draudimo apimčiai, tradicinių gyvybės draudimo produktų paklausa neturėtų stipriai kisti, Estijoje, tuo tarpu tikimasi, kad šių produktų paklausa ne tik nepereis į nuosmukį, bet išlaikys stabilų augimą.

¹⁰³ Estonian Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 54.

Tačiau šalies draudimo rinkos raidą lemia ne tik gyvybės draudimo situacija. Prisimenant, kad Baltijos šalių draudimo rinkoje dominuoja ne gyvybės draudimo sektorius, struktūrinę draudimo rinkos analizę yra tikslinga tęsti analizuojant ne gyvybės draudimo produktų paklausos kitimo tendencijas. Baltijos šalių ne gyvybės draudimo portfelio struktūra išskaidyta pagal įmokų dydį pateikiama 13 pav.

Sudaryta remiantis šaltiniais: Draudimas Lietuvoje 2008. p. 70; Information on the Insurance Market 2008 (Latvijos FKTK); Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 56 (Estijos FI).

13 pav. Baltijos šalių ne gyvybės draudimo portfelių struktūra 2008m. pagal draudimo įmokas

Kaip atspindi 13 pav. Baltijos šalių ne gyvybės draudimo rinkų struktūra žymiai panašesnė nei gyvybės draudimo. Skirtingu reikšmingumu, tačiau šalių ne gyvybės draudimo rinkose dominuoja trys pagrindinės draudimo sritys: transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimas, sausumos transporto priemonių draudimas ir turto draudimas. Išvardintos draudimo sritys atitinkamai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje sudarė 79%, 74% ir 90% visų ne gyvybės draudimo įmokų.

Analizuojant Lietuvos ne gyvybės draudimo rinkos struktūrinius pokyčius matyti, kad trijų didžiausių sričių koncentracija bendru ne gyvybės draudimo įmokų mastu šiek tiek sumažėjo: nuo 82% 2007m. iki 79% 2008m. Kalbant apie populiariausius Lietuvos ne gyvybės draudimo rinkos produktus, būtina paminėti, kad visų jų, išskyrus sausumos transporto priemonių draudimą, įmokos didėjo. Didžiausias paklausos augimas fiksuojamas turto draudimo srityje, šio draudimo įmokos per metus išaugo daugiau nei dvigubai, o reikšmingumas bendrame portfelyje padidėjo 6%, tad turto draudimo įmokos 2008m. sudarė 23% visų ne gyvybės draudimo įmokų. Taip pat draudimo įmokų atžvilgiu beveik 1,5 karto padidėjo ir sveikatos draudimo įmokos, nors sudarytų sutarčių skirtų šio srities draudimui skaičius ir sumažėjo. Nepaisant didėjančių įmokų, sveikatos draudimas nėra itin reikšminga sritis Lietuvos ne gyvybės draudimo rinkoje. Tuo tarpu sausumos ir transporto priemonių draudimo įmokos pakeitė augimo kryptį. Iki pat 2008m. šios rūšies draudimo įmokos rodė vis didėjančius augimo tempus, per 2007m. įmokos padidėjo 40%, tuo tarpu 2008m. situacija stipriai pasikeitė – buvo užfiksuotas 6% sumažėjimas. Atsižvelgiant į tai, kad šios srities draudimas sudaro 26% visos ne

gyvybės draudimo rinkos, tai yra perspėjimo signalas, nes nykstant naujai perkamų ir lizinguojamų automobilių paklausai, galimai dar labiau trauksis ir ši ne gyvybės draudimo rinkos sritis.

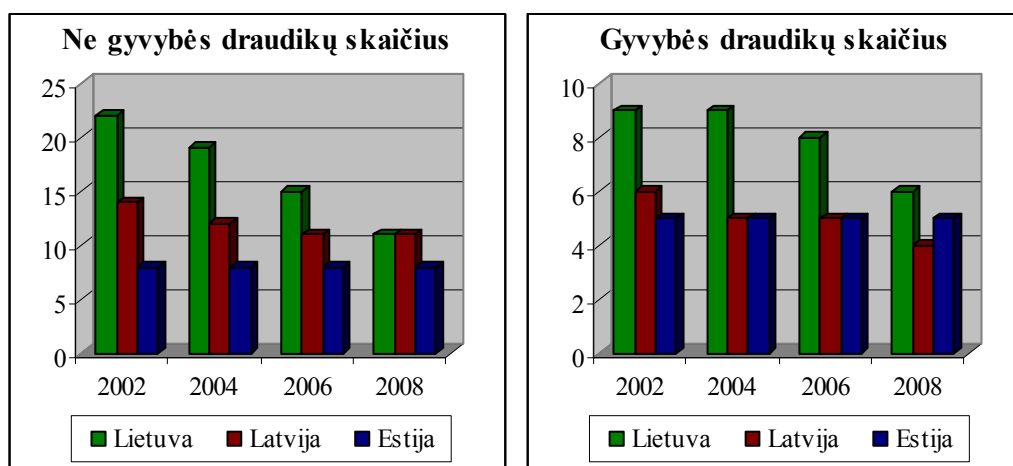
Panašiai vystėsi Estijos ir Latvijos ne gyvybės draudimo rinkos. Čia didžiausi neigiami pokyčiai taip pat vyko sausumos transporto priemonių draudime, dėl krintančios transporto priemonių paklausos mažėjo ir šios sritys draudimo įmokos. Estijoje teigiamus pokyčius rodė nelaimingų atsitikimų ir kelionių draudimas, kurių augimo tempai buvo kiek aukštesni už kitų ne gyvybės draudimo produktų augimą, Latvijoje išsiskyrė kiek žymesni turto draudimo ir sveikatos draudimo augimo tempai. Tačiau nepaisant kiek sumažėjusios sausumos transporto priemonių draudimo apimties visų Baltijos šalių ne gyvybės draudimo rinkos 2008m. išlaikė teigiamus augimo tempus.

Kalbant apie ateities ne gyvybės draudimo tendencijas, rizikingiausios išlieka jautriausios verslo ciklams draudimo sritys. Analizuojamų šalių atvejų tai transporto priemonių draudimas ir vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas: esant sąstingiai automobilių rinkoje, mažėjant gyventojų pajamoms atsiranda ir šių įmokų mažėjimo tikimybė. Atsižvelgiant į tai, kokia bus šių įmokų dinamika ateityje, panašiai turėtų kisti ir visas ne gyvybės draudimo sektorius. Stipriai krentant su transportu susijusių draudimo produktų paklausai, kitų produktų paklausos augimo potencialas bus pakankami ribotas, kad atsvertų neigiamą įtaką bendrame rezultate, tačiau be abejojimo yra teorinių galimybių, kad ekonomikos recesijos periodu Baltijos šalių ne gyvybės draudimo rinkos sugebės išbalansuoti teigiamu rezultatu.

Apibendrinant, tikėtina ir toliau trauksis Baltijos šalių draudimo rinkos. Depresija akcijų rinkoje ir pabrangęs skolinimasis dar labiau apribos gyvybės draudimo augimą, todėl prognozuojama ir toliau mažės draudimo įmokų apimtis – daugiausiai dėl investicinio gyvybės draudimo paklausos kritimo, ši įtaka ypatingai bus jaučiama Lietuvoje ir Estijoje, kur investicinis gyvybės draudimas užima svarbias pozicijas gyvybės draudimo rinkoje. Taip pat atsiranda ir ne gyvybės draudimo sektorių nuosmukio galimybė – tikėtina stipriai susilpnės ne gyvybės draudimo prekių, ypač tokių, kurios stipriai susijusios su verslo ciklais paklausa. Bendras draudimo augimas tikėtina kris iki žemumų prieš atsigaunant po 2010 – tųjų ar vėlesnių metų, kai vyraus finansinis tikrumas ir stabilizuosis šalių ekonomikos.

2.2.4. Baltijos šalių draudimo rinkų dalyviai: konkurencija ir koncentracija

Analizuojant ir lyginant skirtingų šalių draudimo sistemų raidą ir siekiant išvelgti jų vystymosi perspektyvas, svarbu įvertinti konkurencijos stiprumą tarp draudimo rinkos dalyvių, kuris įtakoja ir visos sistemos veikimo efektyvumą. Žvelgiant iš vartotojo pozicijų – kuo didesnė konkurencija rinkoje tuo prieinamesni, kainos atžvilgiu, toje rinkoje siūlomi produktai. Konkurencijos vertinimui pasitelksiu du pagrindinius rodiklius: draudikų skaičiaus kitimo kryptis ir jų koncentracijos rinkoje koeficientus. Analizę dera pradėti nuo Baltijos šalyse veikiančių gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmonių skaičiaus kitimo tendencijų įvertinimo. Ši informacija pateikiama 14 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2002. p. 11; 2004. p. 10; 2006 p. 10; 2008. p. 22, 34 (DPK); Insurance Market in Figures, 2002–2006. p. 5; Insurance Market in 2008 (Latvijos FKTK); Insurance Yearbook 2004. p. 11; Financial Supervision Authority Annual Report 2006. p. 43; Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 54 (Estijos FI).

14 pav. Kiekvienoje Baltijos šalyje registruotų draudikų skaičiaus kitimas 2002 – 2008m.

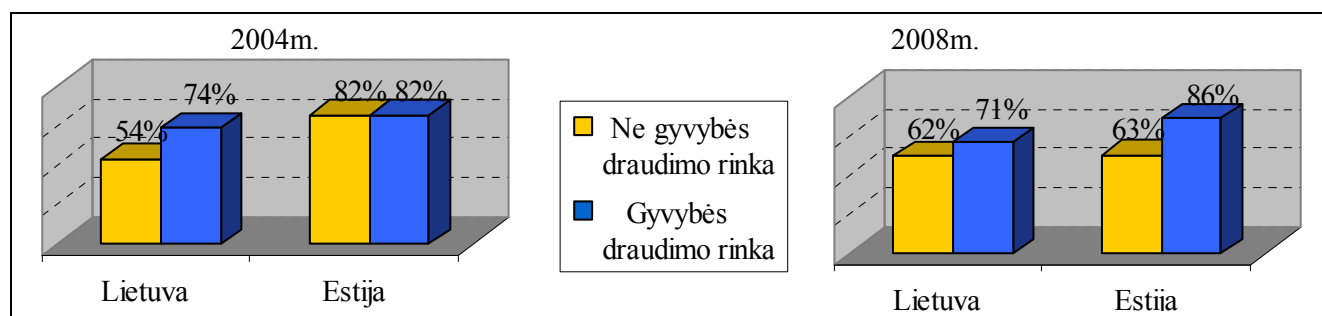
Iš 14 pav. matyti, kad Baltijos šalyse, taip pat kaip ir visose ES šalyse vyrauja draudikų skaičiaus mažėjimo tendencija. Labiausiai iš analizuojamų valstybių draudimo rinkos dalyvių skaičius kito Lietuvoje. Čia ne gyvybės draudikų skaičius nuo 2002 metų sumažėjo dvigubai, gyvybės draudikų skaičius pakito $\frac{1}{3}$ dalimi. Mažėjantis draudikų skaičius rodė didėjančią konkurenciją ir rinkos dalyvių kovą dėl užimamos rinkos dalies. Mažėjant rinkos dalyvių skaičiui keitėsi ir tendencijos draudimo rinkoje – stabiliai augusios Lietuvos draudimo rinkos apimtys viliojo užsienio draudikus, todėl daugėjo ES valstybių narių draudimo įmonių filialų veikiančių tiek šalies gyvybės, tiek ne gyvybės draudimo rinkose. Kaip teigia Lietuvos DPK, konkurencija ir toliau turėtų išlikti stipri visose draudimo rinkose, tačiau keisis jos forma. Didžiausias veiksnys konkurencijos formos pasikeitimui – augantis gyventojų reiklumas draudimo paslaugų kokybei. Vis didesnei visuomenės daliai tampa įprasta pasinaudoti draudimo paslauga, siekiant apsisaugoti nuo galimos rizikos, tačiau kartu norima, kad dėl neplanuotų įvykių patirti nuostoliai būtų tinkamai atlyginti ir nenukentėtų gyvenimo kokybė. Todėl iki šiol plačiausiai naudotą konkurencijos formą – draudimo paslaugų kainų mažinimą, keis į tikslingesnę vartotojų poreikių tenkinimą orientuotą konkurenciją.¹⁰⁴ Tuo pačiu dėl susiklosčiusios situacijos šalyje konkurencija rinkoje tampa dar labiau įtempta negu bet kada anksčiau. Dėl mažėjančios draudimo paklausos galimai ne visi draudikai sugebės išlaikyti rinkos dalį ir išgyventi ekonominio nuosmukio laikotarpį. Grįžtant prie Baltijos šalyse veikiančių draudikų skaičiaus kitimo dinamikos – būtina paminėti, kad bene labiausiai pastovus draudikų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu buvo stebimas Estijoje draudimo rinkose. Ir nors pasitaikė įmonių perorganizavimų, susijungimų ir likvidavimo atvejų, atsiradus naujiems dalyviams šis skaičius išliko daugmaž pastovus, rinkoje veikė 8 ne gyvybės ir 5 gyvybės draudimo įmonės. Tačiau, negalima teigti, kad Estijos draudimo rinkoms nebuvo būdinga draudikų skaičiaus mažėjimo tendencija, palyginimui šioje šalyje prieš 10 metų veikė 23 draudimo įmonės, iš jų 14 ne gyvybės ir 9 gyvybės draudimo sektoriuje.

¹⁰⁴ Draudimas Lietuvoje 2007. Draudimo priežiūros komisija. p. 36.

Apibendrinant, galima teigti, kad Baltijos šalims būdinga vieninga tendencija: mažėjant vietinių draudikų skaičiui, didėja ES valstybių draudimo įmonių užsienio filialų veikiančių šalių draudimo rinkose. 2008m. pabaigos duomenimis greta šalyje registruotų draudikų, taip pat veikė trylika kitų užsienio valstybių draudimo įmonių filialų Lietuvoje, penki Latvijoje ir dvylika Estijoje. Ateityje numatomas ir tolesnis ES draudimo įmonių filialų skaičiaus didėjimas, dėl to, kad šalyse registruotos draudimo įmonės ieško efektyvesnių veiklos būdų¹⁰⁵ ir dėl kitų ES valstybių narių draudimo įmonių plėtimosi į kitų šalių, tame tarpe Lietuvos, Latvijos ar Estijos draudimo rinkas.

Kitas su draudimo rinkos dalyviais susijęs ir konkrečios šalies draudimo rinkoje susiklosčiusią situaciją apibūdinantis rodiklis, leidžiantis spręsti apie konkurencijos įtemptumą rinkoje – vidutinis vienai draudimo įmonei tenkantis potencialių vartotojų skaičius. Šis rodiklis gaunamas įvertinant valstybės gyventojų ir draudimo įmonių skaičių. Pagal šį rodiklį vienai šalyje registruotai statistinei draudimo įmonei tenka vidutiniškai 200 tūkst. potencialių vartotojų Lietuvoje, Latvijoje 150 tūkst., Estijoje 100 tūkst., o ES šalių mastu 103 tūkst. potencialių vartotojų. Sprendžiant pagal šio rodiklio dydį Baltijos šalyse stipriausia konkurencija tarp draudimo įmonių turėtų būti Estijoje, mažiausia Lietuvoje. Tačiau galimų vartotojų skaičiaus draudimo įmonei nurodančio rodiklio reikšmingumas yra ganėtinai menkas, kadangi įmonės turi skirtingus konkurencinius pranašumus, veikia nevienodu efektyvumu, todėl užima skirtingas rinkos dalis. Todėl reali tampa galimybė, kad didesnę potencialių vartotojų skaičių tenkančio vienai draudimo įmonei turinčios valstybės draudimo rinkoje, konkurencija gali būti daug labiau arši, nei mažesnę rodiklio dydį turinčioje šalyje. Atsižvelgiant į tai, apsiribosiu minimalia šio rodiklio dydžio palyginamąja analize ir nenagrinėsiu potencialių vartotojų skaičiaus tenkančio atskirai gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmonėms, teigdama, kad platesnė šio rodiklio analizė ir jo dydžio interpretacija yra nereikšminga, o be to gali būti klaidinanti.

Kaip jau minėjau, mažėjantis Baltijos šalyse veikiančių gyvybės ir ne gyvybės draudikų skaičius lemia prielaidą, kad koncentracija šalių draudimo rinkose yra pakankamai didelė, todėl dalyviai, norėdami išlikti konkurencinėje kovoje, priversti aršiai varžytis su draudimo rinkos lyderiais dėl rinkos dalies. Koncentracijos rodiklis gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkose yra pateikiamas 15 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2004. p. 12; Draudimas Lietuvoje 2008. p. 25, 34; Financial Supervision Authority: Insurance Yearbook 2004. p. 18, 41; Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 55, 57 (Estijos FI).

15 pav. Trijų didžiausių draudikų koncentracija Estijos ir Lietuvos draudimo rinkose

¹⁰⁵ Draudimas Lietuvoje 2008. Draudimo priežiūros komisija. p 34.

Kaip atspindi 15 pav., Lietuvos ir Estijos tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo rinkos pagal trijų didžiausių draudikų (CR3) užimamą dalį visoje rinkoje yra itin koncentruotos. 2004m. ir 2008m. duomenų lyginimas atskleidžia, kad Lietuvoje padidėjo draudikų koncentracija ne gyvybės draudimo rinkoje ir šiek tiek sumažėjo koncentracija gyvybės draudimo rinkoje. Estijoje, tuo tarpu, pasikeitimai vyko priešinga kryptimi – žymiai sumažėjo koncentracija ne gyvybės draudime ir didėjo koncentracija gyvybės draudime. Lyginant 2008 m. Lietuvos ir Estijos draudimo rinkų koncentracijos rodiklius, galima manyti, kad Estijoje draudimo rinka yra labiau koncentruota nei Lietuvoje, ypač gyvybės draudimo atžvilgiu, kur trijų draudikų užimama dalis sudaro net 86% visos gyvybės draudimo rinkos.

Tačiau gyvybės draudimo rinkų analizė remiantis 2007 ir 2008 metų duomenimis atskleidžia, kad dviejų didžiausių draudikų (CR2) užimama rinkos dalis kinta mažėjančia linkme: Lietuvoje dviejų didžiausių gyvybės draudikų turima rinkos dalis 2007m. sudarė 67%, tuo tarpu 2008m. ji sumažėjo iki 55%, atitinkamai Estijoje sudarė 72% 2007m. ir 60% 2008m. Dviejų didžiausių gyvybės draudikų užimamos rinkos dalies mažėjimas leidžia daryti prielaidą, kad dominuojančios įmonės tam tikrose srityse pralaimi konkurencinėje kovoje ir užleidžia turėtas pozicijas mažesniems rinkos dalyviams. Minėtina, kad tiek Estijoje, tiek ir Lietuvoje didžiąją dalį gyvybės draudimo rinkos užima skandinaviško kapitalo draudimo dalyviai. Estijoje: Swedbank Elukindlustus (35% rinkos), Sampo Life Insurance Baltic (25%), SEB Elu-ja Pensionikindlustus (22%)¹⁰⁶, Lietuvoje: Swedbank gyvybės draudimas (36% rinkos), SEB gyvybės draudimas (19%), Sampo Life insurance Baltic (8,5%).¹⁰⁷

Nagrinėjant draudikų koncentracijos kitimą ne gyvybės draudimo rinkoje Estijos atveju išryškėja panaši tendencija kaip ir gyvybės draudimo rinkoje – mažėja dviejų didžiausių draudikų užimama rinkos dalis. Šioje šalyje du didžiausi ne gyvybės draudikai 2007m. užėmė 54% visos rinkos, o 2008m. jų dalis sumažėjo iki 49%. Tuo tarpu, analizuojant ne gyvybės draudimo rinkos dalyvių užimamų rinkos dalių kitimą Lietuvoje, tampa akivaizdu, kad mažėja rinkos lyderio užimama dalis (2008m. 34%) ir daugėja įmonių užimančių 9 – 15% rinkos dalies (2008m. duomenimis – 4 draudikai). Todėl Lietuvos ne gyvybės draudimo rinkoje dominuoja vienas rinkos lyderis, o kitų įmonių reikšmingumas, atsižvelgiant į pavykstamas užimti rinkos dalis, nuolatos keičiasi.

Nors koncentracijos rodikliai Baltijos šalyse žymiai aukštesni nei daugumoje ES šalių (tai dalinai paaiškinama ir potencialios rinkos dydžio skirtumais, didesnėse rinkose, akivaizdu, atsiranda daugiau galimybių veikti platesniam draudimo paslaugas teikiančių rinkos dalyvių ratui), žiūrint bendromis tendencijomis, ne tik nagrinėjamosiose šalyse, bet ir visoje Europoje draudimas yra itin koncentruota veikla. Šis reiškinys paaiškinamas siekiu suburti kuo daugiau rizikos pas vieną draudiką, kas jam leidžia sumažinti kapitalo kiekį reikalingą rizikai padengti, tuo pačiu plėsti specifines žinias apie

¹⁰⁶ Estonian Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p. 55.

¹⁰⁷ Draudimas Lietuvoje 2008. p. 25.

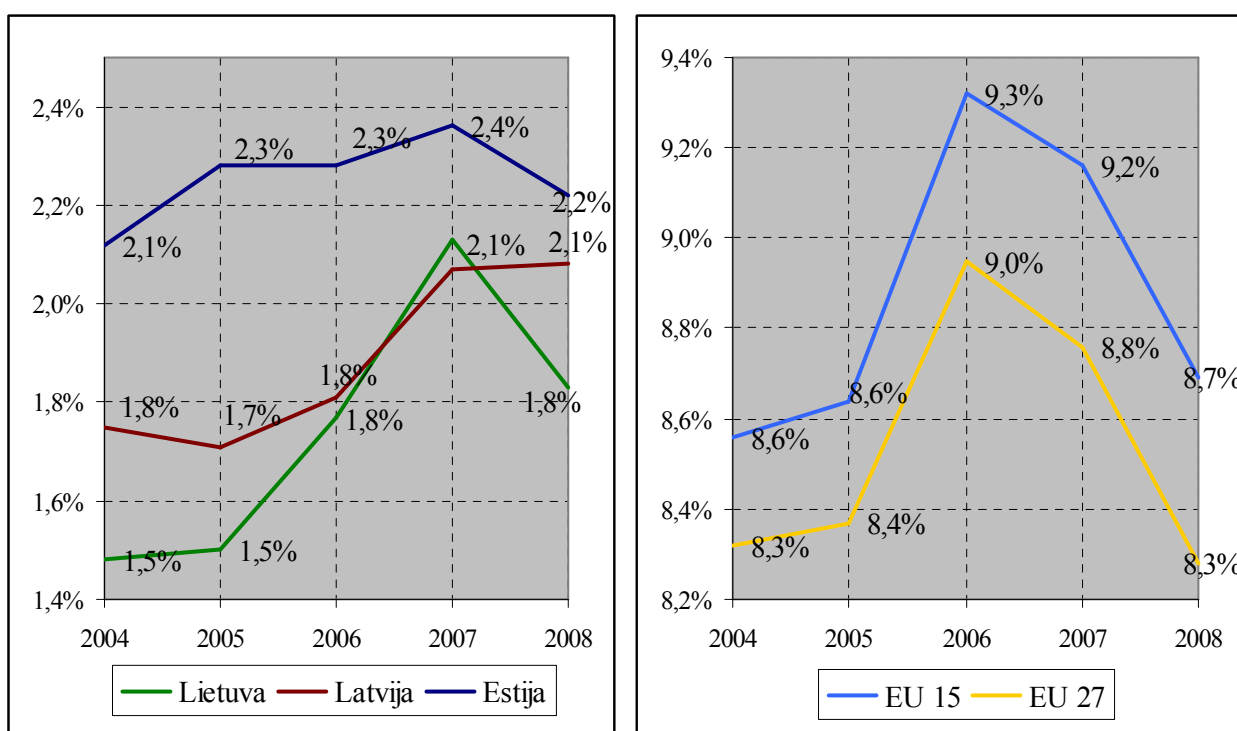
regiono rinkos elgseną. Todėl susijungimai leidžiantys reikšmingai sumažinti sąnaudas ir efektyviai valdyti riziką – populiarī rinkos strategija plačiai taikoma tarp draudimo įmonių.¹⁰⁸

Kalbant apie ateitį tikėtina ir toliau Baltijos šalyse išliks aukšti tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo rinkų koncentracijos rodikliai. Atsižvelgiant į susidariusią ekonominę situaciją konkurencija tarp draudimo įmonių tik stiprės ir vyks arši kova dėl galimos užimti rinkos dalies. Akivaizdu, kad stipresnes pozicijas yra užsitikrinusios rinkos lyderės, tačiau tikėtina jų užimamos rinkos dalys turėtų ir toliau mažėti. Užsitęsus ekonomikos sąstingio periodui didžiausias pavojus išnykti kyla įmonėms kurių indelis šalies draudimo rinkoje nėra itin reikšmingas.

2.3. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų išsivystymo lygio analizė

2.3.1. Draudimo prasiskverbimo analizė Baltijos šalyse

Draudimo prasiskverbimas matuoja draudimo veiklos aktyvumą išreiškiant draudimo įmokų dalį šalies BVP. Rodiklis įgalina nustatyti draudimo sistemos reikšmingumą šalies ekonomikoje, o kelių valstybių rodiklio dydžio lyginimas leidžia daryti išvadas apie tiriamos draudimo sistemos išsivystymo lygį. Baltijos šalių ir vidutiniai ES valstybių draudimo prasiskverbimo rodikliai pateikiami 16 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2008 p.69; Information on the Latvian Insurance Market 2006; Information on the Latvian Insurance Market 2008; Sigma No 5/2006. Swiss Re. p. 29, 30; Sigma No 3/2008. Statistical appendix. p.5, 6.; Sigma No 3/2009. p. 35, 36; Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. European Commission. p. 37.

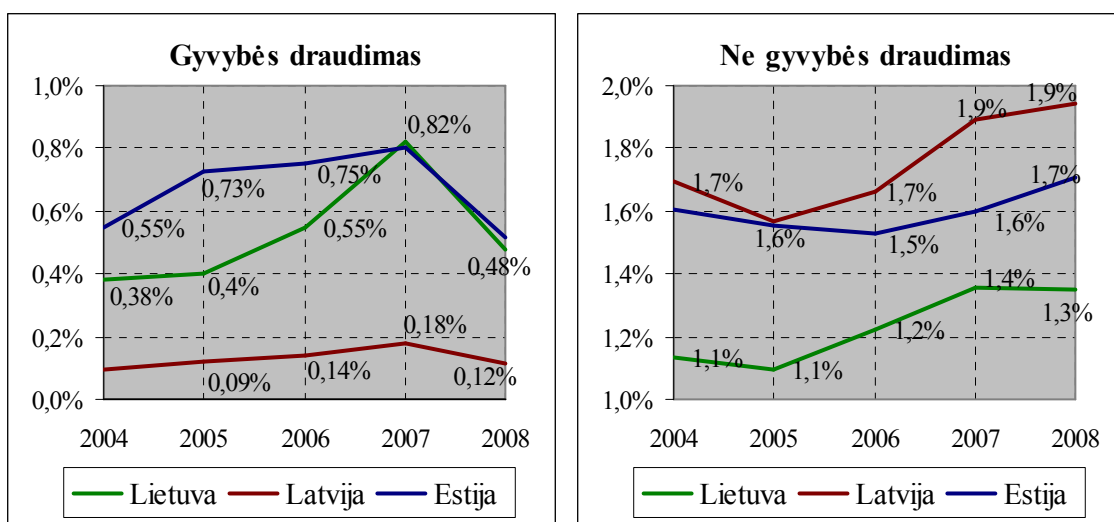
16 pav. 2004 – 2008m. Baltijos ir ES šalių draudimo prasiskverbimo rodikliai

¹⁰⁸ A. Lezgovko, P. Lastauskas. Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos. 2008 p. 134.

Lietuvos draudimo prasiskverbimo rodiklio dinaminis tyrimas atskleidžia, kad draudimo veiklos reikšmingumas šalies ekonomikoje palaipsniui didėjo iki pat 2007m., tai reiškia, kad draudimo rinka vystėsi greitesniais tempais nei visa šalies ekonomika ir įgudavo vis didesnę svarbą. Visgi sumažėjęs rodiklio dydis 2008m. paaiškinamas mažesniu nei visos ekonomikos draudimo rinkos augimo tempu, tiksliau tariant – draudimo rinka šiuo laikotarpiu traukėsi, kai ekonomikoje vis dar buvo fiksuojamas minimalus augimas, todėl krito draudimo veiklos svarba ekonomikoje. Panašios tendencijos vyrauja ir tiriant Estijos draudimo veiklos aktyvumą šalies ekonomikoje. Čia taip pat draudimo įmokų dalis BVP, palaipsniui didėjo iki 2007m., tačiau ekonomikos nuosmukio akivaizdoje 2008m. stebimas draudimo prasiskverbimo rodiklio mažėjimas atspindi, kad draudimo rinka smuko didesniais tempais, nei Estijos ekonomika. Tuo tarpu Latvijos atveju ir 2008m. didėjo draudimo veiklos reikšmingumas ekonomikoje, tai įtakojo ne tik didėjimo tendencijas išlaikiusi draudimo įmokų apimtis, bet ir didžiausiu mastu, tarp visų analizuojamų valstybių, susitraukusi Latvijos ekonomika.

Tarpusavio Baltijos šalių draudimo prasiskverbimo rodiklių lyginimas atskleidžia, kad draudimo veikla, pagal reikšmingumą šalies ekonomikoje, didžiausią vertę turi Estijoje. Ir nors 2007m. visų šalių draudimo prasiskverbimo matas buvo panašus, 2008m. vėl išryškėjo ryškesni skirtumai, dėl labiausiai susitraukusios, ekonomikos atžvilgiu, – Lietuvos draudimo rinkos. Nepaisant šių tarpusavio skirtumų, visos Baltijos valstybės, pagal draudimo veiklos reikšmingumą šalių ekonomikose, stipriai atsilieka nuo vidutinių ES valstybių dydžių, todėl draudimo veikla analizuojamose šalyse nėra pasiekusi tokio išsivystymo lygio, kaip labiau pažengusiose ES narėse.

Tolimesnę draudimo prasiskverbimo analizę tikslingą plėtoti analizuojant atskirų draudimo sričių – gyvybės ir ne gyvybės draudimo aktyvumą nagrinėjamų šalių ekonomikose. Šių draudimo sektorių draudimo prasiskverbimo rodiklius Baltijos šalyse atspindi 17 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2008 p.69; Information on the Insurance Market 2006; 2008 (Latvijos FKTK); Sigma No 5/2006. Swiss Re. p. 32, 34; Sigma No 3/2008. Statistical appendix. p. 7, 9; Sigma No 3/2009. Swiss Re. p. 38, 40; Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. European Commission. p. 37.

17 pav. Draudimo prasiskverbimas Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektoriuose

17 pav. pateikiamų duomenų interpretavimas patvirtina, kad Baltijos šalyse gyvybės draudimo sektorius užima mažiau reikšmingas pozicijas šalių ekonomikose nei ne gyvybės draudimo sektorius, nors labiau pažengusiose ES valstybėse vyrauja priešingos tendencijos.

Gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklio kitimo analizė atskleidžia, kad nors ir itin menkomis vertėmis, visgi šios srities draudimo reikšmingumas šalių ekonomikose palaipsniui didėjo iki pat 2007, kadangi gyvybės draudimo įmokų augimo tempai buvo didesni nei ekonomikos. Visgi, 2008m. vykęs stiprus gyvybės draudimo rinkų traukimas, lėmė ir šios veiklos reikšmingumo mažėjimą.

Tarpusavio Baltijos valstybių gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklių lyginimas iš visumos išskiria stipriai žemesnį Latvijos gyvybės draudimo veiklos aktyvumą šalies ekonomikoje, itin menką šios šalies gyvybės sektoriaus dydį akcentavau ir ankstesnėse darbo dalyse, todėl ši analizė patvirtina prielaidą, kad Latvijos gyvybės draudimo sektorius pagal reikšmingumą ekonomikoje, tuo pačiu ir pagal išsivystymo lygį stipriai atsilieka nuo kitų Baltijos šalių. Tuo tarpu Estijos gyvybės draudimo sektorius iki 2006m. pagal svarbą ekonomikoje palaikė lyderio pozicijas, tačiau 2007m. susilyginus Lietuvos ir Estijos gyvybės draudimo veiklos aktyvumui šalių ekonomikose ir atsižvelgiant į tai, kad 2008m. prasiskverbimo rodikliai mažėjo panašia apimtimi – galima manyti, kad, šiuo požiūriu, Estijos ir Lietuvos gyvybės draudimo sektoriai išsivystę panašiu lygiu. Tačiau, būtina paminėti, kad Baltijos ir kitų ES šalių gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklių lyginimas lemia išvadas, kad išsivystymo lygio skirtumai išlieka itin dideli, nes vidutiniškai gyvybės draudimo veiklos aktyvumas ekonomikoje ES šalyse sudarė 8% BVP, kai nei vienoje iš Baltijos šalių nesiekė nei 0,5% BVP.

Ne gyvybės draudimo sektorių analizė atskleidžia, kad ne gyvybės draudimo reikšmingumas Latvijoje ir Estijoje didėjo ir 2008m., kai buvo fiksuojamas gyvybės draudimo aktyvumo mažėjimas. Mažėjantis ekonomikos aktyvumas ir tebedidėjusi šių šalių ne gyvybės draudimo įmokų apimtis lėmė didėjančią veiklos reikšmingumą šalių ekonomikose. Tik Lietuvos ne gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklis kiek sumažėjo, tai įtakoją kiek didesnis ekonomikos, nei draudimo įmokų augimo tempas.

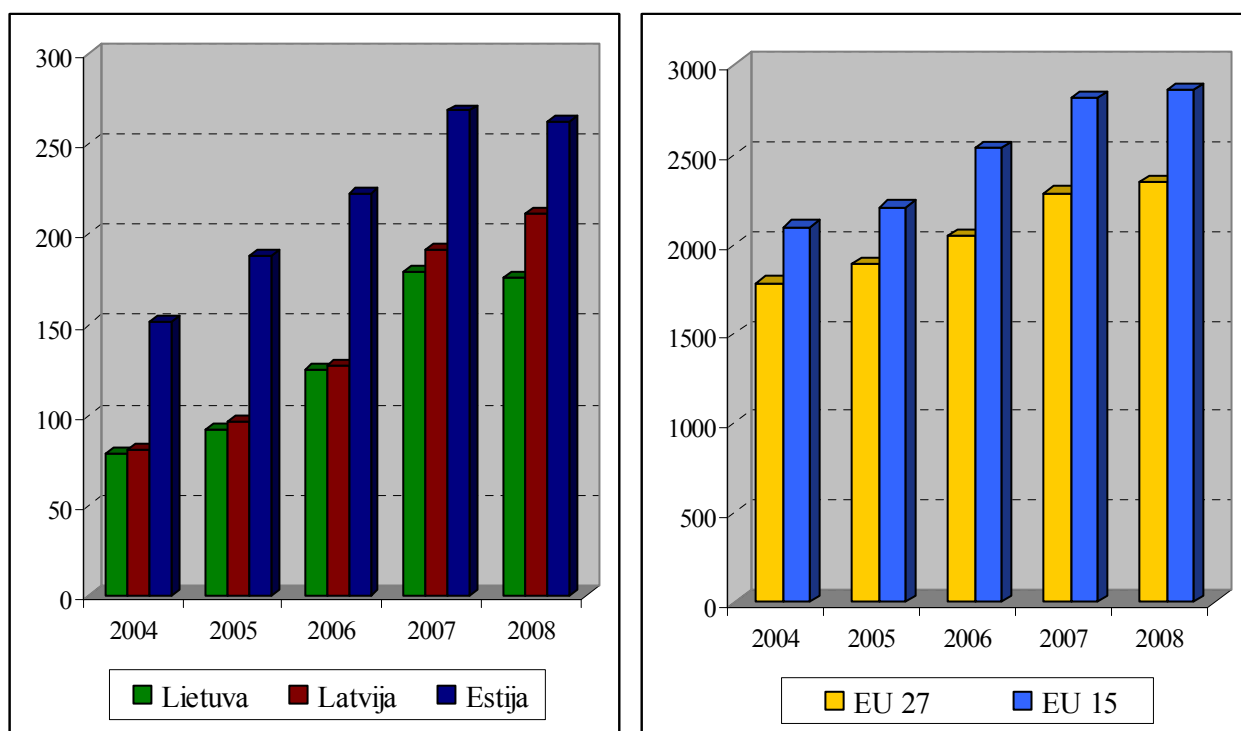
Lyginant analizuojamų valstybių ne gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklius su ES vidurkiu, gaunami kiek kitokie rezultatai – šioje draudimo srityje stebimas mažesnis atsilikimas nuo kitų ES šalių nei gyvybės draudimo sektoriuje. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad ne gyvybės draudimo aktyvumas labiau pažengusiose ES šalyse sudaro apie 5% BVP, išsivystymo lygio skirtumai išlieka itin dideli.

Baltijos valstybių tarpusavio ne gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklių lyginimas nurodo, kad ne gyvybės draudimo veikla reikšmingiausias pozicijas užima Latvijos ekonomikoje, o tai lemia prielaidas apie didesnę, nei kitų Baltijos valstybių, šalies ne gyvybės draudimo sektoriaus išsivystymo lygį. Visgi, būtina akcentuoti, kad prasiskverbimo rodiklis atspindi konkrečios šalies draudimo veiklos vertę būtent tos šalies ekonomikoje, todėl mažesni rodiklio dydžiai nebūtinai rodo prastesnę valstybės draudimo veiklos išsivystymo lygį, o galimai tik mažesnę draudimo reikšmę tos šalies ekonomikoje,

kuri galimai labiau išvystyta nei kitoje šalyje. Todėl būtina įvertinti ir kitą rodiklį, kuris taip pat padeda nustatyti draudimo sistemos išsivystymo lygį, tačiau matuoja draudimo veiklos aktyvumą ne šalies ekonomikos, bet iš šalies gyventojų pozicijų.

2.3.2. Lyginamoji draudimo tankio analizė Baltijos šalyse

Draudimo tankis svarbus šalies draudimo sistemos išsivystymo lygį charakterizuojantis matas. Rodiklis nustato kiek statistinis šalies gyventojas skiria lėšų draudimo paslaugoms įsigyti – tai suteikia draudimo įmokų dydžiui palyginamąjį pavidalą, todėl leidžia nustatyti draudimo sistemos išsivystymo lygį kitų šalių atžvilgiu. Analizuojamų valstybių draudimo tankio rodikliai pateikiami 18 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2008 p. 69; Information on the Latvian Insurance Market 2006; Information on the Latvian Insurance Market 2008; Sigma No 5/2006. Swiss Re. p. 29, 30; Sigma No 3/2008. Statistical appendix. p.5, 6; Sigma No 3/2009. p. 35, 36; Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. European Commission. p. 31.

18 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos 2004 – 2008 metų draudimo tankio rodikliai (eurais)

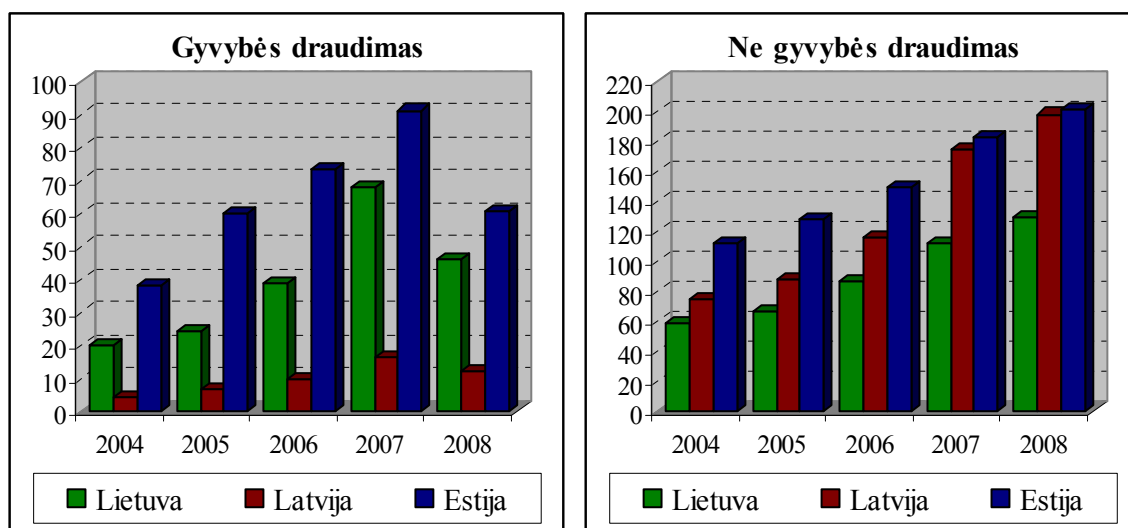
Kaip atspindi 18 pav. draudimo įmokų, vidutiniškai tenkančių vienam šalies gyventojui, rodiklis didžiuoju nagrinėjamo laikotarpio periodu palaikė itin aukštus augimo tempus visose analizuojamose valstybėse, kas reiškia, kad galimai didėjo šių valstybių gyventojų susidomėjimas draudimo įmonių siūlomomis paslaugomis, nes vidutiniškai gyventojai vis daugiau lėšų skirdavo draudimo įsigijimui.

Draudimo tankio lyginamasis tyrimas tarp Baltijos valstybių atskleidžia, kad visu analizuojamu periodu stiprias lyderio pozicijas užėmė Estijos draudimo rinka – šios šalies gyventojai vidutiniškai skyrė daugiau pinigų draudimo paslaugoms įsigyti – tai lemia prielaidą, kad Estijos draudimo sistemos išsivystymo lygis, tikėtina, yra kiek aukštesnis nei kitų Baltijos šalių. Tuo tarpu Lietuvos draudimo

rinka, pagal draudimo įmokų tenkančių vienam gyventojui dydį, stipriai atsilieka nuo Estijos, kurios draudimo tankio rodiklis beveik $\frac{1}{3}$ didesnis, ir kiek mažiau nuo Latvijos. Ypač Lietuvos ir Latvijos rodiklių dydžio skirtumai išryškėjo 2008 m., kai Lietuvos draudimo rinka traukėsi – mažėjo draudimo įmokų apimtis, o Latvijoje draudimo rinka dar šiek tiek plėtėsi – didėjo draudimo įmokų apimtis.

Tačiau Lietuvos, Latvijos ir Estijos tarpusavio skirtumai tampa nežymūs, kai jų draudimo tankio rodikliai būna lyginami su Europos sąjungos vidurkiu. Tuomet Baltijos šalys atsiduria ant to paties laiptelio, kuris atspindi žemą draudimo sistemų išsivystymo lygį, nes nagrinėjamų valstybių ir ES šalių draudimo tankio rodikliai, grubiai tariant, skiriasi daugiau nei 15 kartų. Būtina paminėti, kad, nepaisant to, jog analizuojamu periodu, draudimo įmokos tenkančios vienam gyventojui Baltijos šalyse augo itin didele apimtimi, Lietuvoje nuo 2004m. iki 2008m. padidėjo daugiau nei 2,2 karto, Latvijoje 2,7 karto, Estijoje 1,8 karto, nors ES šalyse vidutiniškai tik 1,4 karto, Baltijos šalims per analizuojama laikotarpį nepavyko sumažinti atsilikimo nuo ES šalių. Tai atspindi šio rodiklio dydžio laikotarpio pradžioje ir pabaigoje lyginimas: per 2004 – 2008 metus Baltijos šalių draudimo tankis vidutiniškai padidėjo 100 (Lietuvoje) – 130 (Latvijoje) eurų, tuo tarpu ES šalyse beveik 1000 eurų, todėl draudimo sistemų išsivystymo lygio skirtumai dar labiau padidėjo, – nes išaugo atsilikimo apimtis.

Visgi grįžtant prie Baltijos šalių draudimo sistemų tarpusavio lyginimo, detalesniam išsivystymo lygio vertinimui, tikslinga analizuoti draudimo tankio rodiklius – apskaičiuotus atskirai tiek gyvybės draudimo, tiek ne gyvybės draudimo sektoriams. Ši informacija pateikiama 19 pav.

Sudaryta remiantis šaltiniais: Draudimas Lietuvoje 2008 p.69; Information on the Latvian Insurance Market 2006; 2008; Sigma No 5/2006. p. 32, 34; Sigma No 3/2009. p. 38, 40; Statistical Annex of European Economy. Spring 2009. p. 31.

19 pav. Draudimo tankumas Baltijos šalių gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektoriuose (eurais)

Kaip galima spręsti pagal diagramas pateikiamas 19 pav., stipriai skiriasi gyvybės ir ne gyvybės draudimo sektorių apimtys pagal draudimo įmokas tenkančias vienam šalies gyventojui. Ši analizė

patvirtina anksčiau padaryta prielaidą, kad gyvybės draudimo sektorius Baltijos valstybėse, priešingai nei labiau pažengusiose ES šalyse, žymiai mažiau išvystytas nei ne gyvybės draudimo sektorius.

Baltijos šalių gyvybės draudimo sektoriaus tankio rodiklio dinaminis tyrimas atskleidžia, kad gyvybės draudimo įmokų dydis, didėjo itin sparčiais tempais iki pat 2007m. – kas reiškė, kad statistinis šalies gyventojas vis daugiau lėšų skirdavo gyvybės draudimo produktams įsigyti, o tuo pačiu pamažu didėjo ir gyvybės draudimo sektoriaus išsivystymo lygis, bet dėl susiklosčiusios finansinės situacijos visose be išimties šalių krito šio sektoriaus draudimo įmokų apimtis, kaip atskleidė ankstesnė analizė – dėl gyvybės draudimo produkto, kai rizika tenka investuotojui populiarumo mažėjimo.

Tarpusavio Baltijos šalių gyvybės draudimo sektoriaus tankumo rodiklio lyginimas atskleidžia, kad statistinis Latvijos gyventojas mažiausiai lėšų skiria naudojimuisi gyvybės draudimo paslaugomis, tuo tarpu daugiausiai lėšų gyvybės draudimui skiria Estijos gyventojas, todėl šio rodiklio požiūriu, labiausiai tarp Baltijos valstybių išvystyta – Estijos gyvybės draudimo rinka. Visgi, tolimesnė analizė atskleidžia, kad nepaisant stebėto gyvybės draudimo įmokų tenkančių statistiniam šalies gyventojui augimo, lyginant su vidutiniais ES valstybių rodikliais, analizuojamų šalių gyvybės draudimo rinkos išlieka itin neišvystytos. Palyginimui vidutiniškai ES šalyse vienas gyventojas 2008m. išleido 2 tūkst. eurų gyvybės draudimui ir tai sudarė 62% visų jo lėšų išleidžiamų draudimo produktams įsigyti, kai statistinis šalies gyventojas išleido vidutiniškai 50 eurų Lietuvoje, 60 eurų Estijoje ir tik 12 eurų Latvijoje, tai sudarė atitinkamai ¼ dalį, 30% ir tik 6% visų piniginių lėšų skiriamų draudimui įsigyti.

Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad Baltijos šalių gyvybės draudimo rinkos nėra pakankamai išvystytos ir išlieka pirminėse vystymosi stadijose. Tad ilgalaikėje perspektyvoje gyvybės draudimo rinka turi itin aukštą vystymosi potencialą, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad gyvybės draudimo produktų paklausą itin lemia šalies ekonomikos padėtis ir gyventojų lūkesčiai, pagrindinė sąlyga šio potencialo įgyvendinimui, ypač kai gyvybės draudimas naudojamas, kaip efektyvi taupymo priemonė – stabilios tarptautinės finansų rinkos ir užtikrinta šalies ekonominė aplinka.

Analizuojamo rodiklio požiūriu, kalbant apie Baltijos šalių ne gyvybės draudimo sektorių raidą, būtina paminėti, kad ir šioje draudimo srityje taip pat vyravo panašios tendencijos – įmokų apimtis vienam gyventojui palaipsniui didėjo, visgi skirtingai nei gyvybės draudimo sektoriuje, ir 2008m. fiksuota didėjančios statistinio gyventojų skiriamos lėšos ne gyvybės draudimo paslaugų įsigijimui. Tarpusavio Baltijos šalių lyginimas atskleidžia, kad Lietuvos ne gyvybės draudimo sektorius pagal išsivystymo lygį atsilieka nuo kaimyninių valstybių. Nors, minėtina, kad per analizuojamą laikotarpį ši atsilikimą pavyko kiek sumažinti: 2004m. gyventojas Estijoje vidutiniškai beveik dvigubai daugiau lėšų skirdavo ne gyvybės draudimo paslaugoms įsigyti, nei Lietuvoje, tuo tarpu 2008m. šis išlaidų skirtumas siekė 35%, nes draudimo įmokos Lietuvoje didėjo greitesniu tempu, todėl pavyko sumažinti atsilikimą. Tačiau per analizuojamą laikotarpį padidėjo atotrūkis tarp Latvijos ir Lietuvos gyventojų vidutinių lėšų skiriamų ne gyvybės draudimui, kadangi Latvijoje draudimo įmokos didėjo dar

didesniais tempais nei Lietuvoje, todėl tiek Estijos, tiek Latvijos ne gyvybės draudimo rinkos 2008m. pasiekė panašias išsivystymo stadijas. Atsižvelgiant į tai, kad analizuojamos srities draudimo įmokų augimo tempai buvo nuosaikesni Estijoje, galima daryti prielaidą, kad šios šalies ne gyvybės draudimo rinka labiau priartėjusi prie savo aukščiausių pozicijų esamomis rinkos sąlygomis.

Baltijos šalių ne gyvybės draudimo sektorių draudimo tankio rodiklio lyginimas su ES vidutiniais dydžiais – lemia kitokius, nei gyvybės draudimo sektoriuje, rezultatus. Analizuojamų valstybių ne gyvybės draudimo atsilikimas, pagal įmokas tenkančias statistiniam gyventojui, žymiai mažesnis. Šis rodiklis nuo ES valstybių vidurkio skiriasi apie šešis kartus Latvijoje ir Estijoje bei maždaug devynis kartus Lietuvoje. Todėl atsižvelgiant į pagrindinius pragyvenimo lygio skirtumus Baltijos valstybėse ir labiau pažengusiose ES šalyse, lemiančius gyventojų perkamosios galios ir draudimo paslaugų kainų ypatumus, reali tampa mintis, kad ne gyvybės draudimo sektorių išsivystymo lygis Baltijos šalyse yra pasiekęs vidutines išsivystymo stadijas, todėl šiuo požiūriu tampa gan artimas vidutiniam ES valstybių dydžiui. Ne gyvybės draudimo sektorių augimo potencialas tiesiogiai sietinas su ekonominės padėties kitimu, nes esamomis rinkos sąlygomis ši draudimo rinka priartėjusi prie dalinio užsipildymo, kurio tolimesniam vystymuisi reikalingi teigiami ekonomikų pokyčiai.

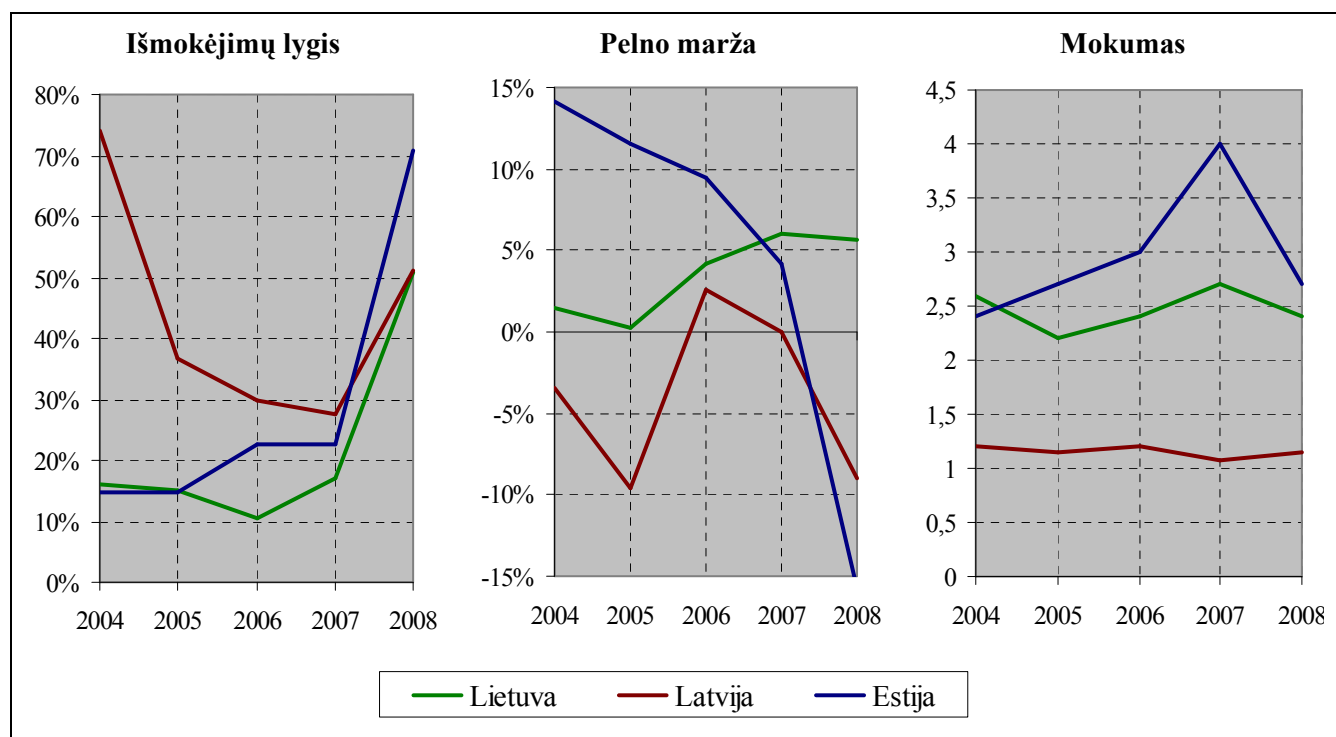
Apibendrinant Baltijos šalių draudimo tankio rodiklių lyginamąją analizę, galima daryti išvadas, kad Estijos gyventojai labiausiai linkę naudotis draudimu, nes išleidžia daugiausiai lėšų įsigydami tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudimo paslaugas, todėl šios šalies draudimo sistemos išsivystymo lygis – aukščiausias tarp Baltijos valstybių. Tuo tarpu Latvijoje itin mažai lėšų skiriama gyvybės draudimo paslaugoms įsigyti – todėl šis sektorius itin neišvystytas ir mažina bendrą šios šalies draudimo rinkos išsivystymo lygį, tačiau menką gyvybės draudimo rinkos išsivystymą, atsveria pozityvūs ne gyvybės draudimo sektoriaus rezultatai, todėl Latvijos draudimo sistemos išsivystymo lygis yra aukštesnis nei Lietuvos. Nors statistinis Lietuvos gyventojas daugiau nei Latvijos skiria gyvybės draudimui, tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, didžiąją dalį visų įmokų sudaro lėšos ne gyvybės draudimui įsigyti, o pagal šio rodiklio apimtį Lietuva atsilieka nuo kitų Baltijos šalių, tai lemia ir žemesnį visos draudimo sistemos išsivystymo lygį. Visgi analizuojamų šalių tarpusavio skirtumai tampa nežymūs, kai jų draudimo tankio rodikliai būna lyginami su Europos sąjungos vidurkiu. Visose Baltijos šalyse menkai išvystytas gyvybės draudimo sektorius – fiksuojamas itin didelis atsilikimas pagal draudimo įmokas skiriamas šios srities draudimui įsigyti. Tuo tarpu ne gyvybės draudimo sektorių išsivystymo lygis artimesnis ES standartui, nes rodiklių skirtumai žymiai mažesni. Menkas gyvybės draudimo vystymo lygis, lėmė, kad skirtumas tarp analizuojamų šalių ir labiau pažengusių valstybių draudimo sistemų išsivystymo dar labiau padidėjo – stipriai išaugo atsilikimo apimtį. Visgi, menki išsivystymo rodikliai kartu rodo ir aukštą vystymosi potencialą ilgalaikėje perspektyvoje, tačiau pagrindinės sąlygos tai įgyvendinti – stabilios tarptautinės finansų rinkos ir efektyvi šalies ekonomikos aplinka.

2.4. Lyginamoji draudimo sistemų efektyvumo analizė Baltijos šalyse

2.4.1. Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyvybės draudimo sektoriaus efektyvumo tyrimas

Būtina sąlyga efektyviai draudimo sistemų veiklai – tai efektyvi gyvybės ir ne gyvybės draudikų veikla. Tik efektyviai veikiančios įmonės sugeba užtikrinti veiklos tęstinumą ir turimų įsipareigojimų įvykdymą. Todėl draudikų veikla įtakoja draudimo sistemos finansinį stabilumą ir efektyvumą.

Analizę pradėsiu nuo gyvybės draudikų efektyvumą apibūdinančių rodiklių įvertinimo. 20 pav. pateikiu Baltijos šalių gyvybės draudikų išmokėjimo lygio (išmokų ir pasirašytų įmokų santykis) pelno maržos (pelnas prieš apmokestinimą palyginti su pasirašytais įmokomis) ir mokumo rodiklius.

Sudaryta remiantis šaltiniais: Draudimas Lietuvoje 2005 p. 53; Draudimas Lietuvoje 2007 p. 71; Draudimas Lietuvoje 2008. p. 67, 70, 74; Latvian Insurance Market in Figures 2002–2006. p. 14; Information on the Insurance Market 2008 (Latvija); Estonian Insurance Yearbook 2004. p.19, 27; Financial Supervision Authority Yearbook 2006 p. 43; Yearbook 2008 p.54, 55 (Estija); Eesti Pank. Financial Stability Review 2009/1. p. 64.

20 pav. Baltijos šalių gyvybės draudimo įmonių mokumo, pelno maržos ir išmokėjimų rodikliai.

Vienas iš draudimo įmonės veiklos efektyvumą atspindinčių rodiklių – išmokėjimo lygis, kuris rodo, kokia pasirašytų įmokų dalis panaudojama išmokoms dengti, analizuojamo laikotarpio pabaigoje itin padidėjo visose šalyse. Reikšmingas šio rodiklio padidėjimas susijęs su mažėjusiu draudimo įmokų dydžiu ir beveik dvigubai išaugusia draudimo išmokų apimtimi, kurių vystymasis susijęs su finansinės aplinkos pokyčių įtakotu dideliu nutrauktų investicinio gyvybės draudimo sutarčių skaičiumi. Aukštas išmokėjimų lygis riboja draudikų galimybes, kartu mažina gyvybės draudimo sektoriaus efektyvumą.

Kitas rodiklis, priklausantis draudimo įmonių pelningumą charakterizuojančių rodiklių grupei – pelno marža, kito itin skirtingomis kryptimis analizuojamose šalyse. Lietuvos gyvybės draudikų pelno

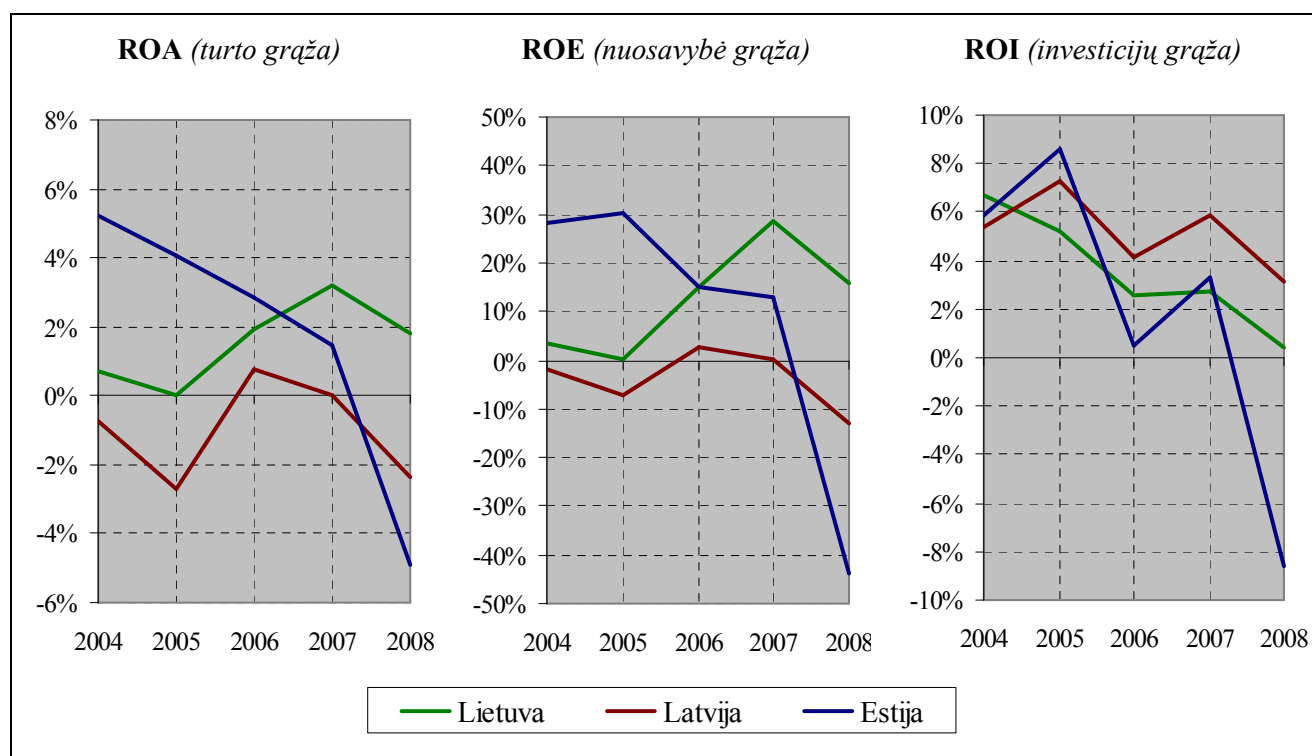
marža didėjo nuo 2005m. ir, nors itin stipriai sumažėjo gyvybės draudimo įmokų apimtis, įmonės visumoje 2008 metus, skirtingai nei Latvijoje ir Estijoje, baigė fiksuodamos pelną. Tiesa, pelnas buvo beveik dvigubai mažesnis nei prieš metus, kurį lėmė žymiai suprastėję investicinės veiklos rezultatai – gautas minimalus pelnas iš šios veiklos, tačiau atsižvelgiant į tai, kad išmokų apimtis buvo beveik dvigubai didesne nei praėjusiais metais, pelningą gyvybės draudimo sektoriaus veiklą padėjo išlaikyti efektyvus veiklos sąnaudų valdymas ir patiriami mažesni plėtros kaštai nei laikotarpio pradžioje.¹⁰⁹ Visi, būtina paminėti, kad nors suminis visų draudimo įmonių rezultatas rodė pelningą veiklą, du iš šešių gyvybės draudikų dirbo nuostolingai. Tuo tarpu pelno maržos rodiklio požiūriu, Estijos gyvybės draudimo sektoriuje visą analizuojamą periodą buvo stebimos mažėjimo tendencijos, kas reiškė, kad nors įmonių pelnas didėjo iki 2007 metų, dėl didesne apimtimi didėjančių draudimo įmokų, šis rodiklis judėjo žemyn. Visgi situacija pasikeitė ir itin pablogėjo 2008m., kai keturi iš penkių Estijos gyvybės draudikų veikė nuostolingai, ir fiksuotas didelis visų gyvybės draudimo sektoriuje veikiančių įmonių suminis nuostolis. Nors techninė draudimo įmonių veikla nebuvo nuostolinga – fiksuotas minimalus pelnas, itin dideli investicinės veiklos nuostoliai lėmė prastus bendrus gyvybės draudikų rezultatus. Pelno maržos rodiklio pasikeitimą įtakojo ne tik pasikeitęs pelningumas, bet ir itin didele apimti, kaip ir kitose Baltijos šalyse, mažėjusios draudimo įmokos. Pasirašytų įmokų kritimas beveik 30% Estijoje aiškinamas pakitusiais žmonių lūkesčiais ir padidėjusiu neužtikrintumu dėl ateities sąlygų, todėl labiau likvidžios investicijos, kaip efektyvesnė taupymo priemonė, pasirenkamos vietoj investicinio gyvybės draudimo. Žmonių elgsenos pasikeitimą lemia finansinių produktų pelningumų skirtumai ir sumažėjęs gyvybės draudimo patrauklumas.¹¹⁰ Kalbant apie Latvijos gyvybės draudimo sektoriaus pelningumą, būtina paminėti, kad šios šalies gyvybės draudikai tik 2006 ir 2007m. rodė teigiamus veiklos rezultatus – tai atspindi ir pelno maržos rodiklio kitimo kryptis. Nuostolingą veiklą iki 2006m. lėmė patiriami nuostoliai techninėje veikloje, tik minimais metais visu analizuojamu periodu ši veikla buvo pelninga, nors 2007m. techninė veikla ir vėl buvo nuostolinga, tačiau didelis investicinės veiklos pelningumas, atsverė neigiamus rezultatus ir lėmė pelną. Visgi, 2008m. kiek sumažėjus šios šalies gyvybės draudikų vykdomos investicinės veiklos pelningumui, žymiai išaugę, iš dalies dėl stipriai padidėjusios gyvybės draudimo išmokų apimties, neigiami techninės veiklos rezultatai nebuvo atsverti pelnu gautu iš investicinės veiklos, todėl fiksuotas viso Latvijos gyvybės draudimo sektoriaus nuostolis.

Taikomus mokumo reikalavimus vidutiniškai atitiko visų šalių gyvybės draudimo sektoriuose veikiančios gyvybės draudikai. Kiek didesnes mokumo galimybes turėjo Estijos ir Lietuvos draudikai.

Baltijos valstybių gyvybės draudimo sektorių efektyvumo analizę tikslinga plėtoti toliau ir pereiti prie pagrindinių draudikų veiklos pelningumą charakterizuojančių koeficientų – turto, nuosavybės ir investicijų pelningumo, lyginamosios analizės. Šie rodikliai pateikiami 21 pav.

¹⁰⁹ Draudimas Lietuvoje 2008. Draudimo priežiūros komisija. p. 19.

¹¹⁰ Financial Stability Review 2009/1. Eesti Pank. p. 64.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2008. p.74; Latvian Insurance Market in Figures 2002–2006. p. 14; Information on the Insurance Market 2008 (Latvija); Estonian Insurance Yearbook 2004. p. 27; Financial Supervision Authority Yearbook 2006 p. 43; Yearbook 2008 p. 55; Eesti Pank. Financial Stability Review May 2006. p. 68; Financial Stability Review 2009/1. p. 64.

21 pav. Baltijos šalių gyvybės draudikų turto, nuosavybės ir investicijų grąžos rodikliai

Kitosios Baltijos valstybių gyvybės draudimo įmonių pelningumo tendencijos, kurias aptariau analizuodama pelno maržos rodiklio kitimą, įtakojo pagrindinius turto ir savininkų nuosavybės grąžos koeficientų pasikeitimus. Lietuvos gyvybės draudimo sektoriuje didesniu greičiu didėjęs pelnas, nei turtas ir savininkų nuosavybė, lėmė palaiptiesni didėjančią grąžą nuo 2005m. Visgi, gyvybės draudikų pelnas 2008m. sumažėjo didesne dalimi, todėl turto ir nuosavybės grąžos tapo mažesnės. Tačiau gerėję veiklos rezultatai 2007 metais ir išlikusi pelninga veikla 2008m. lėmė, kad pagal užtikrinamą turto ir savininkų nuosavybės grąžą, efektyviausiai, tarp Baltijos šalių, tuo laikotarpiu, veiklą vykdė Lietuvos gyvybės draudimo sektoriuje veikiančios įmonės. Estijoje stebima turto ir nuosavybės grąžos rodiklių mažėjimo tendencija, analizuojamo laikotarpio pradžioje aiškinama mažesniu pelno nei kitų rodiklių komponentų augimo greičiu, pavyzdžiui 2006m. draudimo įmonių turtas padidėjo 42%, kai pelnas tik 0,6%. Nuo 2007m. fiksuotas daugiau nei 21% mažesnis pelnas ir daugiau nei 60% padidėjęs turtas¹¹¹, lėmė tolimesnį pelningumo mažėjimą. 2008m. turto ir nuosavybės grąža tapo neigiama, dėl prastesnių veiklos rezultatų patirto itin didelio nuostolio. Latvijoje žemi pelningumo rodiklio dydžiai, lemiantys prielaidas apie menką veiklos efektyvumą, atspindi ne itin gerus veiklos rezultatus. Kaip jau minėjau, tik 2006 ir 2007 metais Latvijos gyvybės draudimo sektoriuje buvo fiksuojama pelninga įmonių veikla.

Kiek kitokie rezultatai gaunami analizuojant investicijų veiklos pelningumo rodiklius. Šiuo požiūriu tarp analizuojamų šalių išsiskiria Latvijoje veikiančios gyvybės draudikai, kurie nuo 2006m.

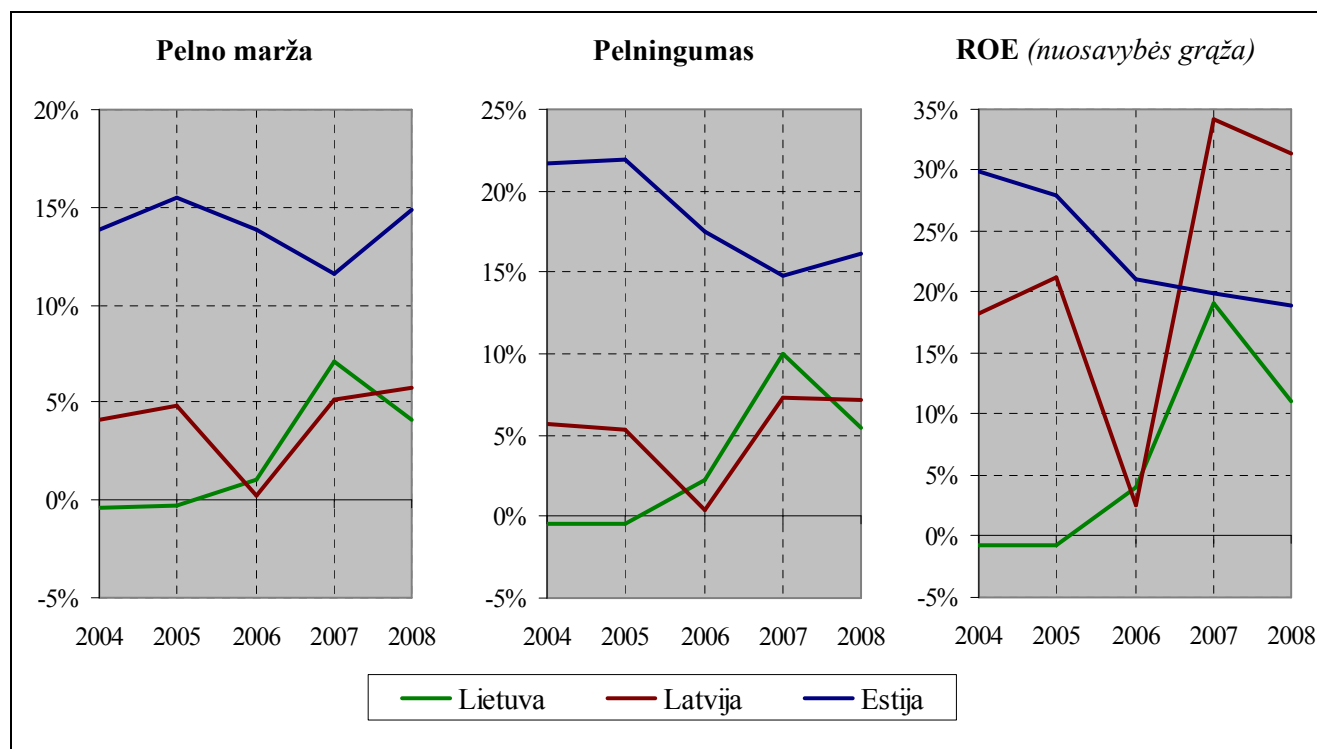
¹¹¹ Estonian Financial Supervision Authority Annual Report 2006. p. 48.

užtikrino didesnę investicijų grąža, nei kitų šalių draudikai. Pozityvūs Latvijos draudikų investicijų veiklos rezultatai 2008m. tampa itin svarbiu šios veiklos efektyvumo rodikliu, kadangi minimu periodu Lietuvos draudikų investavimo veiklos pelnas buvo minimalus, o Estijos draudikai patyrė nuostolius. Tai lemia prielaidas, kad efektyviausias investavimo strategijas gebėjo pasirinkti Latvijos draudikai.

Apibendrinant Baltijos šalių gyvybės draudimo sektoriaus efektyvumo tyrimo rezultatus, galima teigti, kad 2008m. sumažėjus draudimo įmokų apimčiai ir investicijų pelningumui, efektyvią veiklą sugebėjo užtikrinti Lietuvoje veikiančios gyvybės draudikai. Kalbant apie techninės veiklos pelningumą būtina išskirti Estiją, kuri taip pat užtikrina teigimus šios veiklos rezultatus – todėl vykdo šią veiklą efektyviai, investicinės veiklos vykdyme – būtina išskirti Latvija, kuri sugeba užtikrinti aukšta šios veiklos pelningumą. Visgi pozityvius, tiek techninės tiek ir investicinės veiklos rezultatus lemia, kad tarp Baltijos šalių – efektyviausiai veikia Lietuvos gyvybės draudimo sektoriaus draudikai.

2.4.2. Baltijos šalių ne gyvybės draudimo sektoriaus efektyvumo analizė

Vieni pagrindinių ne gyvybės draudimo įmonių veiklos efektyvumą apibūdinantys rodikliai tai – pelno marža, išreiškiamą pelno prieš apmokestinimą ir pasirašytų įmokų santykiu, pelningumas, pelno ir uždirbtų įmokų santykis, ir nuosavybės grąžos koeficientas, rodantis savininkų kapitalo pelningumą. Šie vidutiniai Baltijos šalyse veikiančių ne gyvybės draudikų rodikliai pateikiami 22 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2005 p. 53; Draudimas Lietuvoje 2007 p. 71; Draudimas Lietuvoje 2008. p. 67, 70, 74; Latvian Insurance Market in Figures 2002–2006. p. 29; Information on the Insurance Market 2008 (Latvija); Estonian Insurance Yearbook 2004. p.45; Financial Supervision Authority Yearbook 2008 p.57.

22 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos ne gyvybės draudimo sektoriaus pelningumo rodikliai

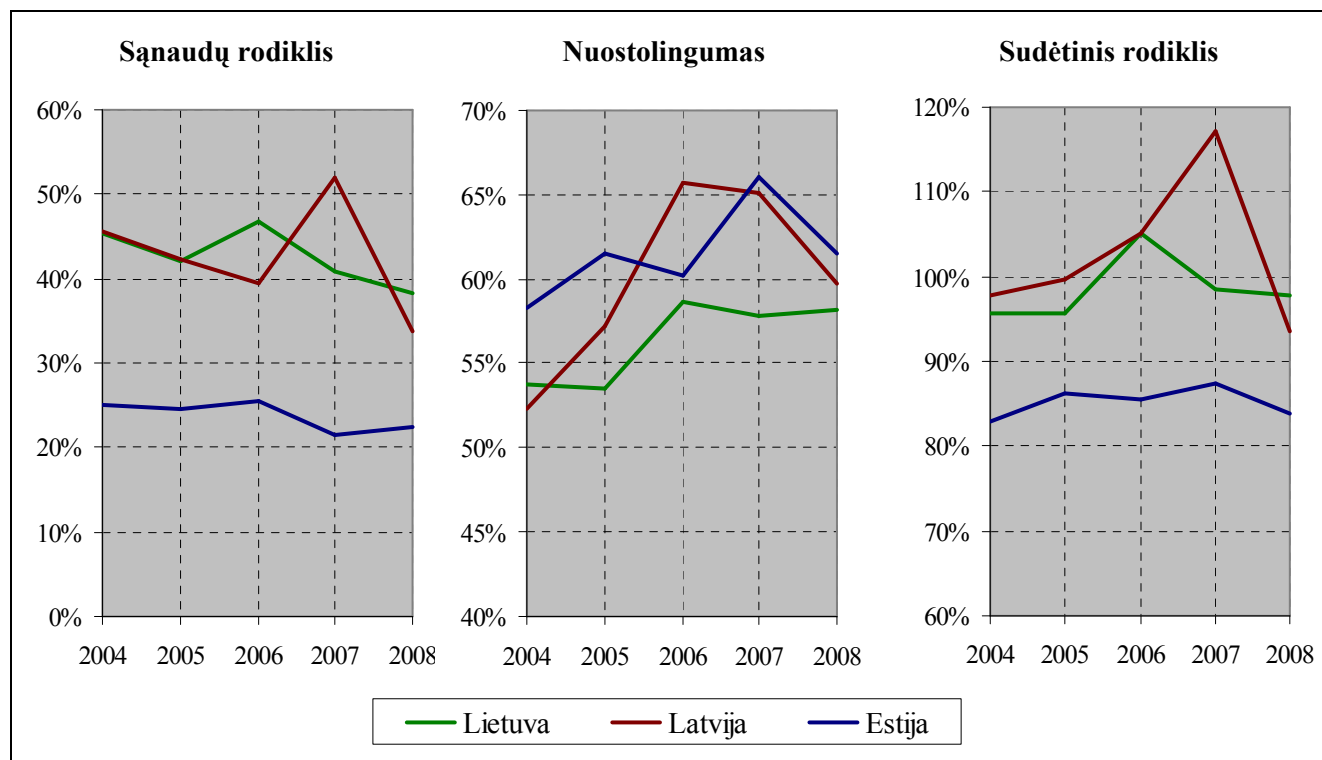
Kaip atspindi 22 pav. ypatingai aukštais, palyginti su kitomis valstybėmis, pelningumo rodikliais analizuojamu periodu išsiskiria Estijos ne gyvybės draudimo sektorius. Ir nors 2006 – 2007m. buvo stebimas nežymus koeficientų sumažėjimas, šie pasikeitimai netapo tendencija ir 2008m. šalies ne gyvybės draudikų pelningumo rodikliai vėl didėjo. Menkesnis pelningumas 2006m. paaiškinamas naujų dviejų rinkos dalyvių veikla, kurie patyrė techninį nuostolį susijusį su veiklos pradžios išlaidomis, visgi kitos penkios ne gyvybės draudimo įmonės rodė itin gerus techninės ir investicijų veiklos rezultatus, todėl bendras pelnas buvo didesnis nei prieš metus, tačiau pelno augimo tempas buvo lėtesnis nei pasirašytų ir uždirbtų įmokų, tai lėmė kiek sumažėjusius pelningumo rodiklius.¹¹² Tuo tarpu 2007m. techniniai nuostoliai transporto priemonių draudimo srityje pristabdė bendrą Estijos ne gyvybės draudikų pelno augimą, todėl jis išliko tame pačiame lygyje kaip ir prieš tai buvusiais metais. Tad, atsižvelgiant į tai, kad didėjo draudimo įmokos, pelningumo rodikliai kiek sumažėjo. Visgi, 2008m. nepaisant itin stipriai kritusio investicijų veiklos pelningumo, sėkminga techninė veikla ir didelis šios veiklos pelnas, lėmė pelningumo rodiklių kilimą į prieš dvejus metus buvusį lygį. Tačiau Lietuvoje ir Latvijoje veikiančių ne gyvybės draudimo įmonių pelningumo rodikliai – žymiai mažesni. Analizuojamo periodo pradžioje Lietuvos ne gyvybės draudikai, bendru požiūriu, veikė nuostolingai – tai atspindi ir pelningumo rodikliai. Susiklosčius įtemptai konkurencinei situacijai 2004m. 8 iš 19 ne gyvybės draudimo įmonių patyrė nuostolį, tai lėmė ir neigiamus viso sektoriaus pelningumo rezultatus. Tačiau, palaipsniui mažėjant šalies ne gyvybės draudikų skaičiui, tuo pačiu didėjant pasirašytų ir uždirbtų draudimo įmokų apimčiai, didėjo ir įmonių pelnas, todėl didėjančia linkme kito ir pelningumo rodikliai, kurie pasiekė gan aukštą lygį 2007m. Visgi, 2008 metais stebimas visų analizuojamų rodiklių mažėjimas, kurį lėmė daugiau nei 1/3 sumažėjęs draudikų uždirbtas pelnas, nors pasirašytų ir uždirbtų draudimo įmokų apimtis tebedidėjo. Pakitusius bendrus veiklos rezultatus labiausiai įtakojo nuostolis patirtas investicinėje veikloje,¹¹³ nes techninės veiklos pelningumas išlaikė didėjimo tendenciją. Tuo tarpu Latvijoje veikiančios ne gyvybės draudimo įmonės analizuojamu laikotarpiu, bendru požiūriu, rodė teigiamus veiklos rezultatus. Visgi, 2006 m. pelningumo rodikliai krito iki minimalių teigiamų padalų. Šį pelningumo sumažėjimą lėmė itin dideli nuostoliai techninėje veikloje, tačiau dėl gauto palyginti aukšto investicinės veiklos pelno, rezultatas išliko teigiamas. Kitais metais vyravo panašios tendencijos – techninė veikla lėmė nuostolį, investicinė pelną – tačiau visumoje gautas gan didelis pelnas, kuris lėmė didėjančius pelningumo rodiklius, 2008m. stipriai kritus investicinės veiklos pelnui, sėkminga techninė veikla lėmė panašų pelningumą.

Ne gyvybės draudimo įmonių veiklos efektyvumo analizę tikslinga plėtoti analizuojant sąnaudų (operacinių ir kitų techninių išlaidų santykis su uždirbtomis įmokomis), nuostolingumo (išmokų dalis

¹¹² Financial Supervision Authority Annual Report 2006. p. 46 (Estija).

¹¹³ Financial Supervision Authority Yearbook 2008. p.59 (Estija).

uždirbtose įmokose) ir šių rodiklių sudėtinį rodiklį, kuris, manoma, – vienas geriausių būdų išmatuoti ne gyvybės draudimo įmonių veiklos sėkmingumą, nes į šio rodiklio dydį neįtraukiamas pelnas gautas iš investavimo veiklos, tad rodiklis atspindi efektyvaus įmonės valdymo pelningumą. Baltijos šalių ne gyvybės draudimo įmonių sąnaudų, nuostolingumo ir sudėtinis rodikliai pateikiami 23 pav.

Šaltiniai: Draudimas Lietuvoje 2005. p. 20; Draudimas Lietuvoje 2006. p. 62; Draudimas Lietuvoje 2008. p. 73; Latvian Insurance Market in Figures 2002–2006. p.29; Information on the Insurance Market 2008 (Latvija); Estonian Insurance Yearbook 2004. p. 62; Financial Supervision Authority Yearbook 2006 p. 45; Yearbook 2008 p. 58.

23 pav. Baltijos šalių ne gyvybės draudikų sąnaudų, nuostolingumo ir sudėtiniai rodikliai

Draudimo įmonėse patiriamų išlaidų, skirtų pritraukti ir išlaikyti vartotoją, sumokėti atlyginimus darbuotojams, komisinius draudimo tarpininkams ir padengti kitas technines ir operacines išlaidas, valdymo efektyvumą matuojantis dydis – veiklos sąnaudų rodiklis gan skiriasi tarp analizuojamų šalių. Pagal 23 pav. informaciją sėkmingiausiai išlaidas geba kontroliuoti Estijoje veikiančios ne gyvybės draudikai. Anot Estijos finansų priežiūros komisijos, didėjanti konkurencija ne gyvybės draudimo rinkoje verčia draudikus veikti kuo efektyviau, todėl stebimas ne tik žemesnis, palyginti su kitomis Baltijos šalimis, veiklos sąnaudų rodiklio lygis, bet ir pastoviai mažėjanti (išskyrus 2006m. dėl naujų rinkos dalyvių įsitvirtinimo patirtų išlaidų ir padidėjusių komisinių draudimo brokeriams) šio rodiklio apimtis palyginti su uždirbtomis įmokomis. Tuo tarpu Lietuvoje ir Latvijoje veikiančios ne gyvybės draudimo įmonės rodo panašius gebėjimus veiklos sąnaudų valdymo srityje. Visgi Lietuvoje draudikų veiklos sąnaudų rodiklis pamečiui svyruoja mažesnėmis apimtimis, o tai leidžia spręsti apie efektyvesnę gautinų pajamų ir sąnaudų numatymą, kas leidžia užtikrinti stabilesnius veiklos rezultatus.

Tuo tarpu nuostolingumo – draudiko gebėjimo įvertinti klientų riziką – rodiklio dydis ir jo kaita Baltijos šalyse lemia kitokias interpretavimo kryptis. Šioje srityje geriausius valdymo įgūdžius rodo Lietuvos ne gyvybės draudimo rinkoje veikiančios draudikiai, nors 2008m. stipriai sumažėjus Latvijoje ir Estijoje veikiančių draudimo įmonių draudimo išmokų dydžiui, atsižvelgiant į uždirbtas įmokas, visų šalių bendri ne gyvybės draudimo rinkų nuostolingumo koeficientai siekia panašų lygį.

Apžvelgtų veiklos sąnaudų ir nuostolingumo rodiklių jungiamasis dydis – sudėtinis koeficientas, kuris, bendru požiūriu, padeda nustatyti ar draudimo įmonė gauna pelną iš savo kasdieninės veiklos. Kadangi rodiklis neįvertina investicijų gražos, atsiranda galimybė susidaryti nuomonę, apie tai, kaip efektyviai draudimo įmonė sugeba vykdyti savo tipinę – draudimo veiklą. Baltijos šalių sudėtinių rodiklių lyginimas atspindi, kad efektyviausiai veiklą vykdo Estijoje veikiančios ne gyvybės draudikiai, kurie, nepaisant pakankamai aukštų nuostolingumo rodiklių, dėl žemo veiklos sąnaudų lygio užtikrina pelningus tipinės draudimo veiklos rezultatus. Lietuvos ne gyvybės draudikų sudėtinio rodiklio kitimo dinamika rodė, kad draudimo įmonės analizuojamu periodu balansavo tarp nuostolingos ir pelningos tipinės draudimo veiklos. Visgi ne gyvybės draudikų tipinė veikla 2006m. buvo nuostolinga, tai pačiais metais didėję veiklos sąnaudų ir nuostolingumo rodikliai lėmė tokius rezultatus. Didžiausią neigiamą įtaką bendram draudimo veiklos rezultatui turėjo transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo, bendrosios civilinės atsakomybės ir draudimo nuo nelaimingų atsitikimų aukšti sudėtiniai rodikliai.¹¹⁴ Tačiau, nors nemažėjo ne gyvybės draudimo sektoriaus nuostolingumo rodiklis, draudimo įmonės ėmėsi pakankamai efektyvių priemonių mažindamos veiklos sąnaudas,¹¹⁵ tai lėmė, kad tipinė draudimo veikla iš esmės buvo pelninga tiek 2007, tiek 2008 metais. Tuo tarpu Latvijos sudėtinio rodiklio dinamika rodo, kad šios šalies ne gyvybės draudikai nepakankamai gerai kontroliavo tiek savo veiklos sąnaudas, tiek klientų riziką, ir nors ne gyvybės draudimo įmonės visu analizuojamu periodu fiksavo pelną,¹¹⁶ tipinė draudimo veikla buvo nuostolinga – rodiklis buvo aukštesnis nei pageidautina. Tik 2008m. sumažėjusios veiklos sąnaudų ir draudimo išmokų apimtys, palyginti su uždirbtų įmokų dydžiu, lėmė teigiamą tipinės veiklos rezultatą, kartu ir efektyvesnę draudimo įmonių veiklą.

Apibendrinant Baltijos šalių ne gyvybės draudikų efektyvumo analizės rezultatus, galima teigti, kad šiuo požiūriu lyderių pozicijas užima Estijos ne gyvybės draudimo sektoriuje veikiančios įmonės, kurios užtikrina aukštus veiklos rezultatus, gaudamos pelną tiek techninėje – dėl efektyvaus įmonės tipinės veiklos sąnaudų valdymo ir gebėjimų deramai įvertinti klientų riziką, tiek ir investicinėje, dėl sėkmingų investavimo strategijų pasirinkimo, veiklose, o tai užtikrina draudikų veiklos efektyvumą. Tačiau teigti, kad Lietuvos ir Latvijos ne gyvybės draudikų veikla neefektyvi, būtų nekorektiška. Šių šalių gyvybės draudimo įmonės taip pat veikia pelningai, nors veiklos sąnaudų valdymo lygis ir yra kiek žemesnis, o investicinė veikla nedavė planuotų rezultatų, todėl pelningumo rodikliai nėra tokie aukšti kaip Estijos, visgi draudikai fiksuoja pelną, o tai pagrindinis veiklos efektyvumo indikatorius.

¹¹⁴ Draudimas Lietuvoje 2006. Draudimo priežiūros komisija. p. 26.

¹¹⁵ Draudimas Lietuvoje 2008. Draudimo priežiūros komisija. p. 38.

¹¹⁶ Information on the Insurance Market 2006: Insurance Market Development (Latvija).

2.5. Baltijos šalių draudimo sistemų pranašumai, trūkumai ir vystymosi perspektyvos

Kaip Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų lyginamosios analizės apibendrinimą, šioje darbo dalyje aptarsiu pagrindinius Baltijos šalių draudimo sistemų tarpusavio pranašumus ir trūkumus, o taip pat išskirsiu draudimo sistemų tolimesnes vystymosi kryptis ir perspektyvas, atsižvelgiant į kylančias realias grėsmes ir egzistuojančias plėtros galimybes.

Visų pirma, pradėsiu nuo pagrindinių Baltijos valstybių gyvybės draudimo sektorių tarpusavio pranašumų ir trūkumų išskyrimo. Esminius aspektus pateikiu 7 lentelėje.

7 lentelė. Gyvybės draudimo sektorių tarpusavio pranašumai ir trūkumai Baltijos šalyse

LIETUVA	LATVIJA	ESTIJA
Panašaus lygio draudimo veiklos aktyvumas, kaip ir Estijoje [+]	Menkas gyvybės draudimo aktyvumas ekonomikoje [-]	Draudimo prasiskverbimas panašus, kaip ir Lietuvoje [+]
Gyvybės draudimo sektorius Baltijos valstybėse, priešingai nei labiau pažengusiose ES šalyse, žymiai mažiau išvystytas nei ne gyvybės draudimo sektorius [-]		
Mažesnis nei Estijoje, bet didesnis nei Latvijoje draudimo tankis	Latvijos gyventojai mažiausiai lėšų skiria gyvybės draudimui [-]	Statistinis gyventojas daugiausiai lėšų skiria gyvybės draudimui [+]
Vidutiniškai ES šalyse vienas gyventojas 2008m. išleido 2 tūkst. eurų gyvybės draudimui, kai statistinis gyventojas išleido vidutiniškai 50 eurų Lietuvoje, 60 eurų Estijoje ir tik 12 eurų Latvijoje [-]		
Efektyviausiai veikia Lietuvos gyvybės draudimo draudikai [+]	Nuostolinga veikla, prielaidos apie menką veiklos efektyvumą [-]	Nuostolinga veikla, dėl neigiamos investicijų veiklos
Efektyvus veiklos sąnaudų ir nuostolingumo valdymas [+]	Neigiami techninės veiklos rezultatai [-]	Efektyvi techninė veikla [+]
Gautas minimalus pelnas iš investicijų veiklos	Užtikrina didesnę investicijų grąžą, nei kitų šalių draudikai [+]	Itin didėli investicinės veiklos nuostoliai [-]

Čia: [+] – tarpusavio pranašumai;
[-] – trūkumai.

Pagal tai, ką išskyriau 7 lentelėje, galima daryti išvadas, kad pagal išsivystymo lygio rodiklis, labiausiai išvystytas – Estijos gyvybės draudimo sektorius, nors Lietuvos gyvybės draudimo sektoriaus išsivystymo lygis panašus, egzistuoja skirtumai dėl statistinio gyventojų mažiau skiriamų lėšų gyvybės draudimo paslaugoms įsigyti. Latvijos gyvybės draudimo sektorius – mažiausiai išvystytas, atsilieka ne tik nuo ES, bet ir nuo kitų Baltijos šalių vystymosi rodiklių. Efektyvumo požiūriu dera teigti, kad efektyviausiai veikia Lietuvos gyvybės draudikai, nes, nors itin traukėsi gyvybės draudimo įmokų apimtis, užtikrina pelningą veiklą. Kadangi informacija pateikiama 7 lentelėje – tai ankstesnių analizių rezultatai, plačiau jų nekomentuosiu, todėl pereinu prie ne gyvybės draudimo sektoriaus tarpusavio efektyvumo ir išsivystymo palyginimo. Pagrindiniai aspektai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė. Ne gyvybės draudimo sektorių tarpusavio pranašumai ir trūkumai Baltijos šalyse

LIETUVA	LATVIJA	ESTIJA
Kiek didesnis ne gyvybės draudimo augimas 2008m [+]	Mažesniu tempu didėjo ne gyvybės draudimo įmokos	Kiek mažesnis ne gyvybės draudimo augimas
Mažiausias ne gyvybės draudimo prasiskverbimo rodiklis [-]	Reikšmingiausios pozicijas ekonomikos atžvilgiu [+]	Didesnė nei Lietuvoje, mažesnė nei Latvijoje draudimo skvarba
Mažiausias draudimo tankio rodiklis [-]	Kiek mažiau lėšų skiria nei Estijos gyventojai	Daugiausiai lėšų skiria draudimo paslaugoms įsigyti [+]
Nuoseklesnis draudikų veiklos sąnaudų apimtį kitimas	Didesnis ir itin kintantis veiklos sąnaudų dydis [-]	Sėkmingiausiai kontroliuoja veiklos sąnaudas [+]
Mažiausias nuostolingumas–efektyvus klientų rizikos valdymas	Nežymiai aukštesnis nuostolingumo lygis	Nežymiai aukštesnis nuostolingumo lygis
Tipinė draudimo veikla iš esmės pelninga	Teigiamas tipinės veiklos rezultatas	Efektyvesnis tipinės draudimo veiklos vykdymas [+]
Nuostolinga investicinė veikla [-]	Teigiami investicinės veiklos rezultatai [+]	Pelninga investicinė veikla [+]
Draudikai veikia pelningai	Draudikai veikia pelningai	Aukščiausi draudikų pelningumo rodikliai [+]

Čia: [+] – tarpusavio pranašumai;
[-] – trūkumai.

Atsižvelgiant į 8 lentelėje pateiktą informaciją, galima daryti išvadas, kad pagal išsivystymo rodiklius – panašiai išvystytas tiek Estijos, tiek ir Latvijos ne gyvybės draudimo sektorius. Estijos statistinis gyventojas daugiau lėšų skiria ne gyvybės draudimo paslaugoms, tuo tarpu Latvijos ne gyvybės draudimo sektorius užimama reikšmingesnes pozicijas tos šalies ekonomikoje. Lietuvos ne gyvybės draudimo rinka, pagal išsivystymo lygio rodiklius atsilieka nuo kitų Baltijos šalių. Veiklos efektyvumo požiūriu visų Baltijos šalių ne gyvybės draudimo įmonių veikla – efektyvi, tačiau lyderių pozicijas užima Estijos ne gyvybės draudikai, kurie užtikrina aukštus veiklos rezultatus, gaudamos pelną tiek techninėje – dėl efektyvaus veiklos sąnaudų valdymo ir gebėjimų deramai įvertinti klientų riziką, tiek ir investicinėje, dėl sėkmingų investavimo strategijų pasirinkimo.

Kalbant apie bendrą draudimo sistemos išsivystymo lygį, labiausiai išvystyta, tarp Baltijos šalių, – Estijos draudimo sistema, kiek mažiau Latvijos, tuo tarpu mažiausi bendri išsivystymo rodikliai Lietuvoje. Efektyvumo požiūriu išsiskiria Lietuvos draudikai – nes tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudikai veiklą vykdo efektyviai, o tai turi įtakos bendram draudimo sistemos efektyvumui.

Tačiau prisimenant dabartinės raidos tendencijas – visose valstybėse fiksuotas realus draudimo rinkos nuosmukis, kurį lėmė itin reikšmingas gyvybės draudimo paklausos smukimas, ateityje laukia dideli iššūkiai, todėl dera aptarti tolimesnę, tikėtiną draudimo sistemų vystymosi raidą ir perspektyvas, atsižvelgiant į analizuojamų valstybių ekonominės raidos prognozes.

Numatomas Baltijos šalių ekonomikų recesijos gilėjimas, prastėjantys šalių socialiniai rodikliai, prognozuojamas itin aukštas nedarbo lygis, kuris ne tik daro spaudimą atlyginimų dydžiui, bet kelia visuomenės narių susirūpinimą ir teikia nežinomybę dėl ateities sąlygų, išliekanti sudėtinga situacija tarptautinės finansų rinkose, turės reikšminga įtaką tolimesniam draudimo sistemų vystymuisi.

Baltijos valstybių gyvybės draudimo sektorių vystymosi perspektyvos – pilnos neapibrėžtumo. Nepalanki ekonominė situacija ir depresija akcijų rinkose tikėtina dar labiau apribos gyvybės draudimo augimą. Remiantis gyvybės draudimo produktų paklausos kitimo tendencijomis, galima manyti, kad ir toliau gyvybės draudimo rinkose jausis neigiama investicinio gyvybės draudimo paklausos mažėjimo įtaka, ypač Lietuvoje ir Estijoje, kur investicinis draudimas užima svarbias pozicijas draudimo rinkoje. Latvijoje ši įtaka turėtų būti kiek mažiau juntama, nes šios šalies gyvybės draudimo sektoriuje investicinis draudimas sudaro mažumą, tačiau įtakos nustatymą komplikuoja faktas, kad gyvybės draudimo sektorius šalies draudimo rinkoje, palyginti tiek su kitomis Baltijos, tiek su ES šalimis – itin mažas. Minėtina, kad mažėjant investicinio draudimo apimčiai, tradicinių gyvybės draudimo produktų paklausa neturėtų stipriai kisti. Estijoje, tuo tarpu, tikima, kad šių produktų paklausa ne tik nepereis į nuosmukį, bet išlaikys stabilų augimą. Atsižvelgiant į tai, tikėtina, kad labiausiai gyvybės draudimo rinka artimiausiu dviejų metų laikotarpiu trauksis Lietuvoje, kiek mažiau Estijoje ir Latvijoje.

Ne gyvybės draudimo raidos tendencijose ekonomikos nuosmukio įtaka bus ypač akivaizdi 2009 metų viduryje – 2010 metų pradžioje. Tikėtina stipriai susilpnės ne gyvybės draudimo produktų, ypač tokių, kurie stipriai susiję su verslo ciklais, paklausa, o kitų produktų paklausos augimo potencialas taip pat bus pakankami ribotas, kad sugebėtų atsverti neigiamą itin verslo ciklams jautrių produktų paklausos kritimo įtaką bendrame rezultate. Todėl, tikėtina, išnyks ne gyvybės draudimo sektoriaus plėtimosi požymiai, be to rinka gali pereiti ir į nuosmukio periodą. Atsižvelgiant į skirtingas valstybių ekonomikų raidos prognozes – laukiamo trumpesnio recesijos periodo Estijoje ir greitesnio šios šalies ekonomikos atsigavimo, tikėtina, kad labiausiai, dviejų metų laikotarpiu, ne gyvybės draudimo rinka gali trauktis Lietuvoje ir Latvijoje, tuo tarpu, kiek mažiau Estijoje.

Apibendrinant, galima teigti, kad laukiamas ir tolimesnis analizuojamų valstybių draudimo rinkų traukimas. Labiausiai bendra draudimo rinka, tikėtina, susitrauks Latvijoje ir Lietuvoje, kiek mažiau Estijoje. Bendras draudimo augimas šalyse tikėtina kris iki žemumų prieš atsigaunant po 2010 – tujų ar vėlesnių metų, kai vyraus finansinis tikrumas ir stabilizuosis šalių ekonomikos.

Visgi atsižvelgiant į tai, kad draudimo paklausa mažėjo ne tik analizuojamose šalyse, bet ir ES mastu, taip pat į menkus Baltijos šalių draudimo sistemų išsivystymo rodiklius, galima daryti prielaidą, kad, išgyvenus ekonominį nuosmukį, ilgalaikėje perspektyvioje išlieka didelis Baltijos šalių draudimo sistemų vystymosi potencialas ir galimybės draudimui įgyti vis didesnę svarbą šalių ekonomikose.

IŠVADOS

1. Draudimas užima reikšmingas pozicijas ir atlieka svarbų vaidmenį kiekvienos pažengusios šalies ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime. Draudimo teikiamos rizikos valdymo galimybės padeda išsaugoti kapitalą, pajamas ir kreditą, be to draudimas gali būti efektyviai pritaikomas siekiant taupyti ar investuoti lėšas. Draudimo paslaugos naudingos tiek verslo, tiek ir kasdieniniame pasaulyje, todėl ekonomine prasme draudimas tampa ekonominio stabilizavimo sistema.
2. Draudimo sistema – itin svarbi šalies finansų sistemos grandis, būtina šalies vystymosi ir klestėjimo sąlyga. Draudimo sistemą sudaro trys pagrindinės rinkos dalyvių grandys – draudikai, draudimo tarpininkai ir draudimo paslaugų vartotojai, dėl kurių sąveikos susiformuoja pasiūlos ir paklausos pusiausvyra. Draudimo sistemos patikimumą užtikrina draudimo priežiūros institucija, nuo kurios priežiūros veiksmingumo priklauso šalies draudimo sistemos stabilumas ir efektyvumas.
3. Pastaruoju metu pasaulio ekonomika atsidūrė tarp giliausio ir labiausiai paplitusio nuosmukio per visą pokario laikotarpį. Ryški finansinės krizės intensifikacija praėjusį rudenį sukėlė globalinį smukimą. Daugelis pasaulio regionų patiria precedento neturintį ekonomikos traukimąsi. Baltijos šalių ekonomikos nėra išimtis. Sustiprėjęs finansų nuosmukio poveikis realiai ekonomikai – apriboja ekonomikų raidą, mažėja tarptautinė prekyba, silpsta daugelio ekonomikos sektorių aktyvumas.
4. Nors Baltijos šalys į ekonomikos recesijos ciklą pateko ne vienu metu ir ne vienoda apimtimi – anksčiausiai ekonomikos lėtėjimo simptomus pajuto Estija, didžiausią ekonomikos susitraukimą patyrė Latvija – visoms šalims numatomas tolimesnis recesijos gilėjimas. Tačiau 2010 metų perspektyvos skiriasi: laukiama greitesnio Estijos ekonomikos atsigavimo, tuo tarpu Lietuvos ir Latvijos atvejais prognozuojamas ilgesnis recesijos tarpsnis, kas sumenkina greito ekonomikos atsigavimo galimybes.
5. Visose Baltijos valstybėse prognozuojamas itin aukštas nedarbo lygis, kuris ne tik daro spaudimą atlyginimų dydžiui, bet kelia visuomenės narių susirūpinimą ir teikia nežinomybę dėl ateities. Tuo tarpu didėjantys biudžeto deficitai Baltijos šalyse lemia rimtą grėsmę valstybių finansų stabilumui. Didžiausias biudžeto disbalansas ir beprecedentis valstybės skolos didėjimas numatomas Latvijoje.
6. Po kelerius metus trukusio spartaus Baltijos šalių draudimo sistemų plėtimosi – augimą draudimo rinkose pakeitė smukimas. Didžiausias draudimo rinkų nuosmukis fiksuotas Estijoje ir Lietuvoje, kiek mažesnis Latvijoje – visų šalių draudimo rinkos itin jautriai reagavo į pasaulinį finansų rinkų nuosmukį ir traukėsi labiau nei vidutiniškai ES šalyse.
7. Baltijos šalių draudimo rinkose, skirtingai nei labiau pažengusiose ES šalyse, vyrauja ne gyvybės draudimas, stebėtinai žemas Latvijos gyvybės draudimo sektoriaus dydis šalies draudimo rinkoje.
8. Išskirtiniais augimo tempais iki 2008m. pasižymėjo Baltijos šalių gyvybės draudimo rinkos. Per trejus metus Estijoje išsiplėtė daugiau nei du, Lietuvoje daugiau nei tris, Latvijos net keturis kartus.

9. 2008m. visų Baltijos šalių gyvybės draudimo rinkos susidūrė su pasauline tendencija – investicinio gyvybės draudimo paklausos mažėjimu, tai pagrindinė priežastis lėmusi draudimo rinkų traukimąsi.
10. Ne gyvybės draudimo sektoriaus kitimas pasižymėjo nuosaikesne plėtimosi apimtimi ir pastovesniais augimo tempais, o svarbiausia – ne gyvybės draudimo rinka vis dar išlaikė augimą ir 2008 metais. Estijos ne gyvybės draudimo rinka per 2004 – 2008 m. išsiplėtė 1,8 karto, Lietuvos kiek daugiau nei du, tuo tarpu Latvijos dvigubai daugiau nei vidutiniškai ES šalyse – net 2,6 karto.
11. Pagal išsivystymo lygio rodiklius, tarp analizuojamų valstybių, labiausiai išvystas Estijos ir kiek mažiau Lietuvos gyvybės draudimo sektorius, itin žemas Latvijos gyvybės draudimo reikšmingumas. Ne gyvybės draudimo sektorius panašiai išvystytas tiek Latvijoje, tiek ir Estijoje, Lietuvos ne gyvybės draudimo sektorius, pagal išsivystymo lygio rodiklius, atsilieka nuo kitų Baltijos šalių.
12. Efektyviausiai, tarp Baltijos šalių, veikia Lietuvos gyvybės draudikai, nes, nors itin traukėsi gyvybės draudimo įmokų apimtis, šalies draudikai užtikrino pelningą veiklą. Tuo tarpu visų analizuotų šalių ne gyvybės draudimo įmonių veikla – efektyvi, tačiau lyderių pozicijas užima Estijos ne gyvybės draudikai, kurie užtikrina aukštus veiklos rezultatus, gaudami pelną tiek techninėje – dėl efektyvaus veiklos sąnaudų valdymo ir gebėjimų deramai įvertinti klientų riziką, tiek ir investicinėje – dėl sėkmingų investavimo strategijų pasirinkimo, veiklose.
13. Baltijos šalių ir labiau pažengusių ES valstybių draudimo sistemų išsivystymo lygio skirtumai išlieka itin reikšmingi. Labiausiai, tarp Baltijos šalių, išvystyta Estijos draudimo sistema, kiek mažiau Latvijos, mažiausi išsivystymo lygio rodikliai Lietuvoje. Efektyvumo požiūriu išsiskiria Lietuvos draudikai – tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudikai veiklą vykdo efektyviai.
14. Baltijos šalių ekonomikų recesijos gilėjimas, prastėjantys socialiniai rodikliai, išliekanti sudėtinga situacija tarptautinės finansų rinkose, neigiamai įtakos tolimesnį draudimo sistemų vystymąsi.
15. Gyvybės draudimo rinkose, tikėtina, ir toliau jausis neigiama investicinio gyvybės draudimo paklausos mažėjimo įtaka, ypatingai Lietuvoje ir Estijoje, kur šis draudimas užima reikšmingas pozicijas; kitų gyvybės draudimo produktų paklausa neturėtų stipriai kisti. Prognozuojama, kad labiausiai gyvybės draudimo rinka artimiausiu dviejų metų periodu trauksis Lietuvoje, kiek mažiau Estijoje ir Latvijoje.
16. Tikėtina stipriai kris ne gyvybės draudimo produktų, ypač tokių, kurie stipriai susiję su verslo ciklais, paklausa, o kitų produktų paklausos augimo potencialas taip pat bus pakankami ribotas. Prognozuojama, kad didžiausiu mastu ne gyvybės draudimo rinka trauksis Lietuvoje ir Latvijoje, mažiausiu Estijoje.
17. Labiausiai bendra draudimo rinka, prognozuojama, susitrauks Latvijoje ir Lietuvoje, kiek nuosaikiau Estijoje. Bendras draudimo augimas šalyse prognozuojama kris iki žemumų prieš atsigaunant po 2010 – tujų ar vėlesnių metų, kai vyraus finansinis tikrumas ir stabilizuosis šalių ekonomikos.
18. Atsižvelgiant į tai, kad draudimo paklausa mažėjo ne tik analizuojamose šalyse, bet ir ES mastu, taip pat į menkus Baltijos šalių draudimo sistemų išsivystymo rodiklius, galima teigti, kad ilgalaikėje perspektyvoje išlieka didelis Baltijos šalių draudimo sistemų vystymosi potencialas.

LITERATŪRA

1. **Banko of Latvia: Annual Report 2008.** p. 131. – URL:
http://www.bank.lv/images/img_lb/izdevumi/latvian/year/2008/LB_Annual_Report_2008.pdf
2. **Baranauskas M., Kindurys V.** Lietuvos ne gyvybės draudimo rinka ir jos raidos perspektyvos. // *Ekonomika*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, t. 62, p. 21 – 33. – ISSN 1392-1258
3. **Bernat T., Grundey D.** Insurance Market Maturity: A Comparative Study in Poland and Lithuania // *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas: mokslo žurnalas*. – Vilnius: Technika, 2007, vol. XIII, No 3, p. 184 – 190. – ISSN 1392-8619
4. **Calandro J.** et al. Enterprise Risk Management – an Insurance Perspective and Overview // *Journal of Financial Transformation*, 2008, vol. 22, p. 117 – 122. – URL:
[http://www.capco.com/files/pdf/62/02_PART%202/04_Enterprise%20risk%20management%20an%20insurance%20perspective%20and%20overview%20\(Opinion\).pdf](http://www.capco.com/files/pdf/62/02_PART%202/04_Enterprise%20risk%20management%20an%20insurance%20perspective%20and%20overview%20(Opinion).pdf) [žiūrėta 2009 09 07]
5. **Cutler D. M., Zeckhauser R.** Extending Theory to Meet Practice of Insurance. 2004. – 76 p. – URL:
www.economics.harvard.edu/faculty/cutler/files/cutler_zeckhauser_theory_and_practice_of_insurance.pdf
6. **Čepinskis J. ir kt.** *Draudimas*. –Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1999. – 460p. – ISBN 9986-418-12-7
7. **Dorfman S. M.** *Introduction to Risk Management and Insurance*. – Upper Saddle River (New Jersey): Prentice Hall, 2004. – p.575 – ISBN 0130-328-111
8. **Draudimas Lietuvoje 2002 metų apžvalga.** Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba prie Finansų ministerijos. p. 42. – URL: <http://www.dpk.lt/files/apzvalga/apzvalga2002.pdf>
9. **Draudimas Lietuvoje 2004.** Metinė ataskaita. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. p.48. – URL: <http://www.dpk.lt/files/apzvalga/apzvalga2004.pdf>
10. **Draudimas Lietuvoje 2005.** Metinė ataskaitas. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. p.61. – URL: <http://www.dpk.lt/files/apzvalga/apzvalga2005.pdf>
11. **Draudimas Lietuvoje 2006.** Metinė ataskaitas. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. p.64. – URL: <http://www.dpk.lt/files/apzvalga/apzvalga2006.pdf>
12. **Draudimas Lietuvoje 2007.** Metinė ataskaita. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. p.82. – URL: <http://www.dpk.lt/files/apzvalga/apzvalga2007.pdf>
13. **Draudimas Lietuvoje 2008.** Metinė ataskaita. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. p. 76. – URL: <http://www.dpk.lt/files/apzvalga/apzvalga2008.pdf>
14. **Economic Forecast Spring 2009.** *European Economy 3/ 2009*. European Commission. – p. 180. – ISBN 978-92-79-11364-2 – URL:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15048_en.pdf [žiūrėta 2009 08 15]
15. **Eesti Pank Annual Report 2008.** p. 156. – URL:
http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/publikatsioonid/seeriad/aastaruanne/_2008/fullrep.pdf
16. **Environmental Risks and Insurance: A comparative Analysis of the Role of Insurance in the Management of Environment – Related Risks. Policy Issues in Insurance.** No 6. Organisation for Economic Co-operation and Development. 2003, p. 92. – ISBN 92-64-10550-6
17. **Evans – Pritchard A.** S&P downgrades Baltic states debt ratings. *The Daily Telegraph*. 2009 08 10. <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/financialcrisis/6006322/SandP-downgrades-Baltic-states-debt-ratings.html> [žiūrėta 2009 08 24]
18. **Finansinio stabilumo apžvalga 2009.** Lietuvos bankas. p. 72. – ISSN 1822-5071 – URL:
http://www.lb.lt/lt/leidiniai/fin_stabilumas/fsa_2009.pdf
19. **Financial Stability Report 2008.** Bank of Latvia. p. 52. – ISSN 1691-1202 – URL:
http://www.bank.lv/images/img_lb/izdevumi/english/citas/fsr/FSP_2008_en.pdf
20. **Financial Stability Review May 2006.** Eesti Pank. p.68. – URL:
http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/publikatsioonid/seeriad/finantsvahendus/_2006_1/fsy_506.pdf
21. **Financial Stability Review 2009/1.** Eesti Pank. p. 72. – ISSN 1736-1281 – URL:
http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/publikatsioonid/seeriad/finantsvahendus/_2009_1/fsy_109.pdf
22. **Financial Supervision Authority annual report for 2005.** p. 56. – URL:
http://www.fi.ee/failid/annual_report_of_2005.pdf

23. **Financial Supervision Authority annual report 2006.** p. 76. – URL:
<http://www.fi.ee/failid/yearbook2006.pdf>
24. **Financial Supervision Authority annual report for 2007.** p. 76. – URL:
<http://www.fi.ee/failid/Yearbook2007.pdf>
25. **Financial Supervision Authority Yearbook 2008.** p. 83. – URL: <http://www.fi.ee/aastaraamat2008>
26. **Fisher W.** Enterprise Risk Management for Insurance Companies: Risk in Non-life Insurance Underwriting. 2008. – URL:
<http://www.ermii.org/meeting/EERM%20for%20Insurance%20Companies%20by%20Fisher.doc>
27. **Fitch downgrades Estonia, Latvia & Lithuania;** Outlooks remain negative. Fitch Ratings. – URL:
http://www.kase.gov.lv/texts_files/Correction_downgrade_to_BBplus_8apr2009.pdf [žiūrēta 2009 08 21]
28. **Foundations Of Insurance Economics – Readings in Economics and Finance** / Edited by Dione G., Harrington E. S. - Boston; Dordrecht; London; : Kluwer Academic Publishers, 1992. – p. 728 – ISBN 0-7923-9204-3
29. **Girdzijauskas S.** Draudimas: Kiekybinė finansinė analizė. – Kaunas: Naujasis lankas, 2002. – 104p. – ISBN 9995-03-114-X
30. **Haiss P., Sümegi K.** The Relationship of Insurance and Economic Growth. 2006. p. 40. – URL:
<http://www.ecomod.org/files/papers/1454.pdf> [žiūrēta 2009 04 20]
31. **Handbook of Insurance** / Edited by Dionne G. – Boston; Dordrecht; London; : Kluwer Academic Publishers, 2000. – p. 974 – ISBN 0-7923-7870-9
32. **Hillman A. L.** Public Finance and Public Policy – Responsibilities and Limitations of Government. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – p. 766 – ISBN 0-5218-0641-0
33. **Information on the Insurance Market 2008.** Financial and Capital Market Commission. – URL:
http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/20081231_operation_of_insurance/
34. **Information on the Insurance Market 2006.** Financial and Capital Market Commission. – URL:
http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/20061231_operation_of_insurance/
35. **Insurance Core Principles and Methodology.** International Association of Insurance Supervisors. 2003. p. 52 – URL: http://www.iaisweb.org/__temp/Insurance_core_principles_and_methodology.pdf
36. **Insurance in the Baltic Countries.** Policy Issues in Insurance. No 7. Organisation for Economic Co-operation and Development. 2004, p. 432. – ISBN 92-64-02107-8
37. **Insurance Yearbook 2004.** Estonian Financial Supervision Authority. p. 93. – URL:
http://www.fi.ee/failid/Insurance_Yearbook_2004.pdf
38. **Investment Management – a Creator of Value in an Insurance Company.** Zurich Financial Services. 2009. – URL:
http://zdownload.zurich.com/main/Insight/InvestmentManagement_ValueCreation.pdf [žiūrēta 2009 09 02]
39. **Kolyako N.** Standard & Poor's cuts Latvia's and Estonia's rating. The Baltic Course. 2009 08 11. – URL: <http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=16824> [žiūrēta 2009 08 24]
40. **Kindurys V.** Draudimo paslaugų marketingas. – Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2002. – p. 302 – ISBN 998-19-417
41. **Kindurys V.** Teoriniai draudėjų elgsenos tyrimo aspektai ir jos apraiškos Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkoje // Ekonomika. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, t. 81, p. 52 – 73. – ISSN 1392-1258
42. **Latvian Insurance Market in Figures, 2002 – 2006.** Financial and Capital Market Commission. p. 60. – URL: http://www.fktk.lv/en/statistics/archive/latvian_insurance_market_in_fi5/
43. **Lezgovko A.** Finansinis perdraudimas: efektyvi draudimo kompanijos stabilumo valdymo priemonė // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Technika, 2007, t. 8, Nr. 2, p. 112 – 118. – ISSN 1648-0627
44. **Lezgovko A., Lastauskas P.** Draudimo verslo plėtra: teoriniai aspektai ir rinkos plėtros prielaidos // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Technika, 2008, t. 9, Nr. 2, p. 125 – 136. – ISSN 1648-0627
45. **Lezgovko A., Lastauskas P.** Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analizė ir perspektyvos // Ekonomika. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, t. 82, p. 127 – 146. – ISSN 1392-1258
46. **Lietuvos banko metų ataskaita 2008.** Vilnius, 2009, p. 100. – URL:
<http://www.lb.lt/lt/leidiniai/ataskaitos/ataskaita2008.pdf>

47. **Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos.** Lietuvos banko prognozė, 2009 liepa. p. 2. – URL: http://www.lb.lt/lt/ekonomika/makroekonominės_proгноzes/PranesimasSpaudai_200908_LT.pdf
48. **Linartas A.** Draudimo įmonių finansinio stabilumo vertinimas // Pinigų studijos: Ekonomikos teorija ir praktika. – 2003, Nr. 2, p. 74– 82. – URL: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2003_2/linartas.pdf
49. **Measuring underwriting profitability of the non-life insurance industry.** Swiss Reinsurance Company Ltd. Sigma No 3 / 2006. p. 36. – URL: http://www.swissre.com/resources/210e4f80455c6aea8933bb80a45d76a0-Sigma3_2006_e.pdf
50. **Moody's downgrades Latvia to Baa3; Outlook negative.** Moody's Investors Service. 2009 04 23. http://www.kase.gov.lv/texts.../Reitinga_samazinajums_23Apr2009.pdf [žiūrėta 2009 08 23]
51. **Nyman A. J.** The Demand for Insurance: Expected Utility Theory from a Gain Perspective. 2001. – p. 31 – URL: <http://www.econ.umn.edu/workingpapers/nyman1001.pdf>
52. **Outreville J. F.** Theory and Practice of Insurance. – Norwell: Kluwer Academics Publisher, 1998. – 340 p. – ISBN 0-7923-9996-X
53. **Pragarauskas H.** Draudos matematika. – Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas, 2007. – 152p. – ISBN 978-9986-680-37-6
54. **Pranešimas** apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę tiekiamas Lietuvos respublikos seimui. 2009, gegužė. p. 52. – URL: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf
55. **Raškinis D, Raškinis V.** Finansų įstaigų priežiūra: tendencijos ir alternatyvos // Pinigų studijos: Ekonomikos teorija ir praktika. – 2002, Nr. 2, p. 45 – 57. URL: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2002_2/raskinis.pdf
56. **Scenario analysis in insurance.** Swiss Reinsurance Company Ltd. Sigma No 1 / 2009. p. 28. – URL: http://www.swissre.com/resources/bbe421004d1a73a9ad5fed6fbe56bb6a-sigma1_2009_e.pdf
57. **Skipper H. D.** Principles of Risk in Insurance. – Mc Graw-Hill Companies, 2007. – 768p. – ISBN 256-233-039
58. **Standard & Poor's apsisprendė dėl Lietuvos reitingo.** Verslo žinios. 2009 08 18. http://vz.lt/straipsnis/2009/08/18/Standard_Poors_apsisprende_del_Lietuvos_reitingo2 [žiūrėta 2008 08 24]
59. **Statistical Annex of European Economy.** Spring 2009. European Commission. p. 219. – URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15050_en.pdf [žiūrėta 2009 08 20]
60. **Vasiliauskas A.** Verslo draudimas. – Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003. – 190p. – ISBN 9986-38-436-2
61. **Vaughan E. J., Vaughan T. M.** Fundamentals of Risk and Insurance. New York: 2003. 686p. ISBN 0-471-21687-9
62. **World Insurance in 2005:** moderate premium growth, attractive profitability. Swiss Reinsurance Company Ltd. Sigma No 5 / 2006. p. 40 – URL: http://www.swissre.com/resources/83864080455c6b2889e7bb80a45d76a0-Sigma5_2006_e.pdf
63. **World insurance in 2006:** premiums came back to “life“. Swiss Reinsurance Company Ltd. Sigma No 3 / 2007. p. 44 – URL: http://www.swissre.com/resources/83864080455c6b2889e7bb80a45d76a0-Sigma5_2006_e.pdf
64. **World Insurance in 2007:** emerging market leading the way. Swiss Reinsurance Company Ltd. Sigma No 3 / 2008. p. 44. – URL: http://www.swissre.com/resources/d901cb004a24e38e9426d71e1eec54e8-sigma3_2008_e_rev.pdf
65. **World Insurance in 2008:** life premiums fall in the industrialised countries – strong growth in the emerging countries. Swiss Reinsurance Company Ltd. Sigma No 3 / 2009. p. 47 – URL: http://www.swissre.com/resources/c7f9f9004fbe0c3ea67ffea7701fb964-sigma3_2009_e_rev4.pdf
66. **Zartman L. W.** The Investments of Life Insurance Companies. 2008. – p. 272 – ISBN 05-597-755
67. **Zheng W. et al.** New Paradigm for International Insurance Comparison: With an Application to Comparison of Seven Insurance Markets. 2008 – p. 24 – URL: <http://www.iisonline.org/taipei2008/New%20Paradigm%20for%20Insurance%20-%20Zheng.doc>
68. **Žilinskas T.** Finansų rinkų priežiūros konsolidacija ir galima jos įtaka draudimo priežiūros veiklai // Socialinių mokslų studijos. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 113 – 128. – ISSN 2029–2244

Kodytė E. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų lyginamoji analizė / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Bankininkystės ir investicijų katedra, 2009. – 82 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuotos Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemos. Įvertintas ir palygintas draudimo sistemų vystymasis, nustatytas jų augimo potencialas ir tolimesnės raidos kryptys. Pirmame darbo skyriuje aiškinama draudimo samprata, nusakoma draudimo nauda ir svarba šalies ekonomikoje, pristatoma draudimo sistemos sandara, apibūdinami draudimo rinkų dalyviai ir jų veiklos specifika. Skyriaus paskutinėje dalyje pateikiami rodiklių, naudotinų palyginamajai Baltijos šalių draudimų sistemų analizei, pagrindimai. Antrojo darbo skyriaus pradžioje, ekonomikos aktualijų ir perspektyvų požiūriu, pristatomos analizuojamos šalys: tiriama ekonomikų raida ir kainų stabilumas, apžvelgiami socialiniai rodikliai ir jų kitimo dinamika, nagrinėjamas valstybinių finansų patikimumas, pateikiamos tarptautinių reitingų agentūrų pozicijos Baltijos šalių atžvilgiu. Kitoje antrojo skyriaus dalyje analizuojama Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų evoliucija ir raidos tendencijos, įvertinamas ir palyginamas šalių draudimo rinkų vystymasis, nustatomi draudimo rinkų struktūriniai pokyčiai, aiškinami gyvybės ir ne gyvybės draudimo rinkų kitimo veiksniai, tiriami Baltijos šalių draudimo rinkų dalyvių konkurencijos ir koncentracijos rodikliai. Tolimesnėse skyriaus dalyse atliktos palyginamosios Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų išsivystymo ir efektyvumo analizės, skyriaus pabaigoje išskirti Baltijos valstybių draudimo sistemų tarpusavio pranašumai ir trūkumai, numatytos tolimesnės raidos kryptis ir vystymosi perspektyvos.

Pagrindiniai žodžiai: draudimas, draudimo sistema, draudimo sistemos evoliucija, draudimo sistemos išsivystymo lygis, draudikų veiklos efektyvumas, draudimo rinkų perspektyvos.

Kodytė E. Comparative Analysis of Insurance Systems in Lithuania, Latvia and Estonia / Master's Work in Financial Markets. Supervisor prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Department of Banking and Investments, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 82 p.

ANNOTATION

Lithuanian, Latvian and Estonian insurance systems were analyzed in the master's final thesis. Therefore the development, potential growth and future trends of Baltic countries insurance systems were measured, defined and compared. In the first chapter of thesis the insurance concept, insurance benefits and its importance in the economics were explained; in further parts of the chapter the structure of insurance system, insurance market participants and the specification of their activities were described. In the last part of the first chapter were substantiated indicators which have been used for comparative analysis of Baltic countries insurance systems. In the beginning of the second chapter analyzed countries were presented from the view of economic actualities and perspectives. Therefore the development of economics, stability of prices, social indicators and government budgetary positions in Lithuania, Latvia and Estonia were considered and compared. In the next part of the second chapter the evolution and future trends of Baltic countries insurance systems were analyzed. Therefore the development of life and non – life insurance markets, the alteration of the structure of insurance markets, the competition and concentration in the insurance markets were researched, also the reasons of past and possible future changes were identified. In the further parts of the second chapter the comparative analysis of Baltic countries insurance systems significance, level of development and effectiveness marks were made. At the final part of the chapter advantages and disadvantages inter the insurance systems of Baltic countries were named, also future trends and perspectives of development were forecasted.

Key words: insurance, insurance system, evolution of insurance system, significance of insurance system, effectiveness of insurers' activities, perspectives of insurance markets.

Kodytė E. Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų lyginamoji analizė / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Bankininkystės ir investicijų katedra, 2009. – 82 p.

SANTRAUKA

Po kelerius metus trukusio spartaus Baltijos šalių draudimo sistemų plėtimosi – augimą draudimo rinkose pakeitė smukimas. Dar visai neseniai stiprėjusios šalių ekonomikos, kylantis pragyvenimo lygis, augusios pajamų ir investicijų apimtys, skatino pastoviai didėjančią susidomėjimą draudimo paslaugomis – tuomet buvo ne tik draudžiamasi nuo galimų rizikų, bet ir vis daugiau lėšų skiriama kaupimui. Tačiau pastaruoju metu išryškėjusios neigiamos pasaulinės tendencijos ir šalių ekonominės aplinkos pokyčiai turėjo itin didelį poveikį tolimesniam draudimo sistemų vystymuisi.

Baltijos valstybės neretai tapatinamos, teigiant, kad jų raida panaši, tačiau ekonominiu požiūriu šios šalys tampa itin skirtingos. Magistro baigiamajame darbe, kurio tyrimo objektas – Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemos, siekta įvertinti ir palyginti tarpusavyje Baltijos šalių draudimo sistemų vystymąsi, jų augimo potencialą ir tolimesnes raidos perspektyvas. Tikslui pasiekti kelti pagrindiniai uždaviniai: palyginti Baltijos šalių draudimo sistemų evoliuciją ir raidos tendencijas; atlikti Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų išsivystymo lygio analizę; nustatyti ir palyginti Baltijos šalių draudimo sistemų efektyvumą; įvertinti ir palyginti Lietuvos, Latvijos ir Estijos draudimo sistemų ateities galimybes, atsižvelgiant į skirtingas šalių ekonomines prognozes.

Taikyti tyrimo metodai: statistinių, verbalinių ir kitų dokumentų analizė, lyginamoji analizė, kiekybinė analizė, riboto šalių skaičiaus lyginimas, sintezė, dedukcija, abstrakcija ir kiti metodai.

Pagrindiniai tyrimo rezultatai: nustatyta, kad visų Baltijos šalių draudimo rinkos itin jautriai reagavo į pasaulinį finansų rinkų nuosmukį ir traukėsi labiau nei vidutiniškai ES šalyse, didžiausias draudimo rinkų nuosmukis fiksuotas Estijoje ir Lietuvoje, kiek mažesnis Latvijoje, draudimo rinkų traukimaši lėmė pasauline tendencija – investicinio gyvybės draudimo paklausos mažėjimas. Baltijos šalių draudimo rinkose, skirtingai nei labiau pažengusiose ES šalyse, vyrauja ne gyvybės draudimas, itin menkas gyvybės draudimo sektoriaus reikšmingumas Latvijoje. Labiausiai, tarp Baltijos šalių, išvystyta Estijos draudimo sistema, kiek mažiau Latvijos, mažiausi išsivystymo lygio rodikliai Lietuvoje. Efektyvumo požiūriu išsiskiria Lietuvos draudikai – tiek gyvybės, tiek ir ne gyvybės draudikai veiklą vykdo efektyviai. Baltijos šalių ir labiau pažengusių ES valstybių draudimo sistemų išsivystymo lygio skirtumai išlieka itin reikšmingi, todėl ilgalaikėje perspektyvoje egzistuoja didelis Baltijos šalių draudimo sistemų vystymosi potencialas. Ateities vystymosi požiūriu labiausiai bendra draudimo rinka, tikėtina, susitrauks Latvijoje ir Lietuvoje, kiek mažiau Estijoje. Bendras draudimo augimas šalyse prognozuojama kris iki žemumų prieš atsigaunant po 2010 – tujų ar vėlesnių metų, kai vyraus finansinis tikrumas ir stabilizuosis šalių ekonomikos.

SUMMARY

Kodytė E. Comparative Analysis of Insurance Systems in Lithuania, Latvia and Estonia / Master's Work in Financial Markets. Supervisor prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Department of Banking and Investments, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 82 p.

After several years of rapid insurance systems expansion, growth in Baltic countries insurance markets was changed by downturn. While previously strengthening economics, rising living standards, growing income and investments volumes, promoted the demand for life and non- life insurance. Then not only possible risks were more insured, but also more resources were bankroll for cumulating. However recent global tendencies and changes in countries economic environments have significant influences to present and future development of Baltic countries insurance systems.

Baltic states often are being equalized, suggesting that their evolution is familiar, although from economic position these countries are becoming noticeably different. In the master's thesis, which research object was Lithuanian, Latvian and Estonian insurance systems, main purpose was to evaluate and compare development, existing growth potential and future trends inter insurance systems of Baltic countries. Therefore these general tasks were set: to compare the evolution and tendencies of Baltic countries insurance systems; to analyze the development and significance levels of Lithuanian, Latvian and Estonian insurance systems; to estimate the effectiveness of insurance systems; to evaluate and compare insurance systems future possibilities, considering different Baltic states economic forecasts.

For reaching main thesis goal basically these research methods were applied: statistic, verbal and other documents analysis, comparative analysis, quantitative analysis, comparison of limited number states, synthesis, deduction, abstraction and other methods.

Core research results: during analysis was deduced that Baltic countries insurance markets had a responsive reaction to global downturn in finance markets and contracted much more than averagely in EU states. The major insurance market recession was fixed in Estonia and Lithuania, a bit smaller one in Latvia. The contractions of Baltic insurance markets were influenced by global tendencies – the lowering demand for unit linked life insurance contracts. In Baltic countries insurance markets, differently than in more advanced EU states, dominates non – life insurance activities, especially small significance of life insurance sector is in Latvia. Inter the Baltic countries Estonian insurance system is developed the best, a bit less development level has Latvian insurance system, smallest development level indicators are in Lithuania. From the view of effectiveness marks Lithuanian insurers, as life, as well as non – life insurers works effectively. Although differences between Baltic and more advanced EU countries insurance systems development remains significant, thus in the long term perspectives exists high potential of rising future development levels. From the view of future trends mostly insurance market is expected to contract in Lithuania and Latvia, a bit less in Estonia. Insurance market growth will fall to its very low positions, until recovering after 2010 or subsequent year when financial sureness prevails and countries economics stabilizes.